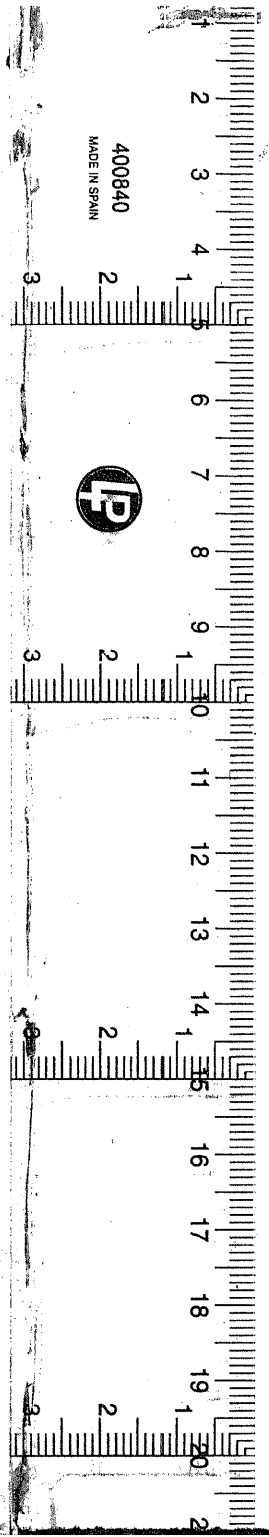
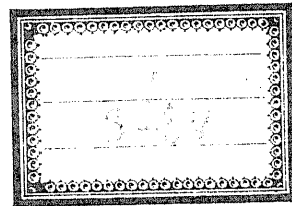

25.a.6.38

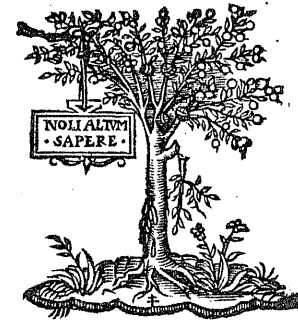
Handwritten scribbles or numbers at the top of the page.

PZ-9956

EXEMPLARIA literarum quibus &

CHRISTIANISSIMVS GALLIA-
rum Rex Fránciscus, ab aduersariorum male-
dictis defenditur: & controuerfiarũ causã, ex
quibus bella hodiẽ inter ipsum & Carolum
quintũ Imperatorem emerferunt, explicãtur:
vnde ab vtro potius stet ius æquũque, le-
ctor prudens perfacilẽ deprehendet. Quarum
catalogum, sequens pagella indicabit.

P A R I S I I S .
EX OFFICINA ROB. STEPHANI.
M. D. XXXVII.

Cũ priuilegio Regis.

Del colegio de S. Hieronymo de

EPISTOLA Christianissimi Regis ad quosdam Germaniæ principes atque alios ordines Schmalcaldiæ congregatos.

Apologetica epistola de sententiâ Christianissimi Regis ad ordines sacri Rom. Imp. scripta.

Apologetica cuiusdam famæ Regiæ studiosi epistola.

Responsio Christianissimi Regis ad orationem qua Cæsar in eum Romæ apud summum Pontificem inuectus est.

Litteræ Christianissimi Regis & serenissimorum eius liberorum, ad Imperij ordines.

Legati eorundem litteræ ad Electores Imperij, quibus ad disceptandam de Mediolano controversiam iudici conuentum postulat.

Christianissimi Regis in eandem sententiâ ad Electores ipsos epistola.

Expostulatoria Regis epistola de violato tabellario ad Mogūtinum Cardinalem, qua item iudici conuentum efflagitat.

Ad vniuersos Imperij ordines eadem de re, deque pacis conditionibus per Solimanum Regi oblati epistola.

Ad Imperij ordines conuentum in Vangionibus habentes in eandem ferè sententiam epistola.

Additæ sunt Regis eiusdem tres epistolæ iam antea datæ, quarum prima calumnias in se ab iniquis suis disseminatas refutat: obiterque suum de indicendo vniuersali cōcilio sensum aperit: Reliquis duabus tum eadem de concilio repetit, tum alias adducit conciliandæ in ecclesia Christiana concordiæ rationes.

Item Legati Regij oratio in conuentu Schmalcaldiæ habita, Anno M. D. XXXV.

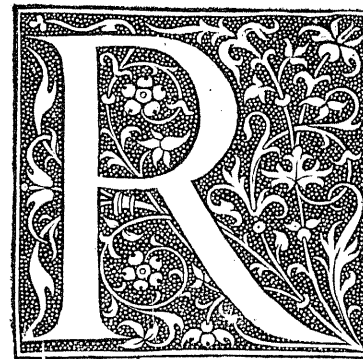
Postremo adiecta est tabula, ex qua iudicari possit ad quos Burgundiæ & Mediolani Ducatus, & Amedei Sabaudicæ ducis hæreditas pertineat.

Ex quibus omnibus summum ipsius Regis in publicam pacem & tranquillitatem studium constare liquidò omnibus poterit.

FRANCISCVS³

Dei gratia Franco-

RVM REX, &c. ILLVSTRISSIMIS & excellētis principibus Io. Friderico eadē gratia sacri Ro. Imp. Archimarescallo, & principi Electori, Lādgrauio Turingiæ, Marchioni Misnæ, &c. & Philippo Landgrauio Hassiæ, Catto- rumque comiti, &c. cōsanguineis, amicis, & fœderatis charissimis, S.

EDDITAE SVNT mihi literæ, vestro fœderatorumque vestrorum nomine, quibuscū Schmalcaldiæ tū conuētum habebatis, tertio Nonas Martias ad me datæ. Quarum tria potissimum esse capita animaduerto. Primū quidem excusatis quòd superioribus eodem in loco conuētibus habitis, O-rator noster non quam expectabā, responsionem tulerit: causam etiā assertis, quare ne nunc quidem decerni à vobis Legati ad nos potuerint. Deinde postulatis, vt hæreditariam illam beneuolentiā ac

a.ii.

fidem, qua Germanos omnes semper sumus prosecuti, perpetuò tueamur ac retineamus: neque vos & qui vobiscū eandem societatem coierūt, à nobis destitutos velimus, quin singulari eorū atque vestro in ecclesiæ concordiam & Christianæ reip. otium animo volūtati que suffragemur. Postremo, quid de synodo ceperitis cōsiliū, significatis copiose, ostēditis que scire velle, quæ sit ea de re mēs nostra. Quod ad primū attinet, multo gratissimum fuit intelligere, quicquid superiore cōuentu ommissum est, id neque à culpa vestra, neque abalienato à nobis animo profectū fuisse. Quāobrem qui rerū summæ apud vos præsumunt, si quēadmodū cōstitutū vobis esse video, Legatos ad me sunt missuri, hos ego humanitatis genere omni sic accipere cogito, vt si literæ meæ illis (quēadmodū scribitis) suaues sunt visæ, cōspectus noster nihilo minus iisdē iucūduſ sit futurus. Ad caput alterū sic habetote: Scire vos opinor, viri amplissimi, gētē quidem Germanicā, ex qua velut stirpe genus meum duci non solū libēter profiteor, sed magno etiam in honore pono, tāta necessitudine semper cū Frācica coniunctā fuisse, vt maiores nostri vtranque ferè pro vna eadē que gēte habendā censuerint. Quod si qui adhuc sunt, qui nō ita existiment, vehementer meo quidē iudicio fallūtur, manifestēque originem nostrā ignotā sibi esse præ se ferunt. Itaque mirum videri minime debet, si quæ inter

cæteras quidē nationes pacta sūt atque inita fœdera literarū, ea monimētis & quàm validissimis fieri potuit cautionibus nitantur: qua verò inter nos necessitudine vincimur, ea demū vna sit, quæ cum ex sese ipsa consistit, tum in populi vtriusque pectoribus impressa longa temporum serie egisse radices altius, inseuissēque hanc non iam consuetudinem, sed potius naturā videtur, & ita inseuisse, vt quātumuis corruptis vetustate ac situ (si id fortē aliquando cōtingat) mutux benevolentix velut tabulis: ipsa tamen amicitix inueteratæ vis nō idcirco labefactetur, ac ne in dubium quidem vocetur: nec illa præteriti tēporis ab omni prope æternitate memoria nobis à maioribus nostris per manus tradita satis ad legem & authoritatem nō futura sit. Deum enim hominēsque testor, quantum ad me attinet, viri amplissimi, me hac in re nō modò ad maiorum meorum ingenium accedere voluisse, verum etiam, vt præcederem, elaborasse. Quod mea quidem sententia ita est vniuerso orbi testatum & cognitū, vt nihil hostes meos, eosdēmq; vestros, quales estis experti, amicos, peius his proximis annis habuerit, quàm quòd senserint viri sagaces, nullū aliud propugnaculum aduersum suos ad immodestū illud immodicumque totius orbis imperiū conatus, firmiter nostra amicitia opponi posse. Quare nihil est cur miremini, si omnes omnium temporum calumniato-

res comminiscendis disseminandisque calumniis, mendaciis, confictisque in me criminibus arte & diligentia superarunt. quã solam inierunt labefactandæ amicitiaë nostræ rationẽ. At Dei benignitate, vestra verò prudẽtia, nostra itẽ erga vos fide, de qua præmiis nullis, nulla aureorũ montiũ pollicitatione deturbari vnquã potuimus, repulsi fractique sunt. Qua ex re iudiciũ ego quidem facio, magisque in dies animaduerto, quã isti male operam suam ponãt, cõmunes (cur enim nõ ita eos appellem?) aduersarii nostri, cum infidias corũ vel pueris (quod dicitur) infantibus detectas, ac manifestas esse constet. Nihilominus tamen quoniam literis multorum ad me perfertur, eos eãdem vsquequaque cãtionem (vt in prouerbio est) occinere, nec proximo cõuentu vllo esse pudore cohibitos, quominus odii sui virus omne in me iandiu conceptum, in tanta tãmque celebri virorum amplissimorũ corona euomerent, statui mihi faciendum, vt certa quãdam atrociorũ criminum capita, quibus nomen meum absentis deferunt, & nos vulgo traducũt, diluẽda, & causam meã agendam curarem: nimirũ vt re cognita, veritatis ipsius luce, mendaciorum istorum tenebræ discuterentur. Non quòd istos ego, qui ea in me maledicta effuderunt, tanti faciam, vt illis responderi à me oportere iudicem: cũ neque illi, si id sua sponte faciũt, sint eiusmodi, quibuscũ mihi rem vllã esse velim.

& si authorem suũ ea de re laudant, ille non nesciat, quid sibi, quũ quid de me secus dicere ausus est, respõdere solitus sim. Quid ergo? an hoc à me agitur, vt vobis innocentiaë meã probem? Nequaquã. Neque enim mihi cognitu facile quidem videtur, vtris maiorẽ iniuriam facerẽ: vobisne, si de vestra erga nos amicitia, quæ à recta bonaque opinione separari nequeat, dubitẽ: an nobis, si apud vos, hoc est viros integerrimos ne alia existimatione simus, vereamur. Quorsum igitur hæc spectat defensio? Eò sanè, vt, qui genere ipso rerũ potestis omnẽ ex omnium animis, & iuris nostri, & aduersarii iniuriæ dubitationem tollere, nunc sit vobis in promptu singulas partes, quibus alter absoluetur, alter condemnetur, explicare. Quod vos omnino facturos pro vestra erga me benevolentia mihi ipse promitto ac recipio. Porrò autẽ hoc pro certo habetote, cum apologiam quãdam recognoscerem, quam ad refellenda istorum in me crimina & cõuitia curauì ad vos perferẽdam, in ea me nihil deprehendisse, quod vel transfuersum (vt aiunt) digitum à rei gestæ veritate discedat, quòdque pro vero ab vniuerso orbe recipi non debeat: & vt ita vobis persuadeatis, velim. Quod ad tertium attinet totius epistolæ vestræ caput, breue est quod responsurus sum: atque eò breuius, quòd ad ea, quæ scribitis, nihil addi aut debere, aut posse videatur. Reliquum est, vt calculum meum

ponam. Hoc igitur suffragiū meum breuiter obsecro accipite, Eum me semper sensum in hac re habuisse, vt quemadmodum temporibus nostris perutile, vel potius necessarium arbitrarer, publicū Christianorū conuentum loco haberi libero, minimēque ad alterius partiū iniuriam opportuno, eūmq; rite ac diuini illius spiritus instinctu & nomine, more maiorū agitari, in quo ageretur de publica vtilitate, necnō ecclesiæ totius cōciliatione & cōsensu: ita, siquid horū deesset, nullo modo cōtentionem eiusmodi probarem: & vt quod res est dicā, cum antea quidē semper fui, tum verò nūc maxime in ea sum opinione, vt nō aliter recte atque ordine concilium haberi posse mihi persuadeā, & ita persuadeam, vt cōtrariæ sententiæ authoribus aures nūquā sim in posterū præbiturus. De Scotorū Rege, cuius & mentionem facitis, curabo diligenter, vt quod velle ostēditis, literæ cum illo vestræ communicentur. Neque est quod dubitetis, quin ille authoritatem meam sit sequuturus pro suo in me studio & obseruantia: quam eandē filii pietatem in patrem interpretari possum, præsertim cum ipse mihi conscius sim, eum à me non secus, quàm liberos amari mutuo & obseruari.

Illustrissimi & excellentissimi principes, cōsanguinei, amici & fœderati charissimi, Deus Optimus Max. ornamenta vestra tueatur atque augeat. Farræ, x. Cal. Iun. M. D. xxxvii.

Apologetica episto-

LA DE SENTENTIA CHRISTIANISSIMI Regis ad amplissimos sacri Rom. Imp. ordines scripta.

VOD CHRISTIANISSIMI Galliarum Regis apud vos vel opinionem, vel gratiā, vel authoritatem maledictis eleuare obtrectatores studuerunt, iam pridem, viri principes, amplissimi ordines, inclytici conuentus, cōciliaque Germanici nominis, animaduersum est, id eos quidem morbo quodam animi, ac linguæ petulātia magis quàm iudicio egisse: at dedisse tamen operam, quacūque id ratione tentare potuerūt, vt temporum nostrorum omnē inuidiam in nomen Gallicū, atque in Gallorū Regem ipsum transferrent: deniq; vt à nobis vos abalienarēt, quos vt nominis nostri ac generis totius Frāncici authores, vel verius parētes agnoscere nō erubescimus, ita nos vobis ornamento semper atq; vsui fuisse, nostro quodā iure cōtēdimus. Quāquā autē eorū iniquitas se in nonnullorū è vestris aures nimis familiariter inseruit, speraui nihilo se-

cius amplius. viri, pro vestra æquitate & sapientia, me facile apud vos veritati locum esse inuenturū, apud quos sese ipsa non tueri modò atque per se consistere, sed refellere etiam calumniā & explodere possit. Eam porò veritatē, dum breuiter expono, me sane beneuolis & attētis vobis vsurum esse confido, cupio quidem certe. tantū abest, vt omnes istorum omnium calumnias pertimescendas putem, vt etiam nō dubitem quin nobis tam sit causæ æquitas profutura apud vos, quàm istis sua impudentia vobis hanc controuersiam disceptantibus, obfutura. Eoque id futurum magis credo, quod anno superiore itineribus per hostiū insolentiam quoquouersum obsessis tabellariis, qui ad vos hinc mittebantur, partim interceptis, partim interfectis, eorum etiam edicto (quo res indignior sit) quorū iniquum imperium dissimulare cogebamini, cum interim nos ea ipsa causa nostri apud vos purgandi locum nō nisi angustissimum haberemus, vestra tamen æquitate factum est, vt vna velut apologia, quæ ad vos & authore incerto, & itineris ratione incomperta peruenisset, tantum valuisse existimetur, vt conflata in nos inuidiæ pars non minima in calumniæ retorqueretur authores: vos etiā vt & Francorum genti, hoc est generi vestro, & ipsi etiam Regi gentili atque consanguineo, veritate cōperta, esse cœperitis æquiores. Hæc verò quū ita cesserint, quid nunc tandem

sperare non possim: quippe nō modo repressa, verum etiam dei primum immortalis benignitate, deinde Regis Christianissimi incōparabili & virtute & felicitate, labefactata hostium nostrorum, vestrorum etiam aduersariorum (nequid grauius dicam) insolentiæ & arrogantia pristina causa, aditūque nobis ad vos summo vestro beneficio, nec minori animorum vestrorū magnitudine patefacto. Est certe, nisi me longe fallit opinio, cur mihi de vestra humanitate & beneuolentia quiddam nō mediocre promittam, vt qui neque mea sponte, neque itē temerè cuiuslibet hominis infestens vestigiis, sed Regis optimi, integerrimi, vobis amicissimi, ac propinquissimi autoritate fretus, vobis eadem illa cōfirmanda, atque iis etiam gratiora exponenda quædā susceperim, quæ antè ex aliis, qui nec cōmendatione pari apud vos, nec gratia valent, nō sine magna tamen animi attētionē ac voluptate accepistis. Quanquā ne id quidem quod nunc agimus, tale est, vt in eo instructā valde, aut exactam, numerisve omnibus absolutā defensionem ordiar: quin potius id à nobis agitur, vt, si qui forte adhuc sunt, qui superioris illius apologeticæ epistolæ vel autoritatem, vel fidem in dubium vocent, quod ea istuc exierit, nec scriptoris nomine, vt pote incerti, nec cuiusquam subscriptione commendata: nunc tandem Regis cōfirmationem secuti, quam ipsius ex literis videre

est, satis ea de re factum sibi esse intelligant. Nec enim ex ea ipsa apologia quisquis hominū tam egregia in patriam ac principem volūate fuit, qui negotii huius rationē totam vobis exponēs, innocentium causam suscepit suapte ipse spē, est quod demere vel velim vel debeā. nam pauca sunt fortasse quæ pro rei ipsius magnitudine addēda censeam. Eam itaque in partē hoc nostrum, quicquid esse videbitur, accipiatis velim, vt quod vobis hīc legēdum traditur, illius eiusdem esse partem apologiæ existimetis: tametsi non eodem esse filo at-texta videbitur. Minime verò offensum iudicium vestrū velim, sicubi res aliqua in priore illa defensione leuius perstricta, eadem in hac velut appendice vel repetetur ad refricādam memoriam, vel copiosius aliquantō de Regis Christianis. sententia & volūate pertractabitur. Habetote igitur amplis. viri, ex hac nostra, vt rudi fortasse & impolita, sic minime fucata atque subdola defensione, mētis atque animi Regis, eiusque consiliorū summæ imaginē & simulacrum, iconicē (vt ita dicā) & ad viuū expressum: quod prudentiæ vestræ pro specimine erit volūtatē probæ atq; planē Regiæ, vt significatissime loquar. Id autē à me eā in partem dictum est, vt ex eius principis ingenio facile iudicare possitis, cōficta fuisse illa crimina, scelerata aduersariorū impudentique vaniloquētia. Quidam ipsi quidem neque pares ferre queunt, neque

armis tamen de virtute contendere audent, ad cōuitia se & calumnias, sua opinione firmissimū improbitatis præsidium & propugnaculū, cōferunt. vnde atrocissima probra in nos, in Regem, in nomen vniuersum Francicū, velut infecta & recocta tela importunissimi homines animo plus quam fas est hostili iaculantur. Enimvero ex multis, & (si deo placet) apposite ad speciem cōfictis criminibus, tria esse video præcipue animaduertenda, quæ & maximā nobis inuidiā apud imperitos excitare queant, & quæ inter nos quidē, qui iā olim, atque ab inditis propemodū nominibus & vestræ & nostræ genti, sanguine, moribus, fœderibus sumus quam cōiunctissimi, vel grauissima odia, vel funestissimas simultates ferere, atq; alere possint. certe quidē eiusmodi sunt, iis vt isti se cōcordiam facile nostrā dirempturos, ac publicam causam iugulatos cōfidant. Iamprimum Carolum Cæsarem à Francisco Rege, bello interpellatū ac reuocatum ab expeditione Turcica tumultuosē vociferantur. Deinde ab eodē Rege incitatum euocatūque in Christianos Regem Turcarū scelerato cōmento (vt interdum est maleuolētia cum amentia coniuncta) proferre non veriti sunt. Tertium illud de bello Sabaudiēsi vel crimen vel maledictum huiusmodi est, atque iis argumentis instructū, pariterque, vt cætera ieiunē ac frigidē tractatum, indignum vt mihi videatur, in quo refel-

lendo contendendū mihi sit vehementius. Horum igitur criminū primum est illud & serie temporis vetustissimū, quo clamitāt Carolum Cæsarem à bello Turcico Regiis armis reuocatū. Hæc qualia molestissimi homines arma fuisse intelligant, cum nulla fuisse norim, quodnam illud sit bellum Turcicum, denique vnde sit Cæsar reuocatus, cum diu mecū reputauerim, nulla possum suspicione assequi. Nō me latet Solimanum iam ante quinquennium magno tumultu, magnaque cōsternatione omnium, ac perturbatione in vtrāque Pannoniam inuasisse: Cæsarem maximas aduersus illum & florentissimas copias coegisse, vt quidem fama fuit. Verum vt hæc omnia vera esse nō inuitus credidi, quin maiora veris iactata esse, & sermone celebrata memini: ita explicare non queo quid in causa fuerit, cur trepidè (vt isti volūt) se è Germania recipientem hostem, planè etiam profligatum, fugientique similem Cæsar non sit persecutus: cur occasionē illam tantæ gloriæ, tantique ad remp. Christianam momēti neglexerit: cur denique victoriā iam partam de manibus amiserit. An vt nos sæpius cum terribilissimo hoste de salute, de vita, de libertate, de fortunis omnibus dimicaremus: Num etiā tum sese interpellatum esse ac retractum à Rege dicere ipse audebit: cum id omnibus satis innotuerit adornanti expeditionem illā Cæsari Regem ipsum obtulisse pe-

ditum milia quinquaginta, maiorem multo partem (nequid incommodæ suspicionis esset) è Germania delectam, equitum Gallorū milia sex, ad hæc tormentorum vim ingentem: nec verò tantū hæc copias suas opesque in expeditionis illius & periculi societate ei detulisse, sed proficiscentem etiam ad bellū, simul ipso in bello res gerentem, susceptis publice pro ipsius salute atque exercitus votis, & more nostro supplicationibus indictis, insuper prosequutū esse faustis omnibus, vt assollet, absentisque rebus perinde atque suis ipsius fauisse: postremo redeunti Cæsari speciosissimā illā, atque (vt ferebatur) laboriosissimā victoriā gratulatum misisse. Iis si officiis Rex Cæsare ab expeditione reuocauit, faciendum illi quid fuit vt retineret? Illa profecto si hominem interpellauere, si à persequēdo hoste Regis liberalitate atq; eius generis beneficiis retractus est, quibus nos maxime incitari solemus: causæ nihil est cur vel hunc credere possim Solimano hostē fuisse: vel si fuit, necesse est iis assentiar, qui Cæsare negant tam obstinato implacabilique esse in suos hostes animo, quàm homines plerique cōquerūtur: qui si (vt reliqua persequar) tanto studio tenebatur quāto isti prædicāt Turcicarū rerum funditus euertendarū, ac non potius sic suis cupiditatibus velificabatur, vt sub obtentu pietatis ac religionis sacra æque ac profana raperet & auerteret, & vero (vt pla-

ne loquar) vt hoc præclarum Imperatorii muneris tyrocinium ad miseræ atque exanguis & spoliatæ Europæ iniquam possessionē verteret: si tanta inquam animi cōtentione in hostem Christianæ pietatis ferebatur: neque hac simulatione religionis, tot nationum, tot populorum dominationi imminebat: si nostræ denique libertati, ac fortunis omniū non inhiabat auidissime: quid accidit cur auxilia nostra tantopere necessaria ad id bellum, & vltro & hilariter delata Imperator repudiaret, atque is Imperator qui minime tardi aut negligētis speciem præ se ferat? Sed operæ pretiū est audire, quid ad cōditionem eam sibi oblatam respōderit. Ait ad id bellum quod susceperat, iam non ope, sed opibus: non equitibus, sed argētariis: non vi tormētorum, sed copia nummorum: non denique sibi prōpto, expedito, numeroso milite, sed prompta, sed expedita, sed cōfestim numeranda pecunia opus esse. Et hæc cū ita perspicua sint omnibus & cognita, vt negari ne ab illo quidem ipso possint, vel si omnium impudentissimus esse sustinuerit: tamē cum à singulari bonitate & liberalitate eximia proficiscerentur, videte quæso viri amplifs. hoc Regis tã liberale officiū, tam opportunū, tam appositū, quàm malignè, quàm peruersè, quàm sinistrorsum Cæsar ipse interpretatus fuerit. Deus immortalis, nō veritus est dicere Italiã liberalitatis subdolæ, & officii specie repetere nos

tentauisse, & ostētatione delectus Germanici ipsius Germaniæ vires imminuere & exhaurire: atque ea ratione illã inermem & nudã, nec alienis tantū, sed domesticis etiam præfidiis spoliatam, infensissimis hostibus obiicere conculcandam. Qua in re siquæ in Regem maledicta edita voluit, nunquam vera esse censuit, (id quod facile ideo mihi persuadeo, quod & Regis vniuersa antea acta vita, & recentia eius in Cæsarem ipsum officia longissimè ab istiusmodi flagitii suspitione absunt) si non, inquam, pro veris habuerit. quali ingenio, quali sit integritate & sanctitate Cæsar, qui innocentiæ nostræ hæc crimina affinixerit, apud vos ipsi cogitatote. Sin vera ea fuisse putauit, quam ex Regis ingenio coniecturam facere non potuit, eam de suo hac in calūnia fecisse, æquum esse puto vt arbitremini. Verum illa fuit scilicet belli Turcici species magnificè adumbrata, in quo isti cum sibi de hoste (vt loqui solent) deleto mirifice placent: tum verò de nobis ipsis, quos quo iure, quæve iniuria semper hostium numero habuere, multo magis (vt quidem est eorum sensus) triumphant, quàm de hoste atrocissimo Christiani nominis. Nisi verò cum bellū Turcicum iactant, & Cæsarem reuocatum inde, ac vi abstractum quiritantur, nō illud significant in Germania gestū, tanquã momenti exigui, verum posterius alterum insigne Africanum, cuius beatos illos & plausibiles triumphos à Diuo (si Deo placet) Cab. i.

rolo agi vidimus (nullum enim esse video tertium) tametsi quod ad triumphum illum attinet, non dico quàm sit nugatorium. Sedenim nullum iudicio meo Carolus in omni vita aut gessit, aut gesturus est bellum, quod verius Turcicum nominari aut debeat, aut possit, quàm quo bello gentem illam aliò tum intentam ad bellum Christianis inferendū prouocauit. Utinamque ea falsa sint, quæ tamē sunt verissima, quæ quotidie cum ex Genuesibus & Venetis, tum ex aliarum omnium nationum hominibus audiimus, qui in Africa aut mercaturam faciūt, aut alia ob negotia illuc commeant, imo verò quæ ex procuratoribus ipsius Cæsaris accepimus. Nemo est enim eorum quin affirmet Solimanū, cum ex Persica expeditione rediret, publicè apud omnes dicto eius audientes populos per literas, quarū exēplum legimus, questū esse, quòd, cum Tunetani ciues Regis sui tyrānidem ac violentiam pertaxi, AEnobarbū Turcicæ classis præfectum ad se asserendos asciuisissent, seque eius commisissent fidei, illum postea securum & nihil minus quàm vim à Carolo Hispaniarū Rege (sic enim eum appellant) metuentem, repentino bello oppressum de Tunetis possessione Carolus deturbasset, id tum demum, quum ipse Solimanus in longinquam expeditionem profectus esset, ausus facere, contra fidem ab Oratoribus datā nihil eum interim rerum nouaturū. Proinde admonere So-

limanum, rogare, hortari singulos & vniuersos, sibi in vlciscēdo hoste, vti ne deessent: sed fabricandis nauibus, sed rei nauticæ instruēdæ, sed sociis naualibus vndique cogendis animum intenderent: ipsum quod sui esset officii in reliquis curaturū. si quidem certum ei omnino esse, vires suas omnes & copias quàm primum in eum, à quo esset violatus, conferre. Hæc si vera sunt, equidem non video cur non rectè (atque utinam non tam verè) calumniatores homines bellum hoc posterius, bellum Turcicum nominare possint: quo quidē bello Cæsar Turcarum gentem in Christianā remp. prouocarit, incitarit, elicuerit. quippe cum illa gens dubio procul nihil motura in Occidentem fuerit, nisi prius laceffita, vt video persuasum omnibus: sed impetus suos omnes, in res Persicas conuersura. Et eorum quidem consilii vel hoc inter cætera fidem faciet, quòd cum à nonnullis, quos non imprudens rerum taceo, quorūque maxime intererat mare hoc nostrū minime nobis fieri infestum, Solimanus rogaretur, vt ab his nostris finibus absteret, animū potius ad Oriētis opes, quàm ad Europæ vires adiiceret, respōdit ille se non inuitum, vt quiesceret facturū, duntaxat quod posset integra sua existimatione facere: pateretur modò Carolus AEnobarbum suæ classis præfectum Tunetē, vnde erat depulsus, repetere: cæteris de controuersis facile iri transactum. Deus Opt. Maximus faceret vt

*liber peccilensius fuerit
christianum nomen*

latā conditionē rationibus Christiani nominis accommodatissimā acciperemus, nec tam improbe atque impiē vel gloriæ nostræ vel cupiditati seruiremus, vel denique obstinato animo vsque adeo obsequeremur. melius profectō & commodius rebus Occidentis consuluissemus, ac de Christiana religione salutarius statuissēmus. Nam per Deum immortalem, quid causæ fuit, cur non eadem de Tunete, id est Mahumetanorum latebra magna cum nostra laude & compendio faceremus, quæ paulo ante de Methone arce ac præsidio Christianorum illustrissimo, ipsis Christianis, qui nos inuocarant, proditis, maximo quidem cum nostro dispendio, sed maiore multo dedecore & ignominia feceramus? Hocine illud est tandem quod isti perhibent, de quiete & salute reip. semper se cogitare? semper esse sollicitos? sua opera, studio, diligentia, virtute, fide illa omnia sustineri & seruari? præ illis priuatarum se rerum omnium & utilitatum suarum rationem nullam habere? An etiā id est Herculem alterum orbis liberatorem esse? alterum esse Cæsarem Ro. assertorem imperii? Hoc est religionis Christianæ propugnatorem se vnicum vel le videri, atque eo nomine apud omnes inclarescere? Quod si Rex, quem isti tam pii homines neglectæ religionis: quid dico neglectæ? imò verò proditæ & afflictæ insimulant, hac occasione oblata aut alia eiusmodi, illud nescio quod propugnacu-

lum aut castellum ad fauces Tunetis positū Solimano non restitueret: si non tyranno, omniū quos terra sustinet, impurissimo (de Rege oppidi illius loquor) amicitiam renuntiaret: si non ab inhonesto foedere, si non à consensu Christianæ pietati perniciosissimo recederet: nisi iniurias omnes, si quas ab hoste recepisset, reip. quieti benigne remitteret: nisi Africanum omne imperium & inanes illos Europæ, Asiæ, Africæ titulos otio Christianorum cōdonaret: nisi denique omnia faceret, vt iam ingruentem nostris ceruicibus tempestatem auerteret: quid tum, obsecro vos, quid inquam non essent rigidi isti censes proloquuturi? Nonne cupidum, nonne insolentem, nonne impotentē animi, nonne iam moribus præsentibus intolerādum parum illis esset eum dicere? Scelestum mediū fidius, nefarium, sacrilegū, impium: humanitatis, pietatis, religionis euersorem, aris focisque infestum Regem esse clamitarent: idque non iniuria. Neque enim probri vllum, vllum cōtumeliæ tam inuidiosum genus est, quo non dignissimū eum homines merito iudicarent. Verū in hoc bello quidnam est tandem, in quo Regis benignitatē, humanitatē, æquitatem possit Cæsar desyderare? Quid quāobrem Regem fugillare iure possit? Cœpit ipse hoc triennio classē parare in nostri litoris vicinitate, omnium quas nostra vidit atas, atque audiuit, tum robore copiarum numeroque, tum omni apparatus ge-

b. iii.

nere longe instructissimam. Excipiebatur eius interim voces minarum plenissimæ, quæ ad Regem solum non dubiè pertinebant. deprehenfi & conuicti viri nefarii aliquot, qui tãtam Cæsaris classem intra Massiliensem portū accipiendã, quique Andree Aurie quem vos & de fide & de nomine fatis nostis, Massiliam ipsã urbem omnium maritimarum nobis opportunissimã, tradendam susceperant & redemerat. Detecta iam erant infidia, patfacta erat scelestæ expeditionis adubratiõ. nec dubium erat quin verbo quidem ad Punicæ oræ oppugnationem tanta classis, re autem vera ad Christianæ expugnationem occupationemque urbis supra dictæ parata esse videretur. Tã insigni iniuria Rex laceffitus, ne sic quidẽ ab vetere instituto suo discedendũ putauit. Satis tum habuit ab infidiis caue, reique euentum opperiri: nec in causa tamen fuisse faciliẽ affirmauerim sceleratã hanc perditorum hominum coniurationem, cur tandiu Cæsar suam profectiõem distulerit: nec ei morã attulisse eam spem, quod de capienda per proditiõem Massilia aliquid aut cogitauisset ipse, aut sperauisset. Nã id licet verisimillimum multis visum sit, quia tamen nihil vobis ex vano haustu tradere institui, neque quenquam nisi comperta re fraudis ac perfidia incusare, vestro sapientissimorum virorũ iudicio rem totã arbitrãdam relinquo. Id demũ asseuerare iure possum, simul vt detecta est proditio

atque oppressa, Cæsarem qui diu nullã ob causã quæ manifesta quidẽ esset, cunctatus Barcinone in anchoris steterat, illico cũ ingenti illo apparatu soluisse. Qui iam in altũ prouectus id Regis Oratoribus, quod eos persape antea sciscitantes celaue rat, consiliũ expeditionis suæ tandem aperuit, & hactenus tamẽ aperuit, vt Regi amico, Regi sororis viro id demum significari vellet, sese in expeditionem quãdam Christianæ reip. gratia proficisci, suisq; verbis per ipsos Oratores rogari, vt absenti sibi Regis fides atque amicitia perinde vt præsenti constaret, nec quicquã rerum interim in Italia moliretur. Hoc posterius tametsi durum, (nam superiora cum à Rege sponte semper exhibita essent, nihil attinebat postulare) verũ hoc tametsi durum, & præter æquũ videbatur additum, pro ingenio Regis tamen & perpetua voluntate in remp. ab eo nõ est recusatum. In Italia vt nihil nouaretur, postulabat Cæsar. id cõtra ius æquũque imponi sibi probè Rex intelligebat, indignarique eam ob rem iure poterat, eoque magis, quod præter hæreditarias in agro Insubrium possessiones, quas repetere debebat, recentem Francisci Sfortiæ iniuriã Mediolanensium tyranni, nullam moram admittere, nullam cunctationem perferre intelligebat hominum opinione. quippe pro contumeliæ acceptæ magnitudine, e Regis tanti dignitate non erat, tyrãnum illum sinere diuturnum fructum violati

iuris gentiū capere. & nihilo fecius tamen Rex placidissimus, cum vellet reip. potius quā vel dolori proprio vel dignitati morem gestum, pedem domo non extulit, quandiu in Africa Cæsar belligeravit. Hæc si ad examen æquitatis vestræ perpēdentur viri amplissimi, nec futilia esse videbuntur, nec Cæsaribus ostentationibus similia. Cæsar enim maluit alienæ tyrānidi in Africano negotio, quā suo officio, quā otio Christiani nominis & securitati consulere. Rex verò, ut cæteras causas, quæ & plurimæ erāt & iustissimæ, præteream, dolorem proprium, vindictæ occasionem cum æquitate cōiunctam, publicæ tranquillitati, Christianorum quieti atque vtilitati postposuit. Neque vos latet tamen Sfortiam hac patientia Regis, hac animi æquitate indignum fuisse, qui in Legato Regis violando omnem barbarorū feritatem superauerat. Nam primum Regis Christianissimi Legatum comiter admissum, deinde crebrò & familiarissime acceptū, ad extremum contra ius gentium trucidauerat: tyrannus videlicet nulla virtute nec corporis nec animi præditus, ne inglorius moreretur, innotescere facinore immanitatis concupiuit. Et verò Diomedis illius Thracis & Busiridis Aegyptii, qui necandis hospitibus suorum nominum memoriam ab obliuione vindicauerunt, æquare gloriā contendit. etsi hōc illis præstitit in eodē genere crudelitatis, quòd illi in aduenas & viatores, hīc in ciuem

& popularē: illi in quoslibet & ignotos homines nulliusque nominis, hic in virum nobilem, & legatione Regia functū, specimen dare ingenii barbarici voluit. Quod inauditum scelus & in primis nefarium, Rex & indignitate cōtumeliæ, & iustissima doloris causa percitus, vltum ire properabat: à quo etiam, cum diu hac de re satisfieri sibi postulasset, frustra habitus cōtemptusque erat. Neque ea tamen omnia Regium animum à cōmunis vtilitatis atque humanitatis studio abduxere, ut publicæ cōmoditati vel iuris sui vel iniuriæ persequutionem præferret. Id quod tamen sine vlla cuiusquam offensione aut reprehensione facere poterat. Erant enim tum Regi ad manum omnia quæ ad vindictam nefarii facinoris viam munirent ac rationem expedirent, tempus, res, occasio, copiæ, bonorum omniū studium, populi totius in optima causa cōsensus. quæ quanuis & viderētur, & essent maxima: non tamen tantum apud eum valere, ut reip. ratio ac vitæ cōsuetudo nō multo plus potuerit. Vos itaq; vos appello, amplissimi viri, vestrumque istud collegiū, cuius, cuius inquam dignitate & gloria imperio Romano sua constat adhuc prisca & augusta maiestas, vos quæso atque obtestor, ut in re vestra contra veritatē atque æquitatem, calūniæ & vanitatis patroni & defensores esse ne sustineatis: præsertim cum apud Cæsarem ipsum ne dignitatis quidē istius illustrissimi collegii ius ob-

tinere potueritis. Quamquam quid dico dignitatis: qui & salutis & incolumitati vestrae, affectatae sibi quoquo modo tyrannidis etsi iniquissimae, tamen tutelam propugnationemque anteponere non dubitarit. Verum quoniam omnia sibi ignosci vult & permitti, aliis contra nihil de summo iure remittere consuevit, hoc etiam in illius gratiam, ut aequum est, fateamur, in contentione humanitatis & beneficentiae nimis iniquè Carolū Cæsarem cum Frāncisco Rege componi. Sit enim sanè huius Regis Christianissimi, nō istius Imperatoris Romani, de Christiano nomine bene & sentire & mereari. Itaque haecenus de illo & de illius in reip. voluntate dictū sit. Hoc certe quod sequitur, Regii planè fuit animi & moris, quod aliquāto post Africanum bellū confectū mortuo Sfortia, ne tum quidem Regē de sententia casus appositissimus & tanquā cælitus oblatas deduxit. Siquidē ea mors Sfortia omnē aditū in vacuā possessionem veluti caducam remigrādi Regi aperuerat, absente praesertim, hoc est è Sicilia nōdum egresso Cæsare: vbi tū etiā & incommoda valetudine & rerum inopia omnium ex Africa reuersus, premebatur. Neque verò erat tum in re improvisa & repentina, vnde auxilium facile mitteretur António Leuæ, qui tū forte Mediolanū cum imperio ille quidē, verum sine exercitu obtinebat. Cōtrā Regi praesto erāt populorū studia, si iis uti in animū induxisset, pleræque arces

praefectorū voluntate, permulta oppida Insubrium munitissima patebāt: iam verò Rex ipse ad radices Alpiū versabatur, cum ab rebus cæteris omnibus, tum verò maxime ab exercitu paratissimus: cum tot tamen tantarūque rerum copia atque oportunitas in idem tempus illud incurrisset, nihilo ille fecius temperādum sibi esse duxit, adhūcque expectādum, ecquid dux ille Sabaudiae pateretur ad aequitatem se adduci, apud quem iam decennium erat, cum assidue per internuntios Rex ageret, uti ablata per vim & retenta moribus sibi restituerentur. Quae cum ita essent, ecquis crederet Regē viribus, opibus, studiis, causa denique ipsa superiorē; addo etiā & animo & rerum usu, nihilo, ut leuissime dicam, Cæsare inferiorem, ne ad hanc quidem occasionem loco se fuisse moturum? Nemo opinor. Atqui ne significationem quidem vllam huiusmodi dedit. Et quamquam toties antè expertus in se Cæsaris animum, & verò certior factus Cæsarem Regiae suae primoribus iureiurando illo ad ostentationem Imperii exquisito affirmasse, potius extrema se exempla passurū, quam ut in Italia Regi vel tantulum retinere, in quo vestigium figere posset, per se liceat: attamē iterum atque iterum & sapius tentandum esse iudicauit, si quo pacto hominis ingenium molliri posset & mitigari: & si minus illū aequitatis & officii respectus, at hominum certe existimatio & temporum cōmunium

ratio eò adducere posset, vt aliquando nō inuitus faceret, vt Mediolani possessione sibi cederet. id autem erat, vt alienum, quod per summam iniuriam occuparat, iusto domino redderet, non armis quæ (si in armis ius poneret) promptissima erant, sed iure, sed legibus repetenti: hoc est, vt Christianorum quieti prouideret, cuius rei causa uelle se omnia præ se tum ferebat: nam nunc, ne simulat quidē. Neque uerò fuit vlla tam iniqua conditio, quam non pro æqua, si modò ratio sui aliqua haberetur, Rex fuerit amplexurus. Acta autem res intervtrunque per Oratores fuit, ita vt fieri aliquid posse speraretur. Quidnam igitur ille? Diem de die ex industria ducere, Regem pacis cupidissimum, studii eiusdem simulatione frustrari, dum sacramento quoscūque potest, adigit, exercitus comparat: dum pecuniā ad stipendia militum vndecunque datur, cogit: dum locis opportunis munit oppida: dum quacunque potest ratione, quorumuis hominum animos sibi cōciliat, alios etiam per fraudem ab Rege alienat. denique dum populos Regi audiētes sollicitat ad defectionem, dum illius familiares qua spe, quibus præmiis, quibus pollicitationibus potest, calcata iusti, æqui, honestique reuerentia, corrūpit. ac ne pluribus, dum omnia omnium ingenia, qui vnquam arte, diligentia, industria, labore ad ambitionem ualere, non æquat modò, verumetiam vincit. Vbi autem hæc ex animi sententia omnia successere,

tum impetu sanè incredibili, viribusque post hominum memoriam formidolosissimis Regem vndique à fronte, à tergo, à lateribus adoritur: Galliam ipsam, quid Galliam dixi? imò Europam potius atque Asiam & Africam spe quadā infinita & libidine dominādi inexplebili deuorat, ne id quidem obscure ferens, se non antè quieturū, quam Regē, nec tantūmodo Regem, sed Regem Christianissimum, Regem foederatum & socium Regem cognatū: prætereaque Regem sibi ex sororis suæ matrimonio ante alios affinem factum, de Rege priuatum, de locupletissimo egentissimum omnium: & si natura pateretur, de propinquissimo alienissimum reddidisset. Prò Deum immortalē, quò tandem ista animi impotentia eruptura est, nisi prouidentia cælestis frænos imposuerit? Mithridatem olim Regem Pōti, cum à Pop. Ro. iustissimis armis premeretur, quòd maximis contumeliis ciues Romanos in Asia sociosque affecisset, antiquorū monumentis traditum est, post grauissimas clades acceptas, fortunæ suæ misericordia non vicinos modò reges ac necessarios sibi populos commouisse, verumetiam nationes illas, quæ supra Euxinum pontum incolunt, immanes & barbaras, & ab omni propemodum humanitatis sensu remotas, Regii nominis sanctitate atque reuerentia sibi ad auxiliū extremique casus societate adiunxisse: vt cum illo quidem, quicū nulla alia causa aut necessitudi-

ne iungebatur, tamen pericula sua omnia ac fortunas communicari voluerint. Tute verò populi, vt vis, Christiani Imperator, non tantum Christianum, sed Christianum Regem, Regem etiam Christianissimum, & quo nunc affinitatis iure vtimur, Regem fratrem tuum post illas tot tantisque à te illatas iniurias, homo barbaris inhumanior, nullo nec dicto nec facto laceffitus, bello atrocissimo atque sceleratissimo incautum opprimere conatus es. & quem amare, quem tueri, quem defendere, si quis alius violasset, debueras, omni dignitate spoliare, omnibus fortunis euertere, spiritum eius haurire, & sanguinem exorbere voluisti. O ingenium truculentum! O mores ab humanitate Christiana abhorrentes, istique maiestati tuæ minime consentaneos! At qui illa est vis violati numinis, illæ sunt animi concelerati tenebræ ad lucem illustrem caligantis, vt qui se in grauissimum aliquod & nefarium induunt flagitium, iis consilii acies & mentis ipsius oculi in illa vesana concitatione animi, velut tenebris intus offusis, iam sui impotentes sint. Illas, illas inquã voces ab omni humanitatis more, & societate communis vitæ dissonas & discrepantes, non prius emit ille in publicum, quam apud sese statuisset ita se districtum Regem & irretitum tenere, vt nullus iam recipiendi sui locus ei superesset: id enim sibi nec prouidè nec intelligenter satis persuaserat. Nam Romam quidem cum paulo ante venisset, vbi ad

eam perniciem accommodatissimos hominum sensus inuenerat, illiusque suæ sententiæ non fautores modò, verumetiam authores nequaquam aspernandos, illo tamen in Pontificio senatu, illo principe orbis terrarum confesso, negare non ausus erat sua nihil interesse, quòd Rex Duci Sabaudia bellum faceret: nec se ea re bello ab Rege laceffitum, nec foedera ideo violata videri. Et quidem licet, vt plerique audistis, nihil tum Regem prohibere posset, quin exercitum, si vellet in quouis promoueret Italiae angulos: id tamen vt faceret tantum abfuit, vt etiam copias Verfellis vrbe illius agri munitissima, & momenti sine dubio ad obtinendum Mediolani dominatum maximi, sed tum imparata retraheret, dum de omni controuersia Casare ipso rogante & Pontifice Paulo urgente transigeretur, idque summi illius ordinis vel potius Imperatoris ipsius (vt postea cognitum est) arbitrato. Et verò tum quidẽ eam spem nobis Casar iniecerat, vt pax conuenire posse videretur, quò facilius, dum pacis consilia simulabat, occulta belli studia dissimularet. quod totum fallendi genus sic ab isto est administratum, vt certas etiam ipsas conditiones tota de re proponeret: quæ si reciperentur, de Mediolani possessione se cõfestim decessurum ostendebat. quas condiciones posteaquam Cardinalis Lotharingus vsus ad ipsum incredibili celeritate itineris, & ad eam rem missus ab Rege Legatus

accepisset pro potestate & comprobasset, Carolus, qui illa omnia ad fallendum composuisset, qui videret nostras copias occasionem rei gerendæ non minimã amississe, suas procedere cœpisse, qui etiam (si Deo placet) à Frãcisco Marchione Salassiorum perfuga perfidissimo, quem pollicitationibus aureorum (vt dicitur) montium corruerat, se milites omnes deditos ac vinctos, & prouinciã ad quam sciebat eum pro Rege mittendum, breui recepturum sperabat. Qui igitur hæc omnia in sinum sibi cessura certa iam & gestiente spe confidebat, & præsertim qui de superiori rerũ successu in posterum coniecturam non dubiam faceret, sententiam se mutasse perfricta neque satis augusta fronte (nequid amplius dicam) respõdit. nec id tamen (bone Deus) quum diceret, erubuisse fertur. Negauit se ad easdem, quas ipse paulo ante tulisset, condiciones descensurum, quinimò nec ad alias quidem nobis iniquiores, quas Cardinalis pacificator missus pacis publicæ pro Regis more cupidus, alias atque alias in medium afferebat: nihilque iam nisi arma, cladem, excidium, extremam vniuersæ Galliæ perniciem loquebatur. diceres eum iurifurandi ac societatis & fœderis fidem non officio & honestate, sed commodo atque utilitate metiri. Atque ea fuit ad illa tempora, viri principes, pacis toties frustra desyderatæ à nobis, frustra toties tentatæ, & Cæsaris conditionũ tyrannicarum summa. Nec verò quæ

secuta sunt, aut æquiora, aut commodiora nobis à Cæsare fuerunt. piget enim referre quæ toto illo tẽpore, deinde castris ad Aquas Sestias Romanorum quondã in prouincia positis fecerit, quum ad eum etiam tum de pace referretur. Quo tempore cum Annas Mommorentius præfectus aulae Regiæ, quem castris ad Auenionem positis Rex sibi legauerat, summam sibi rerum creditam ac mandatam vt prius in pace sapientissime, ita tum illic in bello fortissime administraret, nihil ipse quidem prætermisit quod ad pacem salua Regis ac gentis dignitate spectaret. Hic per Deum immortalem, quæ dubiis adhuc vtrinque rebus, quæ iam perditis Cæsaris, dicta facta fuere: quale hoc tandem est, quod iam fugam circumspectans, per Pontificis Pauli internuntios, Regi iam planè victori ea ipse imperaret, quæ vel victo haudquaquã esset imperaturus, nisi videri vellet & crudelis & impudens. Sed hæc & his similia permulta prudens prætereo, simul ne in eundem maledicentiæ scopulum, ad quem aduersarii naufragium iandiu fecerunt, ipse quoque impingam: simul verò ne non secutus mei Regis exemplum videar, qui nihil vnquam tam alienũ nobilis aut egregii hominis instituto duxit, quàm hostem maledictis non modò laceßere, verũ etiam propulsare. Cum quo vtinam ipso Rege hostes, quàm facile maledicendi libidine & insania transuersi rapiuntur,

tam essent parati vel de pacis studio & placabilitate, vel de belli gerendi ratione & magnitudine animi contendere: aut in has miseras in quibus hodie versamur, non essemus coniecti: aut in his diutius opes nostras non contereremus. Nam alterum, ad arma ne iretur, facile impedisset: alterum, postquam eò ventum est, pacem, vel alterutrius fortasse interitu nobis, hoc est Christianæ reipublicæ reddidisset. Prò dei hominumque & vestram in primis fidem, tantamne esse hominum iniquitatem, tantam rei indignitatem, tam præposteram istorum voluntatem, ut qui se publicæ quietis & salutis vindices: nos contra, utriusque hostes, utriusque turbatores appellant, tamen quocunque in rerum statu positos videas, neque rem pacem componere, neque dirimere bello velint: Hoc enim posterius planè expeditio illa ipsorum Massiliensis docuit, nonnihil hæc etiam Belgica, in qua Rex hoc tempore ius suum armis repetere, & se suamque aduersus infestissimos hostes munire coactus est, cum in neutra hæcenus progredi in aciem, & de summa rerum prælio decernere ausi sunt, facta toties à nobis pugnandi potestate. Nam superius illud omnibus abundè probatum esse confido, consilia istorum videlicet semper à cõcordiæ studio ac pacis mentione aliena fuisse. Nam quod arrogantia genus, quod superbia, quod autem exèplum crudelitatis & con-

tumeliæ florentibus eorum rebus non sumus experti & perpeffi: quos non dolos & versutias dubiis adhuc rebus ^{etiam} quam nõ obstinationem animi iam afflictis sensimus: qui quandiu illum fortuna in sinu veluti Iunonium puerum, & partum matris suæ (ut ait ille) aureum gestauit, vix nos congressu aut colloquio dignatus est: tantum abfuit ut nos nostra repetetes æquis auribus audiret. Age postea quàm de rerum successu & cõmuni belli Marte dubitari cœptum est, quantò ille æquior factus est aut humanior: Qui etiam amisso ad Aquas Sestias, & penè deleto exercitu, in eadem animi acerbitate amarulentiæque permãserit: quum essent tamen qui sperarent hac offensione belli, hominis animum ad æquitatẽ aliquam perduciposse: idque sibi haud dubie aliisque polliceri & spõdere auerent, non mediocris illi quidem neque iudicii neque authoritatis viri, quos ea de re Pontifex Paulus, Christiano nomini prospiciens miserat: atque hoc illi ita futurum iudicabant, ea ratione maxime adducti, quòd Regis Christianissimi maximus natu filius, in quo prius controuersia pars nõ minima resedisset, certas ob causas putabatur, esset de medio sublatus. Hoc vnũ modò verebatur, ne Rex præsentem fortuna elatus eas recusaret cõditiones (si iterum offerrentur) quas rebus adhuc dubiis Cæsar Regi latis ab eoque acceptas, ipse qui tulisset & præscripsisset, improbarat

ac fecerat irritas : haud facile dixerim minorēne fide, an maiore animi impotentia. verum easdem illas si vicissim à Rege quoque ferrentur, Cæsar ipse pro rerum euentu magni beneficii loco arrepturus putabatur, & amplexurus cupidissime. De Regis animo qualis tum (vt dixi) in pacis conditiones futurus esset, in tanto rerum successu erat non paulo magis incertū. Videte nunc igitur obsecro viri principes, & apud vos ipsos perpendite, quàm præter multorum vestrâque fortasse opinionem accidit, quantoque natura magis quàm fortuna in vtranuis partem humanus inclinatur animus. Mutata erat in vtroque neque hoc paruo momento fortunæ, id est rerum apud multos omnium moderatricis ratio, idem ingenii habitus, idem animus, eadē vtriusque voluntas remanserant, vt neque Carolum aduersæ res ab immanitate deterrerent, neque Franciscum ab humanitate secundæ auerterent. Nam hic sanè conditiones quas aduersante fortuna, tamē vt iniquas sibi, nec dignitati suæ conuenientes, suo iure posset ab se se amoliri, easdem obsecundante rerum cursu, velut æquas ac dignas amplitudine sua, publicæ concordix amore, & Christianæ pacis studio amplexus est. Contrà ille Populi Romani Imperator, nominis Christiani vindex, vt quidem videri cupit, & Cæsar & Augustus, quod in medio victoriarum plausu, pacis causa, vt quidem ipse dicti-

tabat: verum, vt res erat, simulandi ac decipiendi consilio obtulerat : idem ipse sublimi illo statu grauissime inclinato, cum nullus vltra fraudi locus relictus esset, ob publicæ quietis tædium sequi noluit. Itaque Rex superiores illas de pace leges, quas iure poterat repudiare, recepit : Cæsar, quas à se latas, sine iniuria ac scelere immutare ne verbo quidem poterat, abrogauit. Qua in re nec existimationi suæ consuluit, nec fidei, nec humanitatis, nec denique reipub. rationem habuisse dici potest : nec verò in Pontificis maximi auctoritate esse sustinuit : postremo nec religionis metu, nec vllius aut diuini aut humani iuris reuerentia flectere animi duritiam potuit. Idem etiam cum nec humanam in hac re societate violare vereatur, cum nec diuina apud eū iura interdictaque sancta sint, cum omnia incredibili cupiditate misceat, cum omnē honesti, boni, & æqui confundat rationē: cum nos cōtrà tot iam annos nimis æquo animo iniurias illius nec sine cōtumelia passi simus, nihil otii ciuilis causa antea nō tulerimus, nihil porro ferre indignitatis recusemus: idem ille tamen se publicæ pacis authorem, se patrem patriæ, se cōseruatorem publicæ dignitatis: nos iuris omnis violatores, nos hostes publicos, nos turbatores otii communis esse clamat. Nūc etiam (ô summam indignitatem) cum Rex in sententia pacis, ipse Cæsar in belli pertinacia conspi-

vobiscum
 cuè permaneat, cogitate apud vos ipsos quaeso, illusterrimi principes, & secum quisque expendite, quid sit nobis, quid nomini Christiano, quid vniuerso orbi nostro de huius contumacia, quid de animi effrenata libidine sperandum. tum Francisci facilitatem ex diuersa parte in remp. cui priuatas omnes iniurias ac regni sui publicam contumeliã non inuitus faceret vt condonaret, si per aduersarium liceret, istius peruicaciã opponite, sicque amborum ingenia, instituta, consilia comparate. Nõ habeo, fateor, insignes illos Africanos titulos, quos vobis pro Rege amicissimo & officiosissimo scribens in præsentia venditem. Quibus nugis, si isti non ambitionis fructum magis quã Dei immortalis gloriam in victoria illa seu Turcica seu Africana quaesissent, si non hoc nomine satis à Christiano nomini factum esse putarẽt, quòd Solimano Turcã rerum gestarum gloria & magnitudine atque numero victoriarũ minime cesserint: nimirũ non eò nobis res summa rediisset, vt tam male, tam incõmode CHRISTI Dei immortalis religio audiat apud exteras nationes ac gentes: id quod etiam ipsum eo magis indignum est, quòd à Getis & Sarmatis Romani homines (ne dicam Christiani) in religionis ac pietatis disputatione hodie reprehẽdimur: quippe qui hoc nobis clare exprobrant, bellum illud non Christianã pietatis propagandã gratia, sed imperandi studio

ac libidine, aut aliena potius diripiendi suscepisse: id quod exitu fortasse nõ obicuriusimum fuit. Multò certe plures numerantur ex iis qui Casarem in Africam sunt sequuti, qui à CHRISTO ad Mahumetem descuerint, quã qui ad CHRISTVM transferint ab ipso Mahumete. Porro autẽ vel apud Afros ipsos, in quos ea tum belli procella incubuit, is sermo peruagatus est, Casarem Christianorum omnium, vt gloriatur, ducem, pro rerum suarum amplificatione expeditionẽ sumpsisse, religionis suã illustrandã curam aut nullam aut minimam certe habuisse. Quã dum inter se homines barbari quidem illi, sed rerum tamen non omnino imperiti astimatores proloquũtur, qua tandem nos infamia apud ipsos, qua istos apud omnes inuidia flagrare iudicatis: vt minime mirum sit in contemptum venisse religionem nostram, quã à nobis ipsis sperni publicẽ & pene irrideri videatur. quã cum diligentius omnia & attentius mecum reputo, nihil profecto in ista gloria inesse video, quare præclaros istos triumphos Casari inuidendos esse censeam: aut cur egregiã Regis nostri in rempub. voluntati, & propenso ad publicum compendium animo anteponendos putem. Quam volũtatem tametsi non tam ex tota oratione meã, quã ex ipsius vita & institutis intelligere potuistis: tamẽ quando nos eò rapuit aduersariorum iniuria, qui ob

falsis inuentionibus. n. ut inq. sunt. tas hec vna est euangeliz. christi. rem regno Turcã p. dicat.

ea quæ audistis, nomini nunc eius atrocius & inhumanius obtreçant, ad ea quæ iam à me exposita sunt, pauca etiam nunc addere, ad istorum calumniam refellendam & cõuincendam, pro eiusdem innocentia cogimur. Et priore quidẽ illa accusatione, viri amplissimi, quo nomine Regem de interpellato Cæsaris in Turcas bello apud vos in inuidiam vocet, intellexistis: quam ad accusationem, non dubito quin à nobis satis pro conscientia vestra & prudẽtia animi sit responsum. In qua tamẽ, quod facile subscriptores inuenerint homines sui simillimos, eo maiore animi fiducia vel confidentia potius, alteram illam eamque longe vehementiorem sunt aggressi: quod membrum, totius causæ secundum est. Nõ enim satis habuerunt impudenter & proterue falsoque obiecisse, Cæsarem à bello Turcico Regis armis esse retractum, nisi (vt sunt audacia proiecta) ad id hoc etiã vt priori crimini affine & satis cõsentaneũ adderent, Turcarum Regem à Christianissimo Rege in Christianos ipsos accersitum de industria & euocatum. Equidẽ vt credam, tam flagitiosi mendacii caput esse authoremque Cæsarem, ægre adduci possum: vt ne illud quidem mihi fidem faciat, quod plerique tamẽ vt testatum, vt comperatum, vt cõfessum affirmant, hominem, Cæsarem & Augustũ, tam atroci ac præcipiti ira fuisse percitum, vt Regem patrem filio charissimo orbare

tanto famæ suæ dispendio voluerit. Id enim non solum à viri in republica principis sensu, verum ab hominis eiusmodi, cuiusmodi Cæsare esse cupimus, ingenio est abhorrentissimũ. Tametsi (verum vt fatear) permagna res nõ caret suspicione. siquidem cõstat, & eos qui venenum filio curauerunt, dum idem telum patri quoque intentarent, & eorum plerosque qui in eũ tam inhumaniter hodie inuehuntur, tantaque linguæ procacitate, tanta maledicendi libidine efferuntur, Cæsari fuisse pridem & etiamnum esse omnium qui viuunt, gratiosissimos atque iucundissimos: ex iisque qui nihil non possunt apud Cæsarem, nullos adhuc maiore beneuolentia quàm istos, nullos amplioribus præmiis, dignitatibus, honoribus Cæsare esse & ante & postea prosequutum. Quorum factum si ipse Cæsar (vt par erat, & ego quidem peruelim) fuisset detestatus: proculdubio neque tãti ac tam nefarii flagitii, neque eorum quæ partim iam commemorauimus criminum, atque artificiorum authores eo apud eum loco, eo numero esse debuerunt. quorum vel flagitiorum vel certe artificiorum si Cæsar ipse, vt multi existimant, vel author est vel fabricator, tam astutẽ, tam veteratorie negotium tractat, hominem vt manifesti facinoris conuincere aut tenere nõ possis. Quid tum enim facturum Regem non fuisse putatis, quod non descensurum, si vel authorem flagitii, vel huius se

fig. metu & aliam

maledictiæ Cæsar non modò præscriptorẽ esse professus, verumetiam si vel subscriptorẽ? Sed ita se res habet, vt eiusmodi calumniæ, quòd nec testibus, nec argumentis, nec bonorum hominũ opinionione confirmari possint, ab huiusmodi criminationum artificibus, velut per cuniculos in hominum mentes insinuentur ac serpent, neque ex his sit quisquam, qui se earum authorẽ esse fateatur. Neque tamẽ cum sint eiusmodi, vt & patrono careant & assertore iusto, non fautores quoslibet interdum inueniunt, aurẽsque pronas ad maledicta exaudienda. Quò fit vt senim quasi per manus hominum tradita cõmentamaleuolorum, pro veris & exploratis cedant. Atque illa quidẽ etsi minime sunt tanti (quod ad fidem attinet) vt graues homines & experiẽtes magnopere mouere debeant, Rex tamẽ pro suo in vos affectu, officii sui esse duxit, interessẽque existimationis suæ, ea quamquam nulla, aut contemnenda autoritate nixa, tamen non contemnere: sed pro eo quãti vestrã de se opinionem facit, diluere: & quòd vos quoq; pro se aliis respondere possitis, tractare atque absolueret. Et prioris quidem totius tragœdiæ argumentum, & supradicti cõmenti causam à Cæsare profectam esse, vobis (si prudẽtiam vestram & intelligentiam bene noui) apologetica illa epistola pro Rege scripta, criminũ refutatrix, fidem fecit: satis verò ex iis literis, si modò eas omnes accipi-

stis, quas proximo mēse Ianuario ad vestros istos ordines Rex dedit, perspectũ esse vobis existimo, qui eius sit animus ad res Turcicas capeffendas, quanta in Christianam rempublicam fide cõstet. Neque enim si sibi suisque liberis & Galliarum populis consultũ cupit, continuò reipublicæ Christianæ (à qua nomen clarum atque illustre sortitus est) incommodare cõtendit: quòd deus omen auertat. Neque ideo se aut impium aut nefarium videri debere putat, quòd salua Christianæ reipublicæ non modò quiete, verumetiam (quòd ad eũ attinet) dignitate rebus suis prospicit: quid suis dixi? imò verò dum Christianæ pietatis, salutis, & religionis incolumitati consulit. Cum autẽ apud vos purgatum sese voluit, tum verò animi sui sententiam testandam esse duxit. Turcarum igitur Regem neque se excitasse testatur, neque cum eo ab aduersariis excitato statuisse rerum suarum summam coniungere: cæterum præterita fortuna, & præsentia adhuc rerum statu admoneri, ne hostem temerè sibi illum (quo sibi pacato opus sit) ad superiora incommoda, ad superiores clades, velut additamentũ intestinorũ hostium ascisceret, in seseque prouocaret. Sed illarum literarum tamẽ exemplar simul cum hac apologia idcirco ad vos perferẽdum modò curauimus, quòd incertum nobis esset, an illæ vobis redditæ fuissent, an, vt sæpe de cæteris contigit, in itinere in-

terceptæ. Nec dubito quin quo iudicio & prudentia polletis, qua rerū peritia & vsu omnia perpenditis, ipsius Regis cōsilia minime improbetis. Nā qui in rerum vestrarū consiliis agitandis prudentia & circumspectia vti soletis, circumspecto Regi prudentiæque prædito nō conuenire iudicabitis, hostem talem tantūque, quātus Solimanus est, vltro in sese irritare, vt principis nō modò minime sibi amici, verū etiam hostis infestissimi atque acerbissimi imperium cōstituat, vel tyrannidē potius stabiliat: præsertim cū nec adhuc vsquā Rex in sua causa apud amicos & socios satis iustū modum æquitatis interpretādæ inuenerit, nec vllam apud hostes immensæ cupiditatis, arrogantiæ, crudelitatis moderationē, ex iis quæ antecesserunt, se in posterum inuenturū sperare debeat. Solimanū verò quid fuit quamobrem in caput suum & fortunas conuerteret: Habet ille, vt perhibetur, navales apparatus ingētes, classēque, vt siqua vnquā, in Græco mari instructissimā & numerosissimā, quam classē in nostrā oram se appulsurum non obscure fert. Nos autem dum à Cæsare grauissimo bello & periculosissimo distinemur, quid nauium tantæ classi opponamus, certe in promptu non habemus. Quin & littus nostrum quod hosti plus minus milia passuum ad quadringenta est expositum, cum per sese portuosissimum, eoque magis iniuriæ obnoxium est, tum vna exce-

pta Massilia, nulla in parte tractus totius, satis ad tantos impetus excipiendos munitū. Hæc quum sit rerum nostrarū conditio, nunquam vobis dissimulandum esse iudicauimus, pacem ab hoste in primis omnium formidabili oblatā minime repudiassē, quam si vltro tum appetiissemus, tamen cōsiliū nostrum præsentium temporum ratio debet cōprobare. Sed pacem hanc tamen (ne forte hostium nostrorum importuna obtrectatio vobis obrepat) nec ab vtilitate communi, nec ab honestate nostra remotā reperietis, quin potius temporibus nostris summopere necessariam. Quamquam ne Cæsareæ quidē ambitionis poenas luere, si id in rem futurum Christianæ religionis videretur, recusandum esse putaremus. Verum ita suū animum antehac dictis factisque suis Cæsar, omnibus qui modò aliquid vident patefecit, vt amicitiam cum quouis mortalem fortasse, inimicitias certe nobiscum immortales sibi esse constituerit, vt nihil ipsius ratione, cum æquitate pugnantius, nihil quieti publicæ & saluti infensius existimemus: in eiusque sententiā ire, id verò arbitremur esse perniciem publicā ac bellū ciuile perpetuū indicere. Enimuero si præclari illi Cæsaris conatus, si bella ab eo suscepta eò spectabāt, vt Orientis populi eius armis ad religionis nostræ partes adiungerētur: quin igitur subacta iam Africæ parte, in Asiā ipse, quod palam iactabat facturū, traf-

ibat: atque id fieri quum deberet multorū iudicio ac opinione: Nonne id & cōducibilius in vniuersum fuisset, & nomini Augusto splendidius, quàm cupiditate detecta atq; animi impotentia, repente nullā ob causam satis dignam aut luculentā, Christianas copias in Christianissimā gentem vertere? Quod quid aliud fuit accuratè rem expendentibus, quàm collectā superioribus annis ex fortuna gloriā paucis mensibus effundere? Quid verò si ne nos quidem, quos nunc in inuidiā rapit, quum eū illud facturum alii sperarent, volūtati hominum & postulationi defuimus: Equidem memini Romæ hac de re cōsiliū haberi, in quo cōsilio quū multas ob causas, tum verò maxime ob vicinitatem loci (nam erat tum Cæsar ad Neapolim) multis magnisque de rebus tractatum est. In eo cōsilio præfuit summus Pōtifex, affuit amplissimus Cardinalium ordo, Legati Ferdinandi Regis, Legati Lusitanorum, Florentinorum, Genuensium, Lucensium, Iudæorū denique qui magno numero trans inauditos quosdam & incognitos Arabiæ (vt fertur) vltioris montes incolunt: quin & Venetorum ipsorū Legati, certatim ad eam expeditionē suscipiendam nomina dedere. Nemo erat omnium quin vires, opes, facultates, vitam etiam ipsam & sanguinem, in tam pium bellum se profundere velle diceret, præ se ferret. Tum rogatus sententiā Cardinalis nomine Bellaius, quem ma-

xime cōscium Regis consiliorū esse constabat, equid pro Rege Christianissimo polliceretur, respondit, Regem ad ea quæ iam diximus, in Pannonia tumultu oblata esse, additurū etiā triremes quinquaginta, & nauium quæ ex Oceano maximæ & instructissimæ adducerentur, numerum ingētem: ac ne ipsum quidē Regē, si ita videretur, ab expeditione absfuturū. æquū proinde esse, vt ratio eius haberetur. Id quod postea re intellecta ipse Rex protinus cōfirmavit, seque ea libenter præstaturū esse, quæ pro se Cardinalis ille recepisset, promisit. Hic enim uero peruelim, vt hoc mihi lepidi isti criminatores vnum explicēt, quæ causa fuerit, cur ad egregiam tot populorū, tot regum, tot ciuitatum voluntatē, aut potius pro rep. singularem animorum deuotionē, Cæsar id quod se tantopere deprecere ostendebat & dictitabat, (præsertim quū illi factū facile esset, & vltro etiā obuium) nō exequeretur. Quid à nobis amplius, quid ab vniuerso orbe vel sperare vel desyderare potuit: Quod si hęc animi nostri egregiam promptitudinem in capitibus crimen ac iudicium isti adducunt, si omnia ad arbitrium suum collata, à nobis causam fuisse existimāt, quare inuisi omnibus & offensi esse debeamus, quasi ab expeditione Turcica Cæsarem reuocarimus, quasi Solimanum in finium Christianorum depopulationem ac vastationem vocauerimus: iam ego quid potissimum in causa sequar,

quid fugiā, quid defendam, & quid refellam, quò me vertā, ignorare fateor, cū isti rationē omnem officii & culpæ, omnē æqui & iniqui naturā peruerterint, vt quid apud eos bonū sit, quid malū, quid rectum sit, quid prauum, quæue iis rebus vocabula apta sint, iam intelligere non possim: nisi hoc forte agunt, vt nos pro rebus iustis, pro officiis præstitis, pro ingentibus meritis causam dicere cogamur. Quid ita: nēpe quod ad rem Cæsaris faciat, hoc in iudicio iustitiā accusari & probitatem, iniuriā & nequitiā defendi. Hic locus est quiritiādi, vt videtur, & dei hominūque implorādi, & vestrā maxime, viri integerrimi, æquitatis & iustitiæ studiosissimi, fidē in tam inaudita insolētia. Sed quoniā id è moribus gentis nostræ atque dignitate Regis minime visum iri intelligo, non eò me vehementiæ istorum indignitas impellet: nō committam, vt istorū improbitate percitus, nō similis esse mei, nō nostræ gentis meminisse morū videar. Quanquā in hac cōtrouersia disceptanda nō satis constitutū habeā, quid potissimū, quid primū, quid secundum ac deinceps defendā: nec verò, quid in primis accusent: imò verò quid omnino accusent, quid querātur, quid in nobis desyderēt, quid à nobis abesse velint, ignorē: cum ipsi in suis criminibus nihil cōstitutum habeant & definitū, nisi quòd summā accusationis suæ eò referunt, vt maledictis, iisque falso excogitatis Regē Franciæ

ac gentis ipsius nomen cooperire obruerēque possint. Qui cum nostra benefacta in malefacta obre-ctādi iniquitate vertant, etiam sua ipsi vobis maleficia pro egregiis in vniuersum religionis nomen beneficiis venditant: tanta est confidentia instituta calumniæ. Verum etiam si insolentiæ suæ finem nullum faciunt, ego pro nostra consuetudine tamen, ne vestra facilitate atque æquitate in causam nostram abuti videar, finem hīc secundæ faciam refutationis. In qua probasse nobis videmur, non modò nos hac modestia, hac animi perpetua liberalitate gentem Turcarum in remp. non concitasse, verumetiam sua arrogantia istos & cupiditate rem Christianam communibus hostibus & domi & foris prodidisse seu (verius dicam) perdidisse.

Quod tertium ex diuisione fuit, idque postremum, quæso viri amplissimi, paucis ex me intelligere attentē ac beneuolē, ne grauemini. Hoc verò ab eadem mente profectum, qua supra dicta, congruentis quoque cum illis est vaniloquentiæ. Quippe Regem eundem tot aliunde calumniis oneratum, apud vos in inuidiam adducere hoc quoque nomine conantur, quòd in Mediolanensem, quòd in Sabaudiensem agrum, vestro, hoc est principum senatus Imperiique Romani iniussu inuaserit, eaque re sic Imperii vestri ius atque authoritatem læsisse vociferentur, cum ii populi in vestra sint fide, ac vestri, vt isti dicunt, beneficiarii: vt Rex
d.i.

vel hoc ipso maiestatis reus apud vos agi peragique & possit & debeat. Quo in accusationis genere mirari satis nō possum istorum hominum incredibilem stupiditatem summa cum impudentia coniunctam. Qui enim Regem maiestatis postulant, illi quo maxime crimine apud omnes laborant, eiusdem eum qui ab hoc quā longissime abest, insimulant: nec interim, credo, sentiunt à vobis viris perspicacissimis ea non posse non animaduerti, sicque proinde in hoc crimine se iactant, sic exultant, quasi vestrum sit aliquis, qui nesciat post Caroli Magni tempora, qui primus Imperium Romanum inuexit in patriam, adhuc neminem fuisse: qui hunc Cæsarem non dicam su perare, sed æquare quidem potuerit in dignitate Imperii ornamentis omnibus spolianda, euertenda fortunis omnibus, ne dicam interuertenda, iis qui Imperii administrationi & maiestati atque grauitati moderandæ præfecti sunt, in ordinem redigendis, ararii opibus & facultatibus exhauriendis, atque dilapidandis. Cui enim non dico Austria ipsa, (cuius vos possessione atque clientela maiores eius defraudarunt) sed facta eius recentia non infident animo, vel potius versantur ante oculos: quæ si ego non singula quidem illa (nam infinitum esset ea commemorare) sed si ex tam multis ea saltem vulnera commemorabo, quæ in Italia, Florentia, & Pisæ: in Germania, Traiectum &

Virtembergæ ab eo acceperunt: & si vos ea (vt facitis) recordamini, dissimulate nunc si potestis, populo Florentino, atque Pisano libertatem à Carolo Magno Imperatore vestro datam, aliorum deinceps Imperatorum beneficio omnium conseruatam, his proximis annis nulla vestri habita ratione, vtrique populo per vim Cæsarem ademisse, & mox tyranno contra iusiurandum, contra Imperatoris fidem & officium mancipasse, deinde pretio accepto eidem in numerum dotis attribuisse. nam res Traiectensis quandò ea quidem palam est, & oculis vestris exposita, eò leuius attingenda mihi est. Neminem enim vestrum latere puto, qua arte Traiectensi episcopo patrimonium omne subduxerit, non quidem vt inopi & mendicæ plebi, vel certe iis qui præ egestate literarum studia tueri nequeunt, erogaret: sed vt totum hoc in priuatum sinum auersum sibi sumeret, aut potius consumeret. In causa sanè Virtembergensi, mirum, ni quod egit, satis animaduertistis: opinor enim quale fuerit, vos vidisse: atque à vobis est hoc pro rei natura & authoris ipsius ingenio perspectum. & tamen id facinus nec prohibuisse vos, nec admissum vindicasse, certum est: si quidem ea vera sunt quæ multorum sermone, rumoribus etiam ad nos & fama perlata sunt. An vobis hoc parū visum est, dignitatis Imperii, & vtilitatis publicæ cupidissimis, tantam prouinciā ac tam nobilem

de Imperii clientela obliquè esse istorum artificio exemptam: cuius Imperii beneficium eo iure erat, vt aut siquid fortè esset à cliente contra fidem beneficiariam admissum; aut si ad eum casum res deuenisset, vt in familia clientelari mas nullus superstes esset, ager ille fieret publicus Populi Romani. At id ius omne ita est interuersum à Cæsare, vt totum in gentilitatem Austrianā iisdem conditionibus transcriptum sit, pacto an peccato dicam, nescio: certe quidem cōtra ius, contra æquum & bonum, contra morem maiorum. Id quod eo est & indignius, & multo etiam minus tolerabile: quòd ea fraus in captionem Imperii conflata, in accessionem Ducatus Austriae futura sit. Quæ Austria cum ante Maximilianum Cæsarem in fide Imperii Romani eodem, quo Wirtembergensis ager iure esset, ab illo ipso Maximiliano fide liberata, clientelæ immunitatem summa fraude & flagitio Imperatoris vestri consequuta est. Quæ tum iura Imperii vestri, non ab exteris nationibus, non ab hostibus tentata, sed ab Imperatoribus vestris nimia omnino (quod pace vestra dixerim) ac planè dissoluta conniuentia, erepta sunt Imperio. Quo in scelere existimo vos, amplissimi viri, minime esse hallucinatos: sed ea temporum ratio superiorum extitit, vt facilis fortasse fuerit eius improbatio, sed difficilis intercessio. Nam illud insigne, in Comiti Carpenfi iniuria facta

nūc, vt arbitror, magnitudine supra dictorū obscuratū vos effugit: in quo tamen ipse Cæsar nō modò aut Imperii vestri maiestatem violasse, aut Christianæ religionis auctoritatem, societatem, pietatem contempsisse: verum humanitatē etiā omnem (quod in eo fuit) deleuisse videtur. Erat vir ille, vt nostis, non modò gentis imaginibus, opibus, vitæ innocentia, & morum probitate, ac doctrina singulari, tota Italia clarissimus: verum etiā ætatis iam grauitate, & quod factum & tectum ab omni violentia præstare eum debuerat, valetudinis perpetua infirmitate, membrorum omnium debilitate, minime ad iniuriam opportunus, indignusque omnino qui vllò inhumanitatis genere afficeretur. Verum, credo, cum hæc omnia Cæsare minus inhibere potuerint, vt manus à grauissimo & sanctissimo viro, propter tot causas abstineret: nō vulgaris aliqua ratio eū induxit, vt vim nobilissimo illi homini nihilominus inferret. Obsecro vos igitur viri principes, rem vt totam cognoscere velitis. Fuerat ille inter clientes Imperii Romani in primis nominatus, cum apud Romanum Pōtificem Regis Christianissimi legatione fungeretur. Apud quem Pontificem per Deum immortalem cui populo, cui nationi, cui Regi, cui denique Christiano homini, Legatū habere: aut cui denique homini & nunc & antea, non sit, non fuerit, non olim futurum sit oratori esse liberum? At in hoc viro ta-

d. iii.

men, exempla maiorum & instituta Carolo minime sequi visum est. Siquidem quasi violato hoc vno nomine iure publico, auctoritate Imperii Romani ludibrio habita, grauissime ille tulit, vel simulauit potius, quod cum in fide Populi Romani esset Carporū comes, iniussu Imperatoris pro Christianissimo Rege legationem suscipere ausus esset. Eo homine quid futurum esset, huiusmodi de crimine quid ipse statuturus, non magnopere quiuis anxius esse debebat (vt quidem ipse reor) qui & Cæsarem nouisset, & culpæ genus intelligeret. Crederes obiurgatione contentum hominem fore, & verborum castigatione, si non qualibet, certe seueriuscula. At id aliter homini visum est. neque enim satis habuit, aut Imperatore dignum esse censuit, admonere hominem durius, & grauius reprehendere, comminari etiam insolentius vt desisteret, ac nequid tale moliretur in posterum. Hoc ille quidem parum ad iniuriam iuris communis, parum ad libertatis contumeliam esse iudicauit: tametsi id omnes merito iniquissimi & arrogatissimi Imperii esse existimarent: videlicet id ab isto reprehendi, quod non tantum moribus omnium & institutis receptum & vsitatum esse probaretur, verum laudandum etiam esse summopere inter omnes constaret. Existimo vos, viri amplissimi, nihil grauius in huiusmodi culpa, seu crimine ad speciem exaggerato expectare, quam vt rem ab o-

mnibus receptam atque probatam Cæsar quamlibet infensus, suis decretis & condemnarit & abrogarit. Hoc verò quanto grauius est, quanto ad iniquitatis memoriam insignius, quod vir in Italia princeps, vir summa nobilitate, summa auctoritate, summa dignitate præditus, vir cuius vel humanam quanuis culpam, valetudinis (vt modo dicebam) imbecillitas, debilitas membrorum omnium, ætas ante annos affecta, & ea ipsa tamē canitie maturā venerabilis deprecari debuisset: vir inquam ille, qui & ingenii & morum ornamentis, qui vitæ per virtutem actæ patrocínio meritæ quoque pœnæ eximendus erat: qui ob senectutem iam confectam & emeritam sacrosanctus huiusmodi legum sanctionibus esse debebat, (pro sancte I E S V) è la-re suo familiari, ex auitis sedibus, è patriis possessionibus, fortunisque omnibus in Regis inuidiam eiicitur, exigitur, deturbatur: quò innocentior & indignior tam fera crudelitate, eò non meo tantum, sed aliorum multorum iudicio miserior: tumque ex omnibus fortunis, imò verò ex ipsa luce communi & spiritu eiicitur, quum nullo exemplo, nulla probabili ratione, indicta causa damnatus est. Quo autem iniuria esset cumulator, noxa caput, quemadmodum apud iurisperitos dicitur, sequuta est. caput nunc, ipsum Cæsarem voco, qui Carpensē principatū Imperio Romano publicatum adiudicauit, vt litem suam faceret, quam
d.iiii.

homini infonti speciose intentadam curarat. Iam non ego quidem miseri illius Comitis fortunas, nec pristinam gentilemque dignitatem per summam indignitatem ereptam, nec acceptam illam miserabilem calamitatē deploro, neque gentis nostræ, neque Christianissimi Regis propinquissimi odium conqueror: verum hac tota de re iuris gentium calcati insignem contumeliam, Imperio Romano maculã inuistam & labem Christianæ pietatis necessario dolore concitatus profero. Nam totum illud, quod sequitur, multo impudētius & tētrius, licet ad omnes quidem homines in vniuersum, verum quadam in parte tamen præcipue ad vos pertinere arbitramur. Siquidem ager ille cum factus esset publicus, vis illa quidem tanquam vestri Imperii acerbitas quædã & iniuria, tametsi nemini vnquam toleranda esse visa est, tamen quòd esset nomine vestro adumbrata, quòd Imperii Romani autoritate subnixa, leuior ea causa tolerabiliórque videbatur. At verò cū est à Cæsare quasi auctionante, non obscuro bonorum & grauium omniũ gemitu, si non publice, at domi tamen proscriptus & addictus licēti Potentatus: dici non potest, ne cogitari quidem, quanto altius omnium in visceribus sensus ac dolor indignitatis illius infererit, cū eo ventũ esse videretur, vt nihil tam suum cuiusquam, tam mancipio quæsitũ esset, quod non precariũ esse cœpisset, ad quod libidini. Cæsaris &

rapinis aditus esset aliquis patefactus, intra cuius parietes diuinarum omnium rerum & humanarum domestico quidẽ illo & familiari scelere nondinæ essent institutæ. Verum id quod ad vos præcipue attinet, viri principes, vos mihi locupletissimi testes estis, an pecuniã illam ex miseri illius hominis visceribus & cruore redactam, postea expẽsam reip. tulerit, aut acceptã vobis ipsique Imperio retulerit. Id quod si ipse faciendum duxisset, facinoris grauitatem aliquantum eleuaret: quasi non sibi iniquus & crudelis, sed Imperio & maiestati Augustæ esse meditaretur. Sinite igitur vos hac de re interrogari, ecquid vobis ille visus sit ex calamitosissimi senis manubiis, reipublicæ commoda aut reditus Imperii auxisse. Sedenim molestus esse nolo: non exprimam vocem inuitis, & verecundantibus ipse pro vobis respondebo, non retulisse illum: nec si retulisset, si innocentia vestram bene noui, hanc tam ignominiosam, tam funestam & quasi miseri & innocentis sanguine redundantem pecuniã punctum tẽporis apud vos residere pateremini: sed tanquam ad vos inauditæ illius & incredibilis inhumanitatis labes & contagio quædam delata esset, aspernaremini. Quod igitur non vestra ille autoritate, sed sua ipsius audacia partum esse cognouerat, id nec vobiscum communicandum esse duxit, sed sibi vni assignandũ. Quanquam quis hoc vnquam non dicam Christianus, sed Romanus Im-

perator ausus est: Siquis vnquam de publico auertere conatus est, id ille nec per se, nec palam, nec in manifesto facinore, sed per magistratus cupiditatis suæ administros, sed occulte, sed specie aliqua vel honestatis vel necessitatis obtenta tentauit. At verò hic nummarius Populi Romani Imperator ducenta illa aureorum ducatorum millia, vel plus etiam aliquanto, quæ ex miseri illius Comitis capite redegerat sub publici nominis velamento, sibi ipse quasi suo iure vendicauit. Quare hac in parte saltem huius causæ, in eoque crimine disceptando, non seueritatem tantum iudicum, sed inimicorum etiam & accusatorum acerbitatem & vehementiam suscipere debetis. Neque enim quo animo esse huius criminis iudices debeatis, dubitare possum, cum ad vos potissimū Imperii Rom. sanctitas, & publici iuris tutela dignitasque pertineat: quos etiam apud aliū iudicem acriores, quàm ego sim, actores & accusatores esse oporteret. Hoc loco fortasse reclamabūt aduersarii nostri, vehementioresque assurgēt: enimuero nos nec lege, nec moribus agere, qui accusationem pro apologia scribamus, institutamque defensionem obiectorum nobis criminum inchoatam derelinquentes, in recriminationem sensim delapsi simus. Et nos quidē, quoniam æquum esse existimamus, non aduersariorum exemplis huiusmodi causam nostrā (quam summorum patronorū exemplis receptum

*defendenti nō licet
i. minari. Et si ad ali
in licet si modeste fiat*

fit & legitimum) vnà cum defensione referre aduersariis criminum quæstionem, tamen innocentiæ argumentis & signis exponendis & explicandis libentius indulserim, vt nihil tale à nobis ne cogitatum quidem esse doceamus, nec in Mediolanensi causa Regem Christianissimum quicquam, quod vos offendere debeat, esse aggressum facere. Neque enim in eum agrū (quod isti pro solita maledicendi & mentiendi consuetudine affingunt) inuasit, vt cōstat: nec si inuasisset, quicquam vos cum illo eo nomine expostulare potuissetis. Iure enim hæreditario ipsi obuuisse illius agri dominium, altera illa apologia mihi quidem abundē probauisse videtur. Atqui per vim & iniuriā raptā, vi & armis repetere, iure tum gētium, tum ciuili Romanorum, tum Pontificum licet. Hæc autem iura tam nota sunt, tam cuilibet vel imperito audita & comperita, vt nulla re magis quàm communi omnium persuasione, & sensu possint confirmari. Quod porro ad ius Imperii attinet, siue id clientela, siue beneficium Populi Romani appellandum est, quod isti inuestituram suo vocabulo appellant, vtinam autem quale id est cunque, aut quodcunque vocari debet, non tanti pridem nobis Maximiliano Imperatore constitisset: aut si id factum oportuit, vtinam inquam dum ius nostrum toties, & pacem publicam ab Imperatoribus vestris immani pretio redimimus, eius pecuniæ portio aut in reipublica,

aut in vestra cessisset commoda: si tamen hoc vestra amplitudine vestraque virtute non indignum existimatis. Non enim vniuersum illud nobis, quo iure quæve iniuria ablatum pretium confestim in nostri capitis & regni huius perniciem vertisset. Verum enimvero huiusmodi rerum nobis quidem poenitendarum, illis autem pudendarum commemoratio in querimoniarum formulam aptius concipi potest, quam in verba vota facientium. Quare voce iam optantis non utar: neque enim in præteritum aut illis aut nobis ius est, ut ea induci senatusconsultata, & facta infecta fieri possint. Cur autem nunc de bello Sabaudiensi nobis molesti essent homines isti sapiētissimi, prorsus nihil fuit. Neque hac de re mihi magnopere apud vos laborandum esse existimo. Quid enim tam ridiculum est, quam quoties bellum cum aliquo de finium vel hæreditatis controversia necessariò ab aliquo suscipitur, hoc statuere? Qui Senatus iniussu se digitum vnum commouerit, ut illius nomen vel absentis ita recipiatis, ut apud vos capitalis rei, apud vos perduellionis reus sit, aut hostis à vobis iudicetur. Id cum neque moribus vsquam receptum est, nec maiores vestri tam iniquam legem, tam duram, tam contumeliosam sanxerunt: tum profectò existimo vos, si res integra ad vos delata fuisset (quæ vestra est æquitas) secundum Regem omnino sententiam fuisse laturos. Itaque Rex ereptam progenitoribus suis per vim

maternam hæreditatem, vi quoque quando aliter non poterat, censuit repetendam: cui si facultas ipsi fuisset controversiæ iudicio dirimendæ, iandiu cum Duce auunculo, iudicio expertus esset. Lõge enim illi fuisset optabilius recuperatoribus ab eo datis, cui dandi ius fuisset, re iudicio concertata, ad pacatam hæreditatem integramque peruenire, citra eadem & sanguinem, quam belli laboribus, sumptibus, & iacturis vexatum ad eadem illam direptam & exhaustam, atque omni belli clade deformatam Marte non incruento irrumpere. Age nunc, viri principes, iudices illi feramus, quoscunque æquitas vestra prudentiæque censuerit, ni per eum factum sit, quominus res nobis repetere iudicio non liceat: neminem ut iniquum nobis, reiiciemus, qui æqui boni consultus magis, quam iuris istius Imperatorii sit, id est iuris quod Cæsar sibi dixit: neque verò vos nobis eum iudicem esse debere censebitis, qui Mediolanum nobis per summam iniuriam abstulit, & maiore etiam nunc iniquitate retinet: nec vllum à nobis reditum in Italiam in hæreditatem nostram non modò postulari, sed ne sperari quidem permittit. Nã quid eò esset iniquius? Verum quid faceremus? ad vos cum id maximopere cuperemus, Legatos mittere non poteramus. Quid quòd ne ta bellarium quidem, cum itinera nobis obstructa, cum omnes ad vos aditus nobis interclusos comperissemus? Vos certe mihi testes optimi estis, viri am-

plissimi, hoc toto triennio Regem tentare non destitisse, si quo modo tandem suæ ad vos iustissimæ querimoniæ perferrentur, si quo posset modo fieri, ut de omnibus controuersis, quæ sibi cum Cæsare intercederent, disceptationem susciperetur. Quod ille non modò ne fieret obstiterit: sed ne ad vos querelarum nostrarum, suarū iniuriarum nūtius perferretur, omni etiam ope atque opera ut prohiberet, enixus est: vestram nimirum æquitatem sapientiamque veritus: id quod satis, ut spero, cōperistis. Neque hīc libet labores commemorare, pericula recēdere, quæ quidā ex nostris hominibus, quæ Oratores ea de re ad vos missi adiere. Vetera illa, quorū sine dolore & acerbo quodā cōtumeliæ nobis illatæ sensu meminisse non possum, prætermittam. Hoc vnum tantum etsi maxime dolet, tamen operæ puto esse pretiū exponere, quod paucos ab hinc mēses accidit. Id fere est eiusmodi: Cū literas ad singulos ordinis vestri Rex dedisset, quibus literis senatū sibi media in Germania dari flagitabat, apud quem ageret partim de cōtrouersis priuatis suis, partim de summa reipub. nominis Christiani: (nam rerū suarum cōtrouersiam, nō minus quàm vniuersitatis, per vos disceptari concupierat, vestræ tum sapientiæ tum æquitati confusus): videte nunc etiā atque etiā obsecro, quàm semper, quū æquissima postularem, iniquis aduersariis nostris vsi sumus. Qui nostras tali ac tāta de re, tam necessaria,

tam iusta, literas ferebāt, eorum partim aut Cæsaris aut Ferdinādi edicto finibus vestris prohibiti sunt & exclusi: partim, ut non vanis cognitum est testimoniis, crudeliter necati. Sed hoc ab istis ex more suo perfectum: quod etsi non grauissime ferre, in re publicæ vtilitati tam idonea non possumus, hoc nobis tamen multo grauius fuit, & insolentius visum est, quòd ex ordine vestro, vnde nihil tale futurum neque in nos, neque in rempub. Christianam timueramus, inuentus sit, qui nuntium Regis Christianissimi, qui ei literas de re ad communem reipublicæ Christianæ vtilitatē pertinēte reddiderat, mox in carcerē teterrimum, vinculis grauissimis oneratum, inhumanissime cōiiceret, prius tamen capitis denūtiato supplicio. Sed & custodia illa, ut dicitur, loci ipsius horrore & illuue atque situ, crudelissimi cuiusdam tyranni carnificinæ accommodata videbatur, quam inhumanitatē, non dubitamus istum vestrum in Cæsaris gratiam admisisse. Itaque ab illo misero, qui in carcere erat, nihil leuius morte expectabatur. omnia in se tormētorum genera exquiri intelligebat. Sed eo ipso die, qui ad suppliciū illi erat constitutus, nec misericordia cuiusquā, nec vlla humana ope aut cōsilio, sed singulari potius Dei immortalis beneficio seruatus esse iudicatur. Deum ipsum immortalē testor, viri amplissimi, libēter me pro instituto nostro facturū fuisse, ut nomē eius filētio prætermittē, qui flagi-

tium hoc cōmiserit. verū & officio meo & fide quā huic causā præstare plane debeo, ne hoc prætermittam, inhibitus sum, & multo verò magis causa vestra: nepe vt vos exemplum hoc detestati, diligentius posthac, nequid fiat simile, prouideatis. Ioachimus Brædeburgensis Marchio nulla à nobis re la- cessitus, ne verbo quidem vllò: eadem qua vos nobiscum, necessitudine coniunctus: ille inquam Marchio (quando nomen eius proditū oportuit) quantum in se fuit, Regium nuntium omni genere tormentorum excruciatum necauit, nullam aliam ob causam, quàm quòd ad eum de repub. Rex, & Rex Christianissimus, de re etiam priuata scribere per eum ausus esset. Ille quod honoris maximi causa factum erat, quod necessitudini summæ datum & benevolentia, pro iniuria & malevolentia habendum esse censuit. Quo facto, non modò antiquissima foedera inter maiōres vestros Fræciæ Regum progenitores, & Reges ipsos Fræcos ic̄ta, tot annos sanctissimè seruata violauit: verumetiā ius ipsum gentium, quod idem naturæ ius est, in tabellario Regio in vincula coniiciendo, & omnes humanitatis leges infregit: eò quoque etiā crudelior & inhumanior barbaris omnibus, quòd postquam miser ille sorte diuinitus oblata è vinculis ereptus est, non plus apud eum fortunæ illius diuinæ benignitas, quàm humanitatis eius ratio, authoritatis habuit. Sed præmia multiplicia proposuit, qui latitan-

tem, & fame ac frigore (vt conuicere est) exanimatum hominem ad se retraheret: eamque in conquirendo diligentiam adhibuit, vt nisi prouidentia rerum huiusmodi arbitra, hominem calamitosum furori eius subduxisset, exēplo ille quoquam abominando sublaturus eum fuerit. Affuit misero mire numen diuinum, fugitansque & pauore exanguis, non mortem, quam optabat, sed tyranni principis iram fugiens in latrones incidit, vel seruatrices potius latronum manus inuenit. Sed enim facinus detestādum abunde est quoquomodo indicasse. quare digressi unculam parum festiuam abrumpam, vt eò quod agebatur, redeam: ne scilicet in re Mediolanensi vel Sabaudienfi disceptanda cuiusquam, modo non iniqui, iudicis arbitrium refugisse Regem Christianissimum putetis, cum, ne ad vos res integra deferretur, si deferenda fuisset, & temporum & hostium iniquitate factū esse videatis. Nam quos tandem iudices aut arbitros Rex inuenire tum posset, quibus æquis vteretur, aduersario Cæsare ob res paulo secundiores terram cælumque territante? Cæterum quòd in direptione oppidi Mōtis Luelli inita inter nos foedera violata esse obiciunt, quòd res nōnullæ mercatorum vestrorū à militibus direptæ sunt: id verò totum est eiusmodi, vt ab homine quopiā vaniloquo & sycophanta confictū esse videatur, aut mendacio permixtum, & verò quod exacte quæ-

fitum non fraudi nobis apud vos, sed laudi futurum sit. Quem enim ea in re exposulandi locum Rex videri potest reliquisse: cum quicquid fuit vel mercatoribus illis, vel negotiatoribus in direptione ereptum, id sicubi cōpareret integrū, Rex vt restitueretur curauerit: quicquid deperierat, vel fuerat corruptū, vt cuiusque de suo æstimatio ad nūmū persolueretur: denique vt quicquid fuerat detrimenti acceptū, quanti cuiusque interesset, tantū ille auferret: vt meo quidē iudicio nec consuetudini suæ, nec animo suo in vos, nec fidei suæ, nec cōstantiæ, nec grauitati potuerit cumulatius fati facere. Absoluta sunt tandem aliquando illa tria, viri principes, quæ ab initio susceperamus refutāda, ex quibus vobis, vt opinor, cōstitit nihil fuisse aut opera, aut mandato Regis factum, quominus Cæsar in rebus aduersus Turcas gerendis operam nauaret bonā, strenuam, & vtilem reipublicæ Christianæ, religioni ac pietati à seruatore nostro nomē, authoritatem, originēque habenti. Contra verò, Regem ipsum religionis ipsius causa omnia cupientem, sic animo comparatum fuisse, eam egregiæ volūtatis significationem non obscuram dedisse, sic palam testificatum esse, vt si per Cæsarem licuisset, omne studium, omnem curam, omnes copias, in causam communem optima fide collaturus fuerit: tantum abest, vt sciens ac prudens Rex Christianissimus tam præposterè de se

metipso, de penetibus Franciæ clarissimis, de liberis, de hæredibus tanti regni, de nepotibus, de nomine denique Francorum, pietatis retinētium in primis atque reuerentium mereri instituerit. Tantum verò Rex ab ea voluntate alienus fuit, vt vlla in re Imperii Romani maiestatem atque authoritatem vestram violare contenderit, vt etiam omni officii, fidei, diligentia genere, & semper coluerit, & in posterū, quoad per vos licuerit, colere constituat. Vos itaque per libertatem communem, per fidem & amicitia atque necessitudinem, tum Christiani nominis, tum generis ac sanguinis nostri obtestor, vos per CHRISTI religionē, per pietatē obsecro, viri amplissimi, ne Regis hūc tantūmodo nomen, aut Francorū opinionem tentari existimetis, sed rem etiā agi vestram arbitremini, existimationis hūc vestræ, æquitatis, honestatis, vtilitatis iudicium fieri. Hoc denique nūc solícite expectari, publicane cōsilia vestri authoritate, importunissimi homines iniquitatum suarum atque iniuriarū authoritatē constituent & fanciant, atque innocentia præsidia vobis coniuuentibus intercludāt, an potius istic more à maioribus vestris tradito, non nobis tantum, sed reliquis Christianis nationibus, sed cōsensui & cōcordiæ bonorū & fidei, denique & æquitatis cultoribus, spes aliqua iuris sui obtinendi reliqua sit. Hac etiam in causa existimetis impotentia istorum &

insolentiam per fortunarum nostrarum strages ad libertatis vestrae ruinam, gradum sibi facere, aditum & viam munire constituisse. Ac multa quidem recensere possem, si necesse putarem, quae nobis iure communi omnibus vobiscum intercedunt, quibus tanquam retinaculis charitatis vniuersum nomen Christianum complecti aequabili nexu soletis. Est autem nostrum id iam non commune, sed peculiare & singulare, quod nos de vobis benemeritos esse bona vestra venia (nisi fallor) vel gloriari vel praedicare possumus. Et quidem quod stemma regium ad maiorum vestrorum originem referimus, ut generis propinquitate aliaque necessitudine arte coniunctum, id profecto ad vos priuatim, viri principes, attinet. Quod vero & maiores Regis & Rex ipse ex quo diuina benignitate regno auctus est, liberrime fecit, atque cupidissime, quodcumque res communis poscere visa est, & tempora eius ita tulerunt, ut bene ac prolixè de nomine Christiano mereretur, id iam communem causam habet & latissime patet. Et Christianissimi quidem Regis ea semper fuit aequitas, eaque moderatio animi, ut neminem unquam cum posset, atque incitaretur à nonnullis, per occasionem ullam iniuria affecerit, certe ipsum Carolum in ipsius regni auspiciis cum facile deturbare de vtriusque Siciliae regnis potuerit, noluit: quin & illum rebus eius male pacatis pro-

textit, ornauit, auxit, filii loco habuit: à quo postea rerum potito & prosperis rebus elato contemptus, nullum damnum, nullam contumeliam acceptam ab eo, non humanius fortasse quam par erat, & negligentius tulit: videlicet Rex aequus & bonus, in dignitatis atque amplitudinis vestrae gratiam, necessitudinisque reuerentiam sibi vobiscum intercedentis, & alioqui rei Christianae affectus suos dedens, quod parum sibi cessurum honori videbat, honestissimum nihilominus ac velut decorum esse duxit. Idem Rex, quo Solimanus Christianorum hostis à nostris ceruicibus communi omnium consensu depelleretur, apud eos qui possent in republica plurimum, assidue institit, opes suas omnes, vitam etiam non semel in tam piam ac salutare expeditionem obtulit. nunquam non dignitatem vestram ac Romani Imperii nomen coluit, foedera tot saeculorum à maioribus nostris accepta, quae illi vobiscum intercedunt, sanctissime seruauit: singulorum etiam Germanorum ita coluit amicitiam, ut nullum honoris, nullum obseruantiae genus, in quenquam eorum quos ornare potuit praetermiserit, quod posset à Rege omnium humanissimo proficisci. Hoc postremo perfecit, ut non tantum maiorum suorum apud vos autoritate & gloria, sed sua potius virtute & beneficiis niteretur, ut se & vobis & optimis quibusque auito illo Regis Christianissimi.

e.iii.

mi nomine quàm dignissimum probaret. Agit-
 redum conferte eorum facta cum nostris, iam in-
 uenietis omnia iis contraria. Istorum enim pro-
 prium est, ne plura dicam, quòd hæc omnia pro
 nihilo semper habuerint, cõtempserint, calcaue-
 rint. Hoc igitur à vobis, viri principes, impetran-
 dum habemus & exorandum, vt si ii erga vos
 fuisse videmur, qui fuimus, & quales esse debui-
 mus: si nos originis nostræ nunquam fuimus im-
 memores, si nunquam ab ingenio vestro, si nun-
 quam ab indole atque virtute auorum commu-
 nium degenerauimus, si semper in officio fuimus,
 neque vnquam ab honesto declinauimus: sin con-
 trà illi alieni à vobis, si barbari, nihil vestri simi-
 les, nihil quicquam dignum vobis præ se ferunt:
 hunc regem vobis consanguineum & socium, vo-
 biscum idem sentientem, pro officiis eius & me-
 ritis, próque vestro more generoso amplectimi-
 ni, vestris inquam studiis ac fauore prosequimini:
 antiquam inter nos amicitiam, quemadmodum
 ille, ita vos quoque vicissim religiosissime colito-
 te: néve vt exteris indulgeatis, necessariis & pro-
 pinquis duros & acerbos vos exhibetote: néve
 nos vobiscum arctissimo sanguinis pignore, & o-
 riginis eiusdem vinculo coniunctos, alienis homi-
 nibus proditote: quod omen deus auertat. quos
 si nullam aliam ob causam, certe auitæ, atque, vt
 sic dicam, pro auitæ, vetustiorisque memoriæ gra-

tia tueri & protegere debetis, atque istius ampli-
 tudinis & authoritatis scuto sartos ac tectos ab
 omni noxa præstare. De nobis autem hoc vobis
 ipsi persuadete, ita nos animo comparatos esse,
 vt si quando etiam (id quod ominari nolim) in-
 commoda aliqua suspicio, aut obtrectatorum no-
 strorum factio, in perniciemque nostram coitio,
 aures nobis vestras obstruxerit, aut beneuolam
 istam mentem à nobis auerterit, nunquam tamẽ
 immemores futuri simus, vt antiquæ & auitæ, ita
 vicissitudine officiosa obsequiosaque confirmatæ
 necessitudinis atque amicitia.

Reuerendissimi, illustrissimi, inclyti, magnifi-
 ci, spectabiles, & prudentes, sacrosancti Ro. Imp.
 ordines, Deum Opt. Max. deprecor, opes ac di-
 gnitates vestras perpetuò vobis vt fortunet. Ex
 castris ad Contæum Belgicæ vicum. Die VII.
 Maii. M. D. XXXVII.

Apologetica cuius-

DAM FAMAE REGIAE STUDIOSI
epistola, qua de rebus inter Regem & Caesarem
controuersis ad interrogationem amici respon-
detur.

LAMETSI mihi, amici-
ce optime, tuis ad me
literis, quibus de immi-
nente aut cepto iam po-
tius inter Regem meum
ac Caesarem bello quae
sint uestrorum homi-
num iudicia significas,
sicut varie ita vehemen-
ter affecto, visus es causae Regiae paulo atque vel-
lem iniquior, tui tamen te similem semper in om-
nibus praebuisti, hoc est syncerum semper & plane
candidum. Et sane quod Caesari tuo propensius fa-
ueas, non admodum quidem ego commouebam, ut
qui probe scirem, ferè usu esse ac natura compa-
ratum, ut quorum quis sub imperio ac ditone vita
degit, iisdem ipse ut plurimum faueat, & eorum cau-
sas enixius amplectetur. Sed quod esse tibi quo-
dammodo persuasum intellexi, omnem omnino cul-
pam abesse à Caesare: contra, Regem meum eo-
rum criminum affinem esse, quae obiici illi ad me

scribis: hoc verò tam me commouit initio, quam
postea recreauit, quod tu de iis omnibus, quae ad-
modum à principio gesta & contracta sint, percon-
tandum esse me duxeris. Ex eo enim coepi conii-
cere, si qua in animo tuo infederit de Regia volun-
tate minus aequa persuasio, eam tamen haud per-
inde valuisse, neque velut radices altius egisse, quam
ut veritate patefacta euelli atque eradicari posse
sperem. Alioqui enim si, quoniam Carolus dixe-
rit, continuo Franciscum sine ulla dubitatione no-
centem esse iudicares, frustra earum rerum expli-
cationem, atque ut se habeant, quaeris. Quum
igitur omnia eius non facta tantummodo, verum
etiam consilia, tibi tuique similibus probari cu-
piam, quorum ope apud omnes constaturum illi
spero innocentiae suae fructum, nihil libentius hoc
tempore facturum sum, quam ut tibi morem in
hoc geram, atque ad ea capita figillatim respon-
deam, ex quibus praecipua illi conflata esse scri-
bis inuidiam. Etsi enim nulla mihi huiusmodi
provincia existimationis Regiae à falsa crimina-
tione defendenda à quoquam est mortalium de-
mandata, atque ob id non sum perinde instructus
ex libellis, chirographis, & literis Regiis: tamen
ipse per me satis abundeque paratus esse mihi vi-
deor, & hoc Regi meo me debere intelligo, pro
eo quanti eum facere scio, bona esse apud uestrates
existimatione. In hac itaque parte desiderio tuo

fatiffaciam, nec officio deero meo : quin confido etiam ita me rem tractaturum , vt nifi longe me fallit opinio, demonstraturus fim, quæcunque tu in eū intendi ſcribis, omnia illa quidem vel omnino cōmentitia, atque morbo quodā animi potius quàm iudicio ſcleratiffime conficta eſſe, vel nō ita certe criminofa. Iam primū quod ex me ſcire aues, ex tā variis nec inter ſe cōſentientibus quæ miſiſti ad me, quaſi cōteſtationis cuiuſdā Cæſareæ exēplaribus, qua in Regem Cæſar ipſe apud ſummū Pōtificem & Senatū Cardinaliū inuectus eſt, quodnam eorū accedere proximè ad verā eius orationē exiſtimem: ego proculdubio, quoniā eo tēpore Romæ nō fui, nihil tibi quod pro certo habeā, reſpondere poſſum, neque vllū eius exemplar adhuc legere memini, in quo veritati nihil quicquam vel detractū, vel additum affirmare auſim: aded mihi valde multi vidētur in iis omnibus pro ſuo quiſque & ingenio & libidine quædā immutare, quædā amplificare, quædā imminuere voluiſſe. Inueniūtur enim hoc præſertim infelici ſæculo, homines (vt aiebat ille) inimici otii, fama naufragi, qui quoniam nullæ in tranquilla & ſana rep. eius adminiſtrādæ partes eorum eſſe poſſunt, ægri ſemper aliquid eſſe velint, & tēpeſtatem aliquam excitari, vt ſit cuius ad curationem adhibiti ſibi nomē parent, vel in reip. procellis & turbulentis rebus portum ipſi aliquem ex priuatis ſuis

malis inueniant. Id quod accidiffe in hac cauſa meo quidem iudicio tempus declarabit. Etenim permulta legi paſſim nomine Cæſaris euulgata, quæ vt credam in mentem illi vnquam veniſſe, vt tam falſo ſcilicet atque impudēter in quenquā affingeret mortalium, nedum in Regem & affiné ſuum, nulla proſus adduci ratione poſſum. Verum, vt ne ad tuam hanc petitionem proſus nihil reſpondeam, hoc habeto: legiſſe me quidem aliquando literas, quas ad Regem Chriſtianiffimum duo eius Oratores, alter apud ſummum agens Pontificem, alter apud ipſum Imperatorem, ea de re cōmuniter ſcripſerunt: quæ literæ, ſi Germanicum exemplar quod miſiſti typis excuſum, fideliter mihi expoſitum eſt ab interprete, nō admodum mihi videntur ab eodem exemplari diſcedere. Regis autem deſenſio, quæ attexta eidem exemplari vulgo habetur, quantum ego memoria poſſum repetere, mihi videtur fideliter eſſe verſa. Eius verò (vt ne poſthac dubitare poſſis) vbi primum in Galliam me recepero, deſcriptum exemplar ex ipſo (vt ſic dicam) autographo tibi me curaturum recipio. Sed iam ad crimina ipſa veniamus, ex quibus in primis eſſe Regi meo cōſlatam inuidiam amicè atque ingenuè admones: & quod eſt omnium primum, clamitāt Ludouicum Regem Franciſci ſocerum fidem Maximiliano Cæſari datam ſefelliſſe, quod Carolo eius nepoti

Claudiam filiarum suarum natu maximam non dederit in matrimonium: quam vt illi scilicet desponderet, Mediolani Principatū à Maximiliano impetrauerat beneficio Populi Romani (quod vestrates vocabulo nouo inuestituram vocant) sibi tradi. Proinde iusta indignatione motū fuisse Maximilianum, vt pro eodem Principatu aduersus Ludouicum arma caperet. Ego amice optime mirari satis nequeo istorū impudentissimā procacitatem, & maleuolentiā pari cum amentia & stupiditate coniunctā, qui cum hunc Regem velint etiā repetito iam inde à maioribus eius criminandi principio, in inuidiam trahere, non ferendo illo quidē atque v̄sitato lōge minus exēplo, haudquaquam animaduernerint, quā sit promptum atque omnibus expositū intelligere, in eo nō modò ipsa re, sed etiam temporibus illos errasse. Et enim ignorare nō debuerunt, hodie quoque multa superesse hominum milia, qui pro testimonio possunt dicere, natu maximam Ludouici filiam non modò eo tempore, quo in Ludouici Principatum Maximilianus arma intulit, verum vno etiam atque altero post anno nemini collocatam, atque adē apud patrem adhuc fuisse: ipsum verò Maximilianum Cæsarem iam antea despondisse Carolo Mariam, Britannorum Regis Henrici septimi filiam. Præterea & hoc aliunde in promptu est coarguere mendacium,

nempe ex illo ipso Maximiliani diplomate, quo nimirum & is Ludouicus, & quicumque superstites ei forent liberi, nulla prorsus conditionis adiecta mentione in clientelam accepti sunt Imperii Populique Romani: tum huic ipsi Francisco Valesiorum & Engolismorum id temporis Principi, Galliarum nunc Regi succedendi ius ad eundem Principatum eodem siue cliētela siue beneficii nomine assertum est, atque testimonio luculentissimo confirmatum, ad quod ipse proculdubio Ludouico sine liberis maribus vita functo, ex publicis tabulis & consignato Populi Romani beneficio vocatus est. Dū ex hoc igitur Ludouicum isti perfidiæ insimulant, nihil mihi aliud videtur agere, quā quòd redire nos in memoriā faciunt Maximilianū Cæsare parū sancte (nequid dicā acerbius) Ludouico fidē seruasse: cuius ope cū amplissimas in Italia recepisset ciuitates, próque illo suo quod dicebam Imperatorio diplomate magnam vim pecuniarum certe supra centena quinquagena nūmūm aureorū milia paulo ante à Ludouico accepisset: eadē mox pecunia vsus est ad cogendum exercitum, quo Principatum eundem inuaderet, cuius nomine Ludouicum in fidem re causaque intellecta, deque Principum sacri Romani Imperii consilio acceperat. Iisdem porrò ex tabulis nullo negotio refelli possunt, qui, vt scribis, Regem meum aiunt sola ditionem am-

plificandi cupiditate adductum, nullo alioqui vel iure vel præiudicio, ad hunc Ducatum aspirasse, atque Maximiliano Sfortia per vim atque iniuriã spoliato, & antea quidẽ occupasse, & nunc etiam magno publicæ quietis incommodo repetere. Enimvero ingenuè ac liquidò Maximilianus iis tabulis agnoscit & fatetur, neque gratiosas eas fuisse, neque perperam alioqui ablatas, sed ad Regem meum hunc Principatũ usque ab auis & proavis hæreditario iure pertinere. Atque, vt rem altius repetam, Io. Galeatio Mediolani Duci liberi mares duo tantum (si fortè nescis) fuere, Iohãnes & Philippus, cognomento Mariæ: quorũ vterque sine legitimis liberis vita functus est. Soror eĩs inter cæteras fuit Valẽtina: ea nupsit Ludouico Aureliorum Duci Caroli quinti Galliarum Regis filio, & Caroli sexti fratri: ea lege matrimonio adiecta, vt si Iohãnis Galeatii liberorum marium series interiret, ex Ludouici autẽ & Valentinae nuptiis superessent mares, illis ipsi in Principatum Mediolani succederent. Eam legẽ, quæ si adiecta nõ fuisset, conciliatum alioqui nõ fuisset matrimonium, comprobauit summus Pontifex, ad quem erant fasces Imperii, qui tum ad interregnũ redierant trãslatitio iure deuoluti. Ex eo matrimonio tres nati sunt filii, Carolus Dux Aureliorũ, ex quo is Ludouicus cuius nuper meminimus, qui ad regnum Galliarum hæreditariũ mortuo absque li-

beris Carolo eius nominis octauo, est vocatus: Philippus comes Virtutensium, cui liberi nõ fuere, & Iohãnes Engolismorũ Comes, ex quo natus Carolus huiusce Francisci Regis pater. Vides igitur Franciscum Regem huius Principatus hæreditatẽ creuisse antiquo auito atque proauito (vt sic loquar) iure. Mortuo enim Philippo Maria, quauis Franciscus Sfortia qui Philippi notham filiam in matrimonio habebat, ipsum Ducatum occupaerit, nunquã tamen nec ipse nec eius liberi in fidẽ sunt Imperii Rom. eo nomine recepti, donec tandem Maximilianus Cæsar adductus nescio quorum importunis suasionibus Ludouicũ Sfortiam, verũ absque causæ disceptatione, Principatus huius causa in clientelam accepit Romani Imperii. Quem eundẽ Principatum aliquanto post re intellecta & deliberata, deque septemuiralis collegii cõsilio, reiecto Sfortia, in Ludouicum ipsum Galliarum Regẽ, eo, quod nunc dicebam, diplomate transtulit. Huic autẽ Ludouico absque liberis maribus decedenti, Franciscus iure sanguinis vt regni Galliarum, ita Mediolani Principatus hæres fuit: atque à Maximiliano Cæsare (id quod minime tamen illi fuerat necessariũ) in fidem & clientelã Imperii Populique Rom. Principatus eiusdẽ nomine acceptus est: ex quo per vim atque iniuriã, indicta causa, præter morem maiorum & feudorum Imperii iura (vt nunc loquuntur Roma-

narum legum interpretes) à Carolo Cæsare deie-
ctus est. Sed hinc nobis obiicitur, Regem nostrum
qui se ac liberos suos captiuitate liberare vellet, si-
quid iuris in hoc Principatu habuerit, id Cæsari
ex pacto & tabulis concessisse. Ego verò, amice op-
time, nihil hinc pertinere ad rem existimo, de iis re-
bus disputare, de quibus aduersario ipse potestatem
optionemque facturus sit, eligat vtrum velit, va-
lidam fuisse renuntiationem necne: minus autem
de hoc disputare, quo iure, qua humanitate Cæ-
sar supra summam pecuniæ maiorem, quam qua
olim se Galliarum Reges à Saracenis hostibus re-
demerint, supra traditam Regi sine dote sororem,
supra durissimas alias condiciones hæctenus apud
Christianos inauditas, hanc à Rege meo extor-
serit aucti Principatus cessionem, superstibus
præsertim filiis, ad quos ille non ex patris tantum,
sed ex paterni proauis & materni aui causa, perti-
neret. Hoc cõtendo, & me probaturum omnibus
cõfido, nedum vestris hominibus, qui æquitatem
apud se valere, vulgatissimamque clientelarum iu-
ra finit, Regem hac cessione huic liberorum suo-
rum causæ nullum præiudicium afferre potuisse:
quibus quod ex aucto illo atque successionis iure
quæsitum est, nulla auferri ab illis ratione po-
test. Quare vehementer miror hanc cessionem Re-
gi meo ab hominibus vestris obiici, apud quos a-
lioqui hæc clientelarum iura sancta esse soleant,

ms. p. 110 in Re

eaque diligentia & religione seruari, vt pro impiis
habeantur, quicunque non omnia impendere pa-
rati sint potius, quam in alias trãferrì patiãtur fa-
milias, etiã siquid præter ea iura vel cessione (vt fit
quãdoque) vel veditioe, vel alio quouis pacto, ad-
missum extiterit. Familiarum enim & non perso-
narum beneficia & iura sunt, atque ipsis adeo fami-
liis addicta: vt si non ipse tantummodo Rex meus,
sed ipsi etiam eius liberi, paternis quæ vocatis, ne-
dum his auctis beneficiis eo viuuo cederent, inualida
nec efficax eorum cessio ex iuris istius vsu, ac mo-
re vestro futura sit. Quo proculdubio magis mi-
ror, vestrum Cæsarem qui se adeo studiosum pacis
& publicæ concordie haberi velit, innocentes hos
principes spoliando, vt eorum spoliis spurie mulieris
hæredem auget atque ornaret: florentissimamque
regionem ereptam veris & honestissimis dominis,
acersito atque turpissimo inquinaret possessore,
futuram tamen hanc certam ac solidam pacem sibi
persuadere voluisse. Nam vt in eis ex proprio in-
cõmodo nullus dolor infideat, tamen illa superest
cogitatio in abiecti hominis prælatione se despe-
ctos, dignitatemque suam esse contemptam. Habet au-
tem vt ille ait, habuitque semper cõtumelia quen-
dam velut aculeum, quem diutius pati, cum gene-
rosi homines, tum præterea excelso & illustri loco
nati, difficillime possunt. Addis, male apud ve-
strates audire meum Regem, quod cum festa pace Chri-
f. i.

*3 hic dicitur dominus erant
pud videntes*

stiana frueretur resp. ipse vnus & hoc, & priore bello, prouocando ad arma Cæsarem, summam in rep. t. empestatem excitarit, quo maxime tempore Cæsar (vt inquit) expeditionem erat suscepturus propagandæ CHRISTI religionis causa. Ego verò dico & priore bello, & eo quod accendi hoc tempore videmus, non minore in præsens reip. incommodo, quam in futurum periculo, semper Cæsarem fuisse prouocatores: contra, Regem semper illata tantummodo bella propulsa, id quod æquis & iniquis omnibus per facile probaturum esse me cōfido. Atque vt de priore bello prius dicā, quod causatur Cæsar bellum in se à Roberto Marchiano natū, conflatum, susceptū Regis impulsu & opera fuisse, ostendā nihil horū esse, cōtraque habere omnia. Etenim ita res habuit, simultatem & litem primum, deinde bellū fuisse ortum inter hunc Robertum & Emeriarum regulum, idque de eius castelli controuersia cui nomen est Hyergia. Cōtigit verò vt Marchianus qui Frārico regno esset finitimus, cuius etiam liberi & maximas haberent opes in Gallia, & honores gererent quam amplissimos, ei bello gerendo & sustinendo militem ex Gallia eduxerit: sed hoc proculdubio & insciente & tum grauer agrotate Rege fecit: qui postquā è morbo recreatus id rescituit, nihil prius habuit, quam vt Cæsaris ad se Legatum vocaret, seque non modò apud eū diligētissime purgaret, verū aduersus Marchia-

num quoque profiteretur sese, vbi rogaretur, auxilio Cæsari affuturū. Nec cunctatus (id quod omnibus, qui rem modò inuestigare voluerint, satis cōstat) misso cōfestim, idque dispositis equis, nuntio, Gallicū militem edicto grauissimo reuocauit: cum iam Viritonum oppidum, quod tum Marchianus oppugnabat, prope vt dederetur, aut vi caperetur, esset. Quo milite reuocato, Marchianus non tantum obsidionē soluere, sed saluti etiā suæ cōsulere coactus est: neque ita multo post oppida non pauca, & ex suis arces haud ignobiles, vi aut deditioe captas amisit. Tū Carolus Cæsar qui fortasse suspicatus est, vel volēte vel impulsore Rege, bellum hoc Emeriano sibi merenti homini, à Marchiano Regi merente illatum ad se quoque pertinere: vel ab Emeriano ita persuasus, qui se imparem Marchiano sentiens, alliciendum in partes suas Cæsare esse duxerit: copiosum interim exercitum magna vi, celeritate, diligentia comparauit. Siue igitur iandiu de Rege malè cogitaret, & occasionem affectaret, suscipiendi aduersus eum belli: siue exercitum omni adeò apparatu instructum nullo edito facinore insigni dimittere, atque impensas tantas sibi frustra esse ac perire, nec decorum arbitraretur nec vtile, progrediendum longius & tentandam esse belli aleam iudicauit. vtcunque certe cogitauerit, eius milites non contenti Marchiani multatione, in Galliam irruerunt: & antè
f.ii.

quàm Rex sibi esse de bello cogitandum arbitra-
retur, Mosonem oppidum ad deditiōem compu-
lerunt, Macerias oppidum obsederunt. Rex qui pu-
blicæ pacis studio serius omnino quàm hostilis ap-
paratus fama postulare, aliquando tamen exerci-
tum & ipse cōparare cœperat, Macerias subitario
immissio milite eo vsque tutatus est, dū ad eas obsi-
dione liberandas tempus suppleto exercitui suf-
fecerit. Eo suppleto, fatemur obsidione soluta, Re-
gem in agros Cæsareæ ditionis incursiones fecisse,
& trajecto amne Schalde, vi aliquot oppida cepis-
se: Cæsaremq; ipsum vt se periculo subduceret, cō-
pulisse. Sed hoc nemo ita vnquā interpretabitur, vt
Cæsarem à Rege prouocatum audeat affirmare,
qui non sua volūate, sed adductus aliena vi & ini-
uria, & tuendi sua necessitate compulsus arma ce-
perit. Atque ideo qui hunc authorem belli faciūt,
hac omīssa criminatione ad aliā confugiunt nihi-
lo minus frigidam & inualidam, sed quam tamen
probari facilius imperitis rerum existimāt. Adhuc
enim non in causa sed in persuasione, spes eorum
omnis fuit: ac dum summo artificio accusationes
confringunt quàm possunt suis rationibus accom-
modatissimas, dū quæ cōminiscuntur, quibus vo-
lūt, affingūt crimina, atque dū magnitudine horū,
animos occupāt multitudinis, nullum interim o-
mittunt insidiarū genus, quò aditus ad vos perue-
niendi omnes intercludant, nequē apud vos semel

accusauerint, is purgare se vobis, & in illos retor-
quere falsæ accusationis possit inuidiam. Itaque
obiiciūt Regem meum aduersus Cæsarem suppe-
tias Henrico tulisse, quem Albreti dominum Cæ-
sar contumeliose vocat, non dignatus eum appel-
latione Regia. Cuius rei historiā quæso (si forte ne-
scis) intellige. Maximilianus Cæsar cum diu nimis
ac frustra tentasset Iulium secundum Pontificem
Maximum, vt concilium publicū Christianorum
indiceret, adducere: ipse rādem vel nolente Ponti-
fice indicendum duxit. Sequuti sunt illius senten-
tiam Ludouicus Galliarum, & Iohannes Nauarræ
Reges, aliquot item alii Reges & Principes, Episco-
pi & Cardinales non pauci. Iulius eos omnes ana-
thematis illius apostolici fulmine percussos, schis-
maticos & hæreticos esse pronuntiauit. Reges &
Principes regnis & principatibus, sacerdotes sacer-
dotiis, quo iure, quāve iniuria esse indignos iudi-
cauit: regna, principatus, sacerdotia primi cuiusque
occupantis fore iussit. Occasionem hanc arripiens
Ferdinandus Hispaniarum Rex, Caroli Cæsaris a-
uus maternus, Regis Nauarræ qui Ludouici partes
sequebatur, tum absentis regnum sibi finitimum
de improviso inuasit, occupauit, præsidio firmavit,
& moriēs Carolo nepoti per manus tradidit. Hoc
iure, si summa iniuria iuris nomine censenda est,
Carolus Cæsar Nauarræ regnum obtinet. Quod si
fuisse iure occupatum, & nunc retineri iure cōten-
f.iii.

dit, prius necesse est, fateatur Maximilianum Cæsarem auum suum paternum, cuius ad causam Rex Nauarræ tatummodo se adiunxerit, multo magis hæreticum & schismaticum fuisse. Is igitur Nauarræ Rex cum eo tēpore quo Ludouici (vt diximus) in partibus erat, regno suo deiectus fuisset, Ludouicum ad se in regni recuperatione adiuuandum, ex foedere obstrictū habuit. Defuncto, vtroque, cum Franciscus in Galliarū, & Henricus aliquanto post in Nauarræ successissent regna, & eisdem foederis condiciones inter sese pepigissent, cōtigit vt Ferdinando ipso quoque è vita sublato, Hispani Carolum eius nepotem vt Principem quidem, & futurum Regem agnoscerent: interim autem viua nec consentiente matre Ferdinādi filia, Regem salutare detrectarent. Carolus igitur Francisci præpotentis, ac vicini Regis autoritatē magno sibi vsui fore intelligens, quò ab Hispanis statim admitteretur in regnum, cum eodem foedus atque amicitia inire voluit: à quo nimirum ea fide receptus est, vt interim tamen Frāciscus admōnendū esse illum duxerit prioris eius foederis, quo Nauarræ Regi obstrictus esset. Pepigit Carolus se ante constitutū certum diem cum Henrico transacturum: alioqui fore Francisco liberum, suppetias Hērico ferre, saluis nihilominus noui foederis legibus, inuiolataque amicitia. Quo tempore pridem exacto, & Carolo saepe ac frustra interpellato, neque cū Henrico de-

cidente, appellatus ex foedere Franciscus, nō potuit petitas tot præfertim nominibus debitas Henrico suppetias denegare. In quo si criminari quisquam eum potest, Hēricus potius quòd serius, quàm Carolus quòd tulerit, suo iure criminari potest. Liquidò igitur constare iam omnibus arbitror, qui Frāciscum quidem ante quàm armis à Cæsare peteretur, Henrico qui Cæsari bellum inferret opem tulisse nouerant, sed id officio integro inuiolatoque foedere potuisse ignorabant, Franciscum hac auxiliorum præstatione, neque Cæsare prouocasse, neque prioris illius belli authorē dici aut haberi vlla ratione posse. Iam ad bellum quod nunc geritur, aut imminet, veniamus, per quod Cæsar ab expeditione Turcica interpellatum & reuocatum se fuisse quiritatur. De Allobrogum inuasionem querimonia profertur: inuasionis ratio non expenditur: iurene an iniuria inuaserit, hoc nō quaritur: & quod in nullius aut modici pretii fundis, primum & maxime quaritur, quo iure quis possideat, quo iure quis eiectus sit, id vester Imperator in tā amplo patrimonio, in tot agris, vrbibus, populis dari nō putat oportere. cumque sine controuersia, omni & Romano, & gentiū omniū, & naturæ iure omnibus liceat, licueritque semper, occupata per iniuriā, & per Legatos frustra repetita iustis armis repetere, hoc vult idem vester Imperator vni Frācisco Regi non licere. Sed operæ pretium f.iiii.

est rem alius paulo repetere, vt intelligas Regem meum sicut in cæteris, ita in hac etiam causa, finibus suis, atque auitis, dominandi cupiditatem sibi circumscribendam censuisse. Philippo Amedei Sabaudia ducis filio nupsit Margarita Borboniorum Ducis filia, sub ea conditione, vt si forte accideret Amedeum susceptis aliis maribus liberis Philippo superstitem esse, ex eoque matrimonio Philippus liberos sustulisset, ii Philippi patris loco, Amedeo auo ad eas opes succederet, ad quas Philippus si vixisset, ætatis prærogatiua successurus erat, ipsius ordine prærogatiuæ seruato, cui nascendi conditioni atque ordini præcipuus honor habetur. Nati sunt ex eo matrimonio Philibertus & Ludouica: Philiberto cui nupsit Margarita Maximiliani Cæsaris filia, nulli fuere liberi. Ludouica Carolo nupsit Engolismorum Comiti, ex qua Franciscum Galliarum nunc Regem suscepit. Ea igitur nascendi prærogatiua succedit Franciscus, cum in omnia Margaritæ maternæ auia bona, tum vt Ludouicæ matris, Philibertiq; auunculi, & ex eorum causa Philippi materni aui hæres, in omnia quæcunque censentur eo iure, vt cadere in foeminas, atque inter hæredes diuidi possint: & hac cõditione Amedei materni proauit hæreditatē creuit, & ciuili & naturæ, & pactio- nis præterea sponsalitiæ iure. Adhæc Nicia & Villa franca Narbonensis Gallia oppida, Taurinorum item, siue vt nunc vulgus vocat, Pedemontanæ Gal-

liæ Principatus tanto iam tēpore, vt ab hominum memoria initiū eius rei sit propter vetustatem remotum, veterum Prouinciæ Comitū in fide semper fuere: hic etiam idem Principatus mancipii lege, ita vt eximi aut mitti nequeat, addictus eiusdem Prouinciæ Principatui. Quæ omnia Sabaudia Duces vi, fraude, clientum ad defectionē sollicitatione, certe per iniuriam occuparūt, dum Comites Prouinciæ aliis essent bellis impliciti, & vehemēter occupati. In quorum ius cum Franciscus partim ab intestato, partim ex institutione successerit, atque aliunde iniuriam à Sabaudis acceperit, qui nonnullas arces & vicos ex Salassiorum Marchionatu, qui Delphinatus Viennensis est in cliētela, multos annos vsurparunt insigni iuris Delphinatum imminutione, atque iactura minime vulgari, nec ipse tam multis ac tā magnis iniuriis affectus, quicquā sua repetendo proficeret, tum demū omnibus antea frustra tentatis, necessariò bellū intulit. Sed hoc bellum ad Cæsarem (nisi ad se ipse pertinere putet, quicūque in Francisci bona inuadāt, eos vt in possessione tueatur iniusta) non video quo modo pertineat: præsertim cū initio huiusce belli Franciscus edictis grauissimis interdixerit, nequid miles suus vel attingeret quod in Cæsaris quouis modo esset re, iure, aut possessione. Nam quod Sabaudis ait Cæsar Samarobrinensi foedere cautum ac prospectum esse, abundè Rex sua in defensione ostēdit, eo

foedere non caueri, vt quæ Sabaudus aliena possideret, præsertim verò illa de quibus nulla omnino mentio ascripta est in foedere, nunquã ea restituere debeat, nec ipse ab eo spoliatus ablata per iniuriam repetere. Sed hãc tamen occasionem arripiens belli Francisco faciendi Cæsar exercitum coegit, in præsidia regia inuasit, clientes eius & beneficiarios (vt vocant) ad defectionem sollicitauit. Hoc si eum non conuincat belli authorem esse, non video cuius tandem belli cuiusuis causa possit ferri accepta.

Sed quid amice optime, cogitare hãc putas cordatos & rerum æquos expensores, quum audiunt Cæsarem ea principem autoritate, flagitium vt sit apud eum metiri, prætexere ipsum sibi ius legitimæ defensionis Sabaudi aduersus affinem Regem: quibus constat vt cognatos suos, Ludouicum & Christiernum, hunc Danorum, illum Pannoniarum Reges, vt vnicum fratrem Ferdinandum, vt autam ditionem, ipsamque adeo Romani sedem Imperii Germaniam à Turcica defenderit iniuria? Nemo proculdubio, qui modò rem voluerit ad examen veritatis perpendere, non iam intelliget Imperatorem hunc vestrum, adeo sibi ex innocentia sua placet, bellum hoc aduersus Regem meum, non modò qualicumque sibi oblata occasione suscepisse, sed vtrò etiã appetiuisse: siue perditum iri (vt publicè iactitauit) Regem cupiat, siue id commodum sibi fore putauerit initium, ad alia quæ molitur, ac de qui-

bus malo quousuis potius apud se cogitare, quam ex me referente accipere. At inquit Cæsariani eo Regem animo & consilio in Allobroges mouisse, vt hoc adumbrato, maiora consequentis belli momenta tegeret, commodiorumque ad inuadendos Insuabres expeditionem inde susciperet. Hoc verò diuinare est, & ex vana & futili coniectura, vbi deest argumentum & causa, suspicionem quanuis pro verisimili crimine intedere. Nihil enim de Insuabrum ditione miles Francicus attingit, neque aliud quicquam in hac causa, quod offendere Cæsarem debuerit, aggressus est. Esto verò & hoc demus aduersariis, voluisse Regem & Allobrogum & Taurinorum agros ad se iure pertinentes occupare, atque Insuabrum finibus Imperium suum coniungere: idque potissimum eo tempore, quo sperare suo iure potuit, vt cum tyrannus & prædo Sfortia è provincia occupata, è vitaque simul excessisset: pacato & volente Imperatore vestro (qui se toties id facturum fuisse confirmarat, nisi iam obstructam antea Sfortia fidei habuisset) Mediolanum facile reciperet: si non sibi qui cessisset, at liberis certe suis, qui nec cefferunt vnquam suo iure, neque non ad sua recuperanda sancte iuuari à parente potuerunt. Quid in eo contra eundem ipsum Imperatorem vestrum, quid in foedera peccatum est? Nihil sanè. Sed maleuolis quibusdam qui nolint in Italia aut Regem, aut eius liberos quicquam habere, vbi pedem in suo

ponere possint, maluit ipse vester Imperator cum & fidei & famæ suæ detrimētō ^{movē} gerere, quàm toties datam fidem principibus adolescentibus liberare. Nam hanc illorum voluntatem aliquando excusavit Cæsar, quò minus Regi aut liberis eius Mediolanū redderet. Quoquomodo se res habet, certe Mediolani fines miles noster ne attigit quidem, æquis tantum legationibus, non armis (quæ promptissima ipsi erant) cum Carolo Franciscus egit, ut liberis suis, si nō sibi, pecunia saltem numerata impetraret, id quod omniū concessu, quicumque sunt prudētes iuris, pertinere ad illos intelligeret. Et quæ obsecro causa fuit, ut nō sperare debuerit à Cæsare tam (ut videri vultis) æquo, à Cæsare cognato, à Cæsare sibi religione fidei obligato, hoc facile impetrare, quod antea prædo Sfortia impetrasset: quem persæpe tamen conquestus Cæsar esset, in se fuisse proditorem & perfidum. Nulla igitur, vir amice, causa iusta quidē, data est Cæsari à Rege meo, ut tā atrox ei bellū inferret, nulladum ipse laceffitus iniuria. Sabaudi nāque causam nulla satis idonea ratione suam facit, qui antea fororum viros, vnicum fratrem, auorū incunabula, Germanicū Imperium haudquaquam hisce conatibus vindicare vnquam in animum induxerit. Mihi verò crede, aliò spectant (ut nobis est in proverbio) aliò tendunt remiges. At inquit Regem decuisse, omnem cauere occasionē interpellandi & auertendi Cæsaris, cum

à publico Christianorum cōuentu, tum à religione aduersus eiusdem hostes propaganda: quam in curam (ut illi aiunt) mente & animo totus incumberet. Hic ego (ut planè loquar) satis assequi coniectura nequeo, tametsi diligenter & accurate omnia perpēdi, quid in causa esse potuerit, quare occasionem illam tantæ gloriæ, tantique ad religionē momenti negligeret, tamque facile à tam sancto proposito, ad alienarū rerum tam iniquam inuasionē deflecteret, atque omnes adeò vires suas ab impio in Christianum, ab hoste in cognatum cōverteret, à quo fateatur necesse est, nullam se accepisse iniuriam: nisi hoc iniuriam esse voluerit, quòd liberis suis ius auitum, & per Maximilianū Cæsarem luculenter adeò confirmatum, reddi postulauerit, idque legationibus tantū, nulla penitus vi. Ergo apud æquos istos vestros homines, ii perturbāt Christianorū pacem, ii bella excitant, ii procellam reip. inuehunt, qui legitima via, sua repetunt: Cōtrà qui aliena occupant, & quæcunque quacunque vi, vel iniuria semel occupauerint, de iis nolint partē vnquam aliquam amittere, quinetiam occupata repetentibus continuò bellum inferunt, ii conciliatores publicæ quietis, ii publicæ salutis habebūtur vindices: Finge verò Regis ipsius filios ita Cæsare appellare, Patrem nostrū Carole Cæsar patrimonio quod secundum eum nobis eius liberis debebatur, nihil de te malè meritis, id quod omnibus adeò in

promptu est, vt negare ne tu quidem possis, eiecisti: & eo patrimonio quod iam olim per maiores nostros multo suo ac suorum sudore atque sanguine, de Longobardis potētissimis hostibus assertum, Imperiōque Romano liberaliter donatum, multis post sēculis ad proavos nostros eiusdē Imperii beneficio redierat. Hoc inquam patrimonio patrem nostrum vt cederet cōpulisti, & à nobis, eorū posteris, qui hoc florentissimum Imperium, cuius adeo creuisti viribus & opibus, postliminio in Europam reduxerunt, per indignitatem summam & iniquitatem ablatū, ad nepotem calonis & spuria trāstulisti: eo mortuo, per vim adhuc retines. Id quoniā abs te iure fieri non fatemur, quoniam indignitatem & iniuriam ponere gratificationis loco recusamus: quoniam apud patrem vt nos pie iuuet, insistimus: quoniam is spem fortasse nobis aliquam præbet: maternam hæreditatem quoniam frustratentatis omnibus, tandem armis adeundam censuit: ideo nos, ideo illum accusas, quasque nobis ipse ad recuperanda nostra parare gradum, & munire viam studuerit (id quod ita si fieret, tamen crimine ac reprehensione carere debeat) violatæ pacis & fidei apud rerum imperitos reum agis: fanaticis spiritibus animum ad nefanda hæc audendum, quæ nostra videt ac patitur ætas, addidisse: Turcarum Regi ad inuadēdos pios viam parasse ac strauisse, atque adeo illum in nos euocasse vociferaris.

Quousque tandem, & quos demum ad fines istud crimen, istam querimoniā disturbatæ pacis extensurus es, aut quibus es certis limitibus circumscripturus? Annō etiam, si nos hoc auitum regnum, hoc natale nostrū solum ac soliū inuadēti obsistamus, eo vsque proferes querimoniā? & hæc nobis legem præstitues, tibi vt quantū accipere libuerit cedamus, alioqui pacis, alioqui reip. alioqui religionis proditores, Turcarum, hæreticorū, impiorū, nefariorum & fanaticorum omnium fautores, euocatores, authores habeamur. Ad hæc, amice optime, liberorum Regionum expostulationē, quid obsecro respōdere Caesar possit, quod apud æquū vllū iudicem valere, aut grauissimæ expostulationis huius aciem possit vllō pacto retundere? Annon siqui erūt, vt certe erunt, æqui rerū æstimatores, perpensuri sunt diligentius, quidnam olim Frācorum Reges Christianæ præstiterint reip. vt Romani Imperii dignitas ad Germanos primū per Carolū Magnū gentilem illum quidem vestrū, sed tamen & Francum & Frācorū Regē inuecta, ac per eū & posteros eius aucta atq; exornata sic fuerit, vt per eos multa etiā Imperio vestro accesserint quæ prius ad eos vel publice Regio, vel priuatim hæreditario iure pertinerēt: plane vt multo sit futurū longius, quæ ab illis, quam quæ aliūde, Imperio accreuerint, numerādo percēsere. Cōtrā verò Austrianos istos ab Imperio, nō ab Austrianis Imperiū creuisse facile perspiciēt.

Annon hoc quoque putas existimatu-
 rum Austriam familiam ea hodie de Francorū ditione pos-
 sidere, quibus maxime in hoc quo nūc eam vide-
 mus, eluctata est & peruenit fastigiū: Profecto, vir
 amice, recte hæc expendentes tāta ista iniquitas, ne
 dicam crudelitas in Regios adolescentes hac gene-
 ris nobilitate, hoc ætatis flore plausibili, hac inno-
 centia erga omnes, tamque decedentibus hanc di-
 gnitatem moribus, magnopere debet commouere:
 quodque præter hanc adeo violentam hæreditatis
 eorum auersionē, ipsi quoniam de auxilio patrem
 appellent, pater quoniam eis piē faueat, tam indi-
 gne traducatur accersanturque inuidiosissimo vio-
 lata pacis ac prodita fidei crimine, & impii præter-
 ea nefarii que fauoris in Turcas: idque ab eo qui
 præter affinitatis & cognationis iura, tā multa de-
 beat nostræ Galliæ. Nam vnde Austrianis opulen-
 tus ille, ac Regius Comitatus Flandriæ: vnde Se-
 quanorum, vnde Attrebatum, vnde Hānoniæ, vn-
 de Hollandiæ, vnde alii plerique Principatus: Vi-
 des igitur quā sit facile, non tantum accusari ali-
 quem, sed apud rerum imperitos reum etiam per-
 agi, dum delatori sufficit accusasse: atque modis o-
 mnibus (vt dicebā) prouidetur, ne apud quos reus
 constituitur, ad illos defensio eius perueniat. Sed
 veritas ipsa tamen cum diu calūniæ tenebris mer-
 sa delituit, emergit tandem alicunde in lucem, at-
 que erumpit: & quò maiore artificio ne in lucem

prodiret depressa fuerat, eò cum se prodit, sicuti
 maiorem parit ei, qui sit calumniam passus, glo-
 riam: ita grauiorem affert calumniatoribus inui-
 diam. Id quod ego in hac causa vsu venturum cō-
 fido, spero quidem certe. Age verò cōcedat Rex
 accusatoribus suis se suorum liberorum ad ipso-
 rum fortunas etiam armis vendicandas flagita-
 tionibus non modò non defuturum, sed nec etiā,
 nisi restitutis, finem bello se facturum. Vter tan-
 dem pacem turbat: vter impetui Turcico viā ster-
 nit: An qui res frustra moribus repetitas, iusto bel-
 lo recuperare contendit: an potius qui negligit pa-
 cem reipublicæ aliena restituendo redimere, imò
 verò sua repetenti bellum infert: nec si Turca in
 nos inuaderet, à sententia sit discessurus sua: Nam
 hic vester Imperator eo ipse animo bellum intu-
 lit, & hoc ipsum ausus est apud summum Ponti-
 ficem publice contestari, nō ab initio quidem bel-
 li, dum in promptu Regi erat in Italiam arma im-
 portare, & cum ipse ad eludendum Regem, pacis
 consilia vafre simulabat: verum postquam reuo-
 cato Regio exercitū, ita se illum tenere implici-
 tum iudicauit, nullum vt aufugiendi locum esse
 reliquum arbitraretur: hoc tum inquā ipsum au-
 sus est contestari, si vel omni collecto suorum ex-
 ercituum robore Turca bellum Christianis infer-
 ret, nihil de bello se Gallico esse remissurum: hoc
 est. CHRISTO audientes prouincias sese pro-

diturum potius, quam vt eum Regem non perderet, eam familiam non deleret, cuius fide ac virtute terribior est, fuitque semper impiis nationibus Christiana respub. & iustitia longe commendatior. O dignissimam vocem eo, qui se pro pace inter Christianos componenda deuouere velle, qui pro pace redimenda sua se permissurum aliis gloriatur. At verò nihil opus est neque ad componendam, neque ad redimendam pacem, vt vel maclandum se ipse præbeat, vel de suo quicquam amittat: tantum aliena quæ per summam iniuriam detinet, iustis dominis restituat. Quòd si Mediolani Principatum, in quo præcipua videtur harum causa simultatum consistere, ad Franciscum Regem, aut liberos eius pertinere non existimat, cur non subit ea de re cum ipsis iudicium commune clientum Imperii? Cur eos iudices reiicit, ad quos ea proprie cognitio pertinet? Nam ad Regem meum & liberos eius quod attinet, hoc ego confirmare tibi possum, eos non modò non esse confessum illum Principum Imperii disceptatorem & recuperatorem recusaturos, verum hoc etiam vltro & vehementer quidem deposcere. Qua de causa & hoc mense Julio, sub nascentis huius belli exordia, legationem qua petebant cõuentum iudici, sibi senatum dari, deque Mediolani causa disceptari, ad Principes illos decreuerat. Sed eorum Legatus à grauissimis & authoritate

summa viris est monitus, sibi extrema intentari, si vsquam locorum apprehendi eum in Germania contingeret. Huc igitur vestra ô Germani recidit libertas? Hoc pati potestis? Hoc Imperii est vestri ferre, vt Legati tanti Regis, cuius maiores de Christiana tota repub. deque vestro Imperio tam egregie sunt meriti, ius gentium apud vos quò sacrosanctum sit legationis munus requirât? & si qui sunt qui sanctum esse illud velint, non audeant tamen Legatos ad se Regios admittere, & cum illis de re vlla cõmunicare? Ac ne me putes amice optime hæc falso cõminisci, Is Legatus cum per intentatas sibi ab hoste insidias, peruenire non potuisset ad Septem viros illos Cæsareæ maiestatis nõ constituendæ modò arbitros, sed tuendæ quoque authores, literarum id subsidio, quantum in se fuit, supplere conatus est: quarum exemplar ab eo qui has tibi redditurus est, accipies. quæ cum tutò vt perferrentur ad eorũ vnum curauisset, qui ad collegas suos referret, eadem de re vt Senatus Regi ac liberis eius daretur, & ii semel vel à petitione Mediolanensis agri, iure ac moribus summouerentur, vel ab omni vindicarentur iniuria: ita se res iam apud vos habebant, vt is princeps ausus non fuerit cum collegis suis communicare. tantum se ad Ferdinandum de re tota referre velle dixit, fratrem scilicet ipsius Cæsaris, à quo nihil illi quidem possunt in posterum ex præteriti
g.ii.

temporis comparatione, nisi vim atque iniuriam expectare. Sed iam ad Cæsarem redeo. Hic si quantum videri, tantum ex animo velit quieti & paci prodesse & consulere in publicum, cur non à suspitione se remouet, aliud se priuatū sub obtentu pacis publicæ spectare interim atq; moliri? Cur non satis illi est eius pacis ad alios fructum, ad se gratiam peruenire: aut cur eiusdem pacis, cum iis saltem, quibus eam tanti vult vendere, non aliquod emolumentum communicat? Cur illius de qua statim ago, Christianissimi Regis diuturnæ, atque sine vlllo in hunc diem exemplo memorabilis patientiæ non aliquam habet rationem? Sed quid patientiæ dico? Imò verò tam liberalis officii aut potius beneficii. nam quo ego alio nomine hoc appellem nescio, quòd cum pulcherrimā haberet Rex occasionem, simul suas & liberorum opes vindicandi à tam indigno atque iniusto occupatore Sfortia, simul pro summa indignitate & iniuria ex Legato suo immaniter cæso, illum eundem vlciscerdi, quum præsertim ab optima Ducatus eius primariorum hominum parte vltro inuocaretur, & exercitus in promptu illi esset, qui tum in Germania conscriptus, reque feliciter & facilè confecta, cuius causa conscriptus fuerat, vltro ante quàm dimitteretur, nomē illi deferebat, atque vt in id bellū authoraretur flagitabat: quū inquam ita Rex esset ab exercitu, ab re numma-

ria, ab sociis, ab rebus omnibus, quæ ad bellū celeriter conficiendum pertinent, paratissimus & instructissimus: tamen rogatus à Cæsare tum expeditionem in Africam adornante, nequid moueret interim, aut nouaret in Italia, morē gerere nō recusauit, atque omnium indignissimæ iniuriæ vltionem & dolorem dissimulauit ac distulit, tantum ne morā conatibus Cæsaris vllā afferre velle videretur. Quanquam ego (vt ingenuè ac verè loquar) neque illa ex Africana victoria, in qua mirificè adeò sibi Cæsar placet, amplificatam aut illustratam esse religionem, neque latius quàm antea, prædicari C H R I S T V M video: neque quāobrem inde triumphos agere tam plausibiles debeamus. Nam quid nostra intererat à Turcane, an ab Afro Machometana prædicetur in Africa superstitio? At expulsū è sedibus suis Tunetis regē Cæsar in regnum magnificè restituit. Sit illud sanè magnificum & Imperatoriū. at hoc magis magnificum & Imperatorium fuerat, pluris eum nō fecisse, Regem vt impium periculo atque sanguine piorū & vtilium Christianæ reip. militum, imminutioneque Christianarum virium in regnum restitueret, restitutioneque illius Solimanum in nos à Persicis rebus, nostro omnium cōmuni periculo, suæ vnus ambitionis causa reuocaret, quàm vt Nauarræ Christianū Regem regno suo per iniuriam eiectū, propterea quòd ex studio corrigē-

g.iii.

dæ quasi que reformandæ ecclesiæ, cum Francorū Rege Ludouico, & Maximiliano Cæsaris auo ad indicendum consilium consensisset: aut Christianissimum Galliarum Regem, & liberos eius, amplissimis patrimoniis fortunisque per vim spoliatos, in sua restitueret: id quod iure quidē omni debuerat, certe citra cædem & sanguinem, & virium Christianæ reip. damnum & detrimentū (nequid amplius dicam) debuerat. Sed cōiunctas habere fortasse mauult rationes cū Machometanis Afris, quàm Regibus Christianis: cū interea tamē Franciscum Regem non minus falsò quàm inuidiosè, quasi cōmunia habeat cum Turcarum Rege cōsilia, criminetur. At hoc ego, quum ipse verbo tantū arguat, nihil proferat, nihil literis aut testimoniis probet, sed inani & nugatoria quadā malevolentia, criminis insimulet, verbo dūtaxat refellendum duco: tum quòd accusatoris sit crimē probare, tum quòd neminē esse tam profligato vel potius perditio deploratòq; iudicio existimē, qui, præsertim in tanti re momenti, putet satis esse vt quis reus peragatur, temerè accusari, vel qui conuitiationi isti fidē habeat. modò tamē meminerit Regem eundem per literas & nuntios quinquaginta militum milia vt minimū per id temporis obtulisse, quo Viennam Turca cum exercitu obsideret, atque (vt dicebā nuper) ad Africanā expeditionē profecto Cæsare, tanta in occasione atque geren-

dæ rei opportunitate pedem domo nō extulisse. Etenim si spem Franciscus in Turcarum viribus posuisset, tum certe pro recuperandis suis rebus, bellum potius suscepisset, cum illi victore exercitu longe latèque dominabantur, quàm vt in hoc distulisset tempus incōmodum, quo Rex eorū Solimanus, præter quas in Africa & Germania clades accepit, toties in Perfide fufus ac fugatus fertur, iam vt Cæsariani dictitent, nō de inuadendis alienis, sed de tutandis suis finibus necessariò capiendum illi esse consilium. Et verò poterat tum quidē Rex minore impendio ac periculo suo arma capeffere, vt cū duobus in locis disiectissimis maximè que diuersis, à potentissimis hostibus bellum vno eodémque tempore gereretur, tum anticipi contentione distractus Cæsar ad difficillimā de Imperio toto ac salute dimicationem vocaretur. At Legatos Franciscus à Turca (inquiunt) accepit, atque suos ad eum vicissim ipse misit. Ego verò facilè patior id accusatorē obiicere, quod ego defensor possim sine periculo confiteri, & quod accusatus nūquam neque criminofum, neq; dissimulandum esse vobis iudicauit. Acceperunt item & miserunt ipsi etiā Cæsar & Ferdinandus: vt mirum sit quod licere sibi putāt, cur in alio reprehendi velint. Neque verò illi Legatos acceperunt tantummodo, verumetiam munitissimas in Peloponneso vrbes, quæ vt C H R I S T V M serg.iiii.

uatorem liberius profiteri possent, sese vltro Cæsari dediderant, ipsi iidem Solimano Turcarū Regi, vt aliquam ab eo bonam inirent gratiam tradiderūt, aut potius prodiderunt. Quæ quidē postea tā immaniter à Solimano sunt habitæ, vt nemo satis vnquam earum deplorare possit & commiserari calamitatem. In quibus tamē ipsis vrbi-
bus poterāt Christiani ad Græciam seruitute liberandam appositissimā gerendo bello arcem constituere. Sed redeo ad Turcicam legationē. Dico igitur sæpe Solimanum cum Francis pacē, vt à quibus omnium maxime gens Turcica sibi semper timuerit, vehementius expetiuisse. Dico eundem Solimanum vt Christianissimū Regem aliquo sibi demereretur beneficio, atque pacē eò facilius impetraret, suppetias ei, & captiuo, & mox datis obsidibus filiis liberato, etiā atque etiā obtulisse, ita vt neminē vnquam Rex infestiorē sibi habuisse videatur Cæsare consanguineo suo, & cognato. Illud verò cōtenderim tam esse Regi gloriosum, quòd in tantis rerum difficultatibus tam sæpe cōstitutus, alienorum à religione auxilia nō admisit, quàm est alteri cuidā, cuius ego nomini parco, ignominiosum studiose ambiuisse: nec vt se in clientelā ille acciperet impetrasse, quin potius ab illo magnificè despectum fuisse atque reiectū. Quòd si eo loco, quo Rex meus, Cæsar vester esset: atque is à quo tam indignè ac tot affice-

retur iniuriis, tā opere istam illi cōiunctionis Turcicæ mentionem exprobrādo inculcāret: ipse interim & præteritis incōmodis, & præsentī periculo, & publica tam potentis aduersarii professione premeretur: à cæteris verò Christianis Principibus se videret derelictū, ac veluti prædæ expositū: vel nescio, vel non dico, an ad superiores calamitates, ad alia præsentia pericula, tātum sibi hostem vellet, quantus est hic Solimanus asciscere: quo pacto tamen vtī prōptum sibi esset atque expositum, idque maxime cū Abrahamus, Dauid, Solomon, Machabæi, & alii permulti sancti & religiosi duces ab hoc fœderū genere nō abhorruerint: non dico inquā an à Turcarū Rege tam liberaliter oblatas suppetias esset repudiaturus, qui non ignoret iure Pontificio licere Christiano Principi, sua per iniuriā ablata & occupata, si viribus suis nequeat, impiorū auxilio recuperare, vbi piorum illi auxilia denegētur. Vides itaque amice optime quàm hoc loco Regem meum traduxerint elegāter, cui cum id criminiosum esse velint, quod illi tamen licuerit, id ipsum etiam quod affingunt, nemo falsum esse nesciat, qui res duntaxat istas mediocriter vnquā inuestigauerit. Verum hæc omitto, cū sit omnibus longe certissimum, nullā in orbe terrarum esse Regiam ab hac suspiciōe tam alienā atque purā: vt quæ plures ab hostibus nostræ religionis triumphos numerat quàm Reges: quorum

Regum. & maiorum suorum vestigiis instituisse semper hunc Franciscum Regem, etiā ipsos mea sententia, qui tam atrociter eum deferunt, si iurati dicerent, agnituros non dubito. Sed quoniam intelligunt questum apud suos esse Solimanum, quòd præfectū classis eius AEnobarbū à Tunetanis ut se in clientelā illi darent, euocatū, bello insperato Cæsar opprefferit, & hoc bellū difficillimo tēpore susceperit, nō pro fouenda illud quidē religione, quod solenne fuit priscis Imperatoribus: non pro tuenda vel amplificanda ditione, quorum alterum semper omnibus, alterū plerisque magno & excelso animo viris iusta belli gerendi occasio visa est: sed pro impio Rege, de se nihil merito, & fide fortasse Punica beneficium agnituro, proque sola vel gloriæ cupiditate, vel studio contentionis, quam videntur inter se de monarchia suscepisse. Id quū inquam intelligant, artificiose hæc isti disseminant: & quantum in ipsis est, ante rei euentum, in aures imperitorum insinuant, ut si postea (quod est credibile futurū, & ipsi ad rationes suas & concilianda Cæsari publica Christianorum auxilia accommodatissimum esse putāt) his duobus summis Christianorum Principibus inter se pertinaciter conflictantibus, occasionem esse suam ratus Solimanus in Cæsaris ditionem violenter impetum faciat, ut est scilicet Rex magnanimus, gloriæ cupidus, in vindictam ardens, necdum adeò fractis

viribus, ut nos fortassis esse comminiscimur: hoc tum ipsi habeant iactum fundamentum, atque apud ignaros veri, & iam antè falsis auditionibus occupatos, verisimilitudinis ad credulitatem argumentum: quo tum Regem traduentes, quasi ab eo sit Solimanus auxilii gratia in Christianos euocatus, cæterorum in eum Christianorum arma concitent. neque alio consilio existimandi sunt persuasisse Cæsari, ut ea vteretur apud summum Pontificem publica testatione cum auditu crudelissima, tum indignissima Christiani Cæsaris probitate ac virtute. At clamitant Cæsariani visā fuisse in Africa tormēta Fræcorum Regū insignibus insculpta, signaque militaria iisdē insignibus nō pauca in AEnobarbi fuisse potestate. Hoc ego sicut verūne sit, planè nescio: ita magnopere refurādum esse nō arbitror. Nam triremes plus minus quindecim Andræas & Antonius Auriæ, vexillis, armis, tormentis, & remigibus Regiis instructissimas, à Rege ad Cæsarem deficientes abduxere: quarū ego aliquas cum omnibus suis impedimentis in AEnobarbi venisse potestatem intellexi. Quod si ut mihi renuntiātū est, ita contigit, neque tā in Regiis triremibus suo Cæsari seruandis, Auriæ diligentes fuerunt, quàm in iisdem ab Rege ad Cæsarem furtim abducēdis flagitiosi, nō mirū est fuisse hoc tēpore visa in Africa & vexilla & tormenta Gallica. quæ nonnunquā alias ta-

men, & olim, & hoc Rege, iisdē in locis fuisse visa constat: verum ad religionis nostræ illustrationem & amplificationem, & maiore siue fructu siue gloria, quàm hoc tempore Cæsar intulerit.

Sed penè iam præterieram imprudens id, quod isti, vt scribis, tam pertinaciter inculcant, sese Regem ita in laqueos adductū & implicitum tenere, vt elabi nulla ratione possit, quin sit illi confidendum, se in Samarobrinense foedus offendisse, atque Imperatori vestro iustā in se arma capiendi occasionē præbuisse, qui scilicet Huldarico Virtembergæ Duci bellū aduersus Cæsarē suscepturo pecuniis suis affuerit. aureis enim nūmis Gallicis (quod negare nemo possit) eo in bello persolutū esse militi stipēdium. Ego verò ne hoc loco Camarinā (vt aiūt) mouere cogar, ac Cæsaris male de Imperio meriti cōsilia detegere, maxime vellē cōtentos eos fuisse ipsa Regis mei super ea re defensione. Neq; enim dissimulandū vobis esse duxit pecunias ab se fuisse numeratas, sed pro mōtis Pellicardi Comitatu, quē ex Huldarico Rex emerāt. At quos in vsus vēditori placuerit pecuniā ab emptore numeratā vertere, hoc verò non putauit sua, vt percōtaretur, interesse: quēadmodū neq; vēditoris, quo animo emptor, aut quē ad finē emerit. Sed quoniā isti tā cupiūt esse diligētes, introspicere vt velint Regis mei nō facta tantūmodo, sed cogitationes etiā & cōsilia, ego sic vicissim il-

los rogare velim. Inter Galliarū Reges & hoc sacrosanctum Imperiū, intercedit vetus defensionis mutæ societas. Multo pōst initū est nouū foedus inter hunc Galliæ Regem & Cæsarē, sed quo nec genere sit ipso, nec partibus, vlla ratione antiquo illi foederi derogatum, neque vt derogaretur, postulare vester Imperator debuit, eo ipso appellatione Imperatoria se indignū præbiturus. Imperator idem vester, Huldarico Imperii cliente ab ea paterna hæreditate deiecto, quæ tū propria & peculiari exceptione sic addicta, & iā inde ab initio affecta erat illius gētilibus, vt iis superstitionibus nequeat in aliam transire familiā, tum eidem isti vestro Imperio ita est clientelæ iure obnoxia, vt extincta ea familia, ad Imperii ærarium, cuius beneficiū est, redire debeat, neque pacto vllō mitti ab alienariue possit: vester inquam Imperator, Huldarico deturbato, eandem hæreditatem illius gētilibus (quod facere iuratus debuerat) non tradidit, quin potius, spreta iterum iurifurandi religione sibi ipse vsurpauit ac retinuit: imò verò ne non satis grauiter contempsisse iurifurandum videretur, Imperii iure interuerso, vel euerso potius, vsurpatam ab eodem exemit, ac veluti emancipauit Imperio: vt iam nihil minus, cum tantus sit imminutor Imperii, quàm Augustus dici mereatur. Huldaricus igitur lauto illo atque amplo patrimonio spoliatus, Regem appellat suo & ve-

stri Imperii iure, vti ex fœderis antiqui formula non modò sibi, quod non mediuam quidem ad impellendum causam, sed Imperio vestro, quod maiorem multo vim habeat, opem ferre velit: neque patiatur opulentam prouinciam ararii vestri propriam, ab eo per iniuriam abalienari & distrahi. Finge nunc Cæsarem contra, ex nouo fœdere, per quod tamen illud vetus induci non potuit, obtestari Regem, vt ne aduersum se defendendam Imperii Romani authoritatem suscipiat: alioqui præter fœdus facturum eum pronuntiare. Cedo hoc loco quenuis arbitrum. vincam equidem (vt ille ait) quocunque iudice etiam curioso illo inuestigatore: Imperione an Imperatori morem gerere, ad antiquum publicum, an ad priuatum recens fœdus Rex debeat respicere. Vbi ad hoc ille mihi respõderit, tum de facto Regis mei constituam, quid me oporteat respondere. Verum ego ipsum vestrum Imperatorem hoc me onere liberaturum spero, imò etiam existimo ipsius in Regem criminationi & conuitiis fuisse hoc accusationis caput ab aliquo malitiose additum, eoque de industria consilio & studio, vt hinc ansam daret in Cæsarem aliquid dicendi: quod, vt facile credam, eò adducor magis, quòd tam ipse Cæsar quàm etiam Ferdinandus suis aliquando literis, quarum ad me quoque exemplaria peruenerunt, sicut verè, ita ingenuè testati sunt fuisse omnino è

re Germaniæ, sua vt restitueretur Huldarico Virtembergæ. Quod si agnouerunt & ipsi, non est quare fraudi hoc esse Regi velint, si ad eius restitutionem Germanicæ quietis ac pacis causa consenserit. Subdis, & hoc nomine malè audire Regem, quòd Ducatum Burgundia, qui Cæsaris esse (vt inquit) hæreditario iure debeat, tanto iam tempore, ac tam iniuste detineat. Sed hoc loco vt perspicias quàm frigida nitantur isti ratione: rem explicabo tibi fortasse non intellectam. Eudoni Duci Burgundia filia fuit vnica (si bene memini) Adella. Quæ cum Galliarum Regis filio nupsisset, is Ducatum Burgundia, velut vxorium ac dotalem Eudone mortuo statim occupauit, & aliquot annos nullo intercedente pacatum tenuit, donec alter quidam extitit, eques ille quidem & nobilis, sed peregrinus, neque admodum opibus aut viribus pollens, qui in ius eum vocarit, disceptatoremque patrem eius Regem petierit. apud quem cõtendens cum dixisset ad Burgundia Ducatum foeminas nõ admitti, se verò ab antiquis eius gentis Ducibus, idque haudquaquam intermissa masculorum serie progenitum, permissa est causa Parium Franciæ iudicio, qui sunt in regno nostro Principes duodecim, proxima secundum Regem ac velut pari (vnde & nomen traxerunt) in summarum disceptatione rerum authoritate præditi. Quibus eum causam ille probasset suam, re diligenter quæsi-

ta, hi expulso Regis filio, secundum illum equitē pronuntiarunt, & Ducatum illi, accedente Regis ipsius auctoritate, more maiorū vtendum fruendum tradiderunt. Quo Ducatu & ipse, & qui ab eo mares nati fuerunt, nullo ipsis postea controuersiam faciēte, potiti sunt. Possem & alia in rem præsentem afferre huiusmodi exempla: sed hoc vnū existimo satis esse, vt quod ab omni sit corruptorum iudiciorum suspicione tutū: verisimile cum sit, iudices illos facilius à ciue suo, prædiuite, Regis filio, quàm à peregrino, tenui, atque ab amicis inope corrumpi gratia, pecuniis, metu, potuisse. Hoc ego inquam vno exemplo satis cōstare arbitror, non potuisse Cæsare eius Ducatus hæreditatem assequi, cuius pater Philippus, filius fuerit Mariæ Caroli filia: ad quā peruenire Ducatus; superiore illo iure minime potuerit. Vnde autē is Ducatus ad Philippum alterū, in hac familia primum Burgūdiæ Ducem, & Caroli, quo de agitur, abauū peruenit, & quāto Rex Carolus quintus eius frater studio, labore, familiaris & publicæ rei dispēdio, quāmq; profusa & immodica liberalitate eas nuptias illi cōciliarit, aut redēmerit potius, ex quibus hodie Cæsar amplas illas & opulentas habet in Gallia Belgica & inferiore Germania prouincias, longū esset, neque hīc necessariū dicere. Ego verò perquā lubens prætermitto, ne hanc velut ansam arripuisse de industria videar, decla-

mandi hoc loco aduersus posterorum illius Philippi Ducis, in benemeriti Caroli Regis posteros ingrati animi cōscientiam. Nā cum isti hoc etiam Regi meo crimē obiiciāt malè agnitæ Cæsaris, primū in se, qui captiuus esset, deinde in liberos suos obsides, humanitatis & liberalitatis summæ: malo crimē istud diluere, quàm vel recriminatione, vel, vt loquuntur hodie, culpæ cōpensatione, quodammodo crimen agnoscere. In quo ego, vt ignoscas, velim, siquid mihi vel iam exciderit, vel nunc dicturus sim quod fortasse de Imperatore vestro dictum nolis. In hac enim cōtentione, in quam tuæ me literæ adduxerunt, si quidem excusatū Regem meum volo, vt i velle debeo, versari hoc in genere non possum absque accusatoris cōtumelia: verum adeo id modestè adhuc feci, & faciam, quātum rei patitur atrocitas, vt intelligas me nolentē esse pertractum in hoc argumenti genus, nō studio atque affectatione descendisse. Tractauit (inquiūt) Cæsar Regem captū liberaliter atque humaniter. Ego verò si hoc vocatis humaniter hominem tractare, quòd confecto bello, atque armis longissimo iam interuallo positus, non occiderit, quòdque magno suo ex redemptione commodo dimittere, quàm inedia pædoreque conficiendo, simul redemptionis pretiū amittere, simul famæ periculū subire maluerit (quorum vtrunque nullis vnquam barbarorum tyrannis in mentem vt committerent venit).

non diffitebor sanè humaniter fuisse tractatū Regem à Cæsare. Sed cum memoria ipse repeto, Cæsarem supra redemptionis pretium immanius (vt dicebā nuper) quàm quo antea Francorum Reges se ab hostibus Saracenis redemerint, amplissimis Regē patrimoniis spoliasse, ornamentis regni quā plurimis multauisse, atque alias adiecisse cōditiones partim quæ ignominiosæ sint, partim quas ipse Rex præstare nec si debeat possit, nec si possit debeat, quâsque nemo simul ac intellexit, nō iniquas, vt reuera sunt, iudicauit, ego humaniter eum fuisse tractatum nego. Mitto, quòd nec dimissurus erat, quanuis iniquis iis conditionibus, nisi medici quibus ægroti Regis cura à Cæsare ipso cōmissa erat, diligēter eum admonuissent, vix futurum vt Rex (etiā si ad tempus recreari videretur à morbo) plenè tamen cōualesceret, aut diuturnioris vitæ foret. Itaque summopere Carolum hortabantur omnes qui consultum illius commodis volebant, vt acceptis obsidibus duobus liberis natu maximis, Regē ipsum dimitteret: qui si fortè in vinculis moreretur, tū aliquod inde subiturus esset Cæsar famæ suæ periculum, tum omnis illi spes expectatæ prædæ peritura. Contrā verò si liberatum Regem datis obsidibus liberis, è viuis excedere contingeret, tum alterum eius loco Regem: atque si etiam is moreretur, alterum item demortui loco substitutum habiturus Cæsar videretur. Quibus demum hor-

rationibus motus ac persuasus est (vt tum ego ex Cæsarianis intellexi palam hoc dictitantibus) longe cautius sibi prospectum fore, si duobus adolescentibus quasi Regibus valetudinariū vnum permutaret: qui & ipse si cōualesceret, nihil minus pro filiorum quàm pro sua ipsius liberatione ac salute, pro paterno animo humanique ingenii sensu sollicitus semper foret. Habes igitur qua vsus sit Cæsar in captiuū Regē humanitate atque liberalitate. Cui si consilii illius in mētem venisset, quod Samnitum Imperatori senem patrē dedisse Liuius tradit, intellexisset inter clementiam & crudelitatem quæri medium non debere. Iam erga Regis liberos vt se gesserit, intellige. Optimates viros & matronas aliquot nobiles, qui formandæ ac dirigendæ illorum atati traditi erant, atque ipsum etiam pædagogum à quo literis instituebantur, procul ab illis amandauit, cæteros omnes minoris auctoritatis ministros, & in iis plerosque non ignobiles, quibuscum in Hispaniam accepta fide publica venerāt, à famulatu illorum per vim atque iniuriam abstractos, contrāque ius gētium ferreis compedibus & catenis vinctos in tritemium suarum dedit remigia. Audio etiam minimum abfuisse, quin & pumilionē abstraherent, quem vnicū apud illos Gallū hominē reliquerūt, eum, vt fertur, quòd vix cubitalē excederet altitudinem, remo trahēdo imparem fore arbitantes. Eos cum in tritemibus du-

rissima quæque & indignissima diu passos saltem pretio pro dominorum suorum liberatione persoluto, vnâ liberari decuisset, idque, vt fieret, cautû fuisset ex fœderis formula: tamen rogatus Cæsar, & per nobilem virû eius rei causa illuc à Rege missum appellatus, non dimisit: neque aliud causatus interim esse dicitur, quàm triremes suas, si tum eos dimisisset, ab remigum penuria adduci posse in periculum. quasi verò non honestius fuisset mercenarios conducere, quàm hanc innocētibus hominibus tam insignem iniuriã facere. Verum ex triremes, quibus miseri illi, nō vt Regiorum liberorum ministros decuit, sed vt noxæ dedititii, transtris alligati vehebantur, à piratis Mauris captæ sunt, & illi ipsi ex Christianorû vinculis, in Maurorû inciderunt manus, apud quos fœdè quidã perierunt, quidam adhuc miserabiliorem morte vitam trahunt, procul à parentum, ab vxorû, à liberorum suorum complexibus. quibus fœlicius cecidit, ii Tunete oppido à Cæsare capto, sese in Galliã semiuiui, atque stipem emendicantes receperunt, ne quadrâte quidem à Cæsare (cuius per iniuriã tam indigna passi erant) quò se domum reciperent, subleuati. Hæc est illa, quam adeò magnificè Cæsariani iactant, Cæsaris humanitas: nisi hoc addere fortè velint, atque humanitatis loco ponere, quòd serenissimam nostram Reginã, sororû eius natu maximã, quæ nec bello capta, nec alioqui obses erat, multos annos

vi tenuerunt, ne se ad Regem virum suum optatissimum reciperet.

Respondi meo iudicio ad omnia literarum tuarum capita. sed hæc velim tibi tantum, nō omnibus esse scripta existimes: quòd hæc mihi à Rege meo demandata non sit prouincia: per quem ego quidẽ plenius edoceri atque instrui tota de re potuissem. Quicquid tamen, amice optime, his literis tibi exposui, ita mihi Deum esse propitium velim, quemadmodum bona fide, vt se habent omnia, exposui: in quo ego te fidem mihi habiturû haud dubito, vt quem adhuc nulla in re vanum esse deprehenderis.

*ux frameda ad scribis
in propria lingua sumpta*

Exemplum respōsio-

NIS CHRISTIANISS. GALLIA-
rum Regis, ad orationem, qua Cæsar in eū Ro-
mæ inuectus est, Latinitatē donatum, in gratiam
eorum qui Gallicè non nouerunt.

MA X I M E vellem Bea-
tissime Pater, amplissi-
mi Cardinales, & diuer-
sarum gentium clarissi-
mi Legati, tum præsentī
mihi adesse contigisset,
quum istic Carolus Cæ-
sar, quæ illi sint ratio-
nes & causæ mecū, lon-
ga oratione vobis exposuit. Commodius enim ad
singula capita respōdissem, neque suspensa, vt nūc,
alterius tantum actione percepta, iudicia vestra te-
nerētur. Sed quoniam id mihi per absentiam non
licuit, existimaui mihi esse scripto satisfaciendum,
ad ea duntaxat, in quibus honos meus agitur, &
veritas inuoluitur ac tegitur: quò vos ipsa re vobis
ante oculos propofita, facilius in quo totum cōti-
neatur negotium, intelligatis. Quāquam id ipsum
quoque, quāmihi sit futurum difficile, non am-
bigō: quòd nec Cæsar Legatis apud se meis, illius
suæ orationis exemplū tradere: nec Legatus eius,

quæ de scripto recitauit, eorum describendorum co-
piam facere voluerit. Itaque ad ea tantum respon-
debo quæ vel ipse memoriæ vtcunque commen-
dauit, vel meorum ad me literis sunt perscripta. Sed
me in his difficultatibus tuæ (Beatissime Pater) æ-
quitatis rectissimique iudicii persuasio, & quam de
illo vestro amplissimo confessu opinionem conce-
pi, plane recreat ac reficiunt: magna vt me spes te-
neat, fore, vt nudæ veritatis causa, etfi propter has
difficultates iniquo in primis loco cōstituta, tamē
aditum ad omnium & singulorum animos om-
niū affectuū vacuos inueniat. Ac ne diutius ex-
pectatione vos teneā, sanè Cæsar dum quæ à se fa-
ciunt, amplificare oratione: contrā quæ à nobis aut
subterfugere reticendo, aut obscurare dicendo vo-
luit: mihi eius quam texendam suscepit historiæ
dimidiam tantum partem attigisse visus est: atque
ex tota causa id quod sibi commodum esse iudi-
cauit, elegisse. Ac primo quidem, dum ab eo ex-
orditur loco, quòd cum ego primum ad regni hæ-
reditatem sum vocatus, illustrissimum virum A-
naxonensem Comitē ad me miserit, retinendæ
confirmandæque inter nos amicitia gratia: simul
meminisse debuit, se à nobis reiectū eo tēpore non
fuisse, quo potissimū hæc amicitia inter nos cōci-
liatio, magno ei futura erat (vti certe fuit) præsidio,
vt scilicet (quod maxime omnium rerū cupiebat) e
manibus se subduceret Margaritæ amitæ suæ, & ab
h.iiii.

aui sui Maximiliani (qui tum eius tutelam inuiti
 & ingratis administrabat) potestate atque imperio
 ereptū assereret. Atque dum adiicit (id quod ego
 etiam tum ex literis mei apud eum Oratoris in-
 tellexeram) se accepto de victoria mea, deque recep-
 tis Insubribus nuntio, non minorem cepisse ani-
 mo voluptatem, quam ex alia quauis re fuisset ac-
 cepturus: cur me sperare non debuit, si par illi suc-
 cessus cōtigisset, æque in se beneuolo futurum ani-
 mo: qui quam illi eius rei memoria obstructū esse
 me sentirem, nunquam præ me dissimulanter tu-
 li. Magis autem miror subiecisse illum, se quum
 ab auo suo Maximiliano vrgeretur, vt dū ego In-
 subrico bello implicitus essem, aliūde mihi bellum
 inferret, morem ei tamen in gratiam meam non
 gessisse: quasi verò nesciat, obligatum se iurifuran-
 di atque existimationis periculo, ne id aggredere-
 tur, fuisse. vt taceam quòd eodem ipso illo tempo-
 re, ego egregiam illi, & ex animo nauabam operā:
 neque mihi prius esse cōquiescendū putauī quàm
 ille Hispanias omnes (quæ non adeò lubētes illum
 Regem accipiebant) dicto sibi audientes habuerit.
 Nec cuiusquam ego præterquam ipsius vnus sta-
 re velim testimonio, quid tum ego, quid Legatus
 meus à me ita iussus, ex ipsius commodo vtilitate
 que susceperit atque perfecit: fauor que meus &
 coniunctionis nostræ authoritas, quantū ipsius re-
 bus opis atque incrementi attulerit. Addit subin-

de pacti sibi cum altera filiarū mearum matrimo-
 nii mentionem. Ego verò persanctè me asseuero,
 cum ad me de obitu earum allatum est, non ma-
 iorem ex patrio sensu dolorē cepisse, quam quòd
 ereptam mihi hanc videbam arctioris cum illo a-
 micitiæ conciliationem. At cum subdit eo tem-
 pore quo ego & ille ad Imperii dignitatē vnā vter-
 que aspirarem, subortā primum inter nos fuisse
 quandam veluti zelotypiam & simultates subinde
 natas: quanquam ego tamē eius apud me Legato
 sæpenumero professus eram, me perinde hanc ho-
 norū petitionem existimare, atque si easdem vter-
 que nuptias ambiremus: me adeò (vtcūque res ca-
 sura esset) in eadem velle cū ipso amicitia integra
 inuiolataque permanere. Ego proculdubio iis me
 verbis apud eius Oratorem vsum esse nō negabo:
 neque tum certe orationi meæ voluntas non con-
 sentiebat. Quòd verò queritur vbi Cæsar fuit re-
 nuntiatus, me obsides ab se flagitasse, non conten-
 tum ad amicitia nostræ firmamentū superioribus
 fœderum vinculis: adhæc nouam sibi matrimonii
 mentionē cum Renata meæ vxoris sorore iniecisse:
 agnosco equidem omnes à me initas esse ratio-
 nes, vt hæc nobis amicitia sancta esse posset atque
 sempiterna. Atque adeò, si cum filiarū mearū natu-
 maiore mihi fato erepta, altera tam tenera atate
 esset, vt nuptiarum expectatio diuturnior esset futu-
 ra, ego nihil mihi humanarū rerū prius agendum

esse iudicavi, quàm de renouāda (nam ea res noua non erat) cū Renata matrimonii mētionē: perspicuum eo ipso facere Carolo volui, me quacunque fieri posset ratione, retinendæ eius amicitia studiofissimū fuisse. Nec aliō spectauit quā hic ipse obiectat obsidū efflagitatio. Etenim quod annua centena solatorum nummūm aureorum millia, quæ mihi Neapolitani regni ergo ex foedere pactus erat, diu soluere differebat: ego, ne cōcidente fide ob dilatam multorum annorum pētionem, amicitia quicquam decederet: obsides aut potius prædes esse mihi flagitādos duxi. Quos utique petiturus non eram, si ad constitutā diem mihi Carolus nomea dissoluisset. Cuius procrastinatio tametsi paulo mihi diuturnior visa est, non adeo tamen ex ea commotus sum, vt (quod ipse quiritatur) ego vel in Germania quēquam aduersus eum per Legatū meum sollicitauerim, vel Robertū Marchianū vlla ratione in eū cōcitauerim. Mandauerā equidē Legato meo vt sacri Romani Imperii ordines, quibuscū me tū peruetus amicitia, tum Principatus Mediolani ratio sociarat, per occasionē mihi saluaret, meq; ostenderet nō ignarū esse, quānā mea esse deberet & cū illis societas, & erga illud ipsum sacrosanctum Rom. Imperiū obseruātia. Et Legatus quidem ille meus in comitatu etiam nū agēs meo, sanctissimè deierat se præterea nihil quicquā in Germania molitū esse. Quod si secus fecisse cōuincatur, proculdu

bio nec volente, nec sciēte me, nec impune laturus id fecerit. In Robertū autē ego Caroli Oratori etiam auxiliū, si rogarer, ex foedere me laturū obtuli: & militē quem Robertus in regno meo insciēte me conscripserat, statim vbi ad aures meas permanauit, grauissimis edictis reuocauit: nec id sine magno Roberti incōmodo, qui præter spem ab eo milite nudatus, haud ignobiles arces non ita multo post vi ac deditioe captas amisit. Nauarronū autem Regi Henrico, quod tulerim suppetias, mihi hoc criminofum esse minime potest. Etenim iis foederibus quæ Carolo mecum intercedebant, accurate hoc exceptum erat, nisi præfinito tempore, cū Henrico illi cōueniret: ego quas alio ex foedere Henrico debebā suppetias, rogatus ferre possem: idque etiā fide in Carolū integra, & inuiolatis quæ inter nos iēta essent foederibus. Itaque suppetias Henrico tuli, sed Carolo præmonito: atque ita tuli, magis vt mihi verendū sit, ne Henrici conquestio, quod ferius, quā Caroli accusatio, quod tulerim, improbitatis sit maculā allatura. Quibus ex rebus Beatissime Pater, vōsque amplissimi Cardinales, & clarissimi Legati, satis (mea quidem sentētia) intelligitis, nullius nos culpæ ex hoc priorē bello affines dici aut haberi posse. De foedere autem Madriensi (quod vocant) apud Mantuam Carpetanorū iēto iam toties ac tā abunde à nobis dictū est, vt hīc quicquā repetere superuacaneum

esse mihi videatur. Tantum hoc constanter affirmabo, virum bello captum (id quod apud omnes constat) si posteaquam de redemptione pepigit, adhibita custodia obseruatur, liberanda fidei, cum habita ei non fuerit, reum non esse. ego vero non modo toto itinere, ex quo id foedus ictum fuit, sed etiam ad Fontemrapidum, quo primum ex loco sum dimissus, etiam maiore quam dum essem Mantuae, praesidio ac diligentia obseruabar, adeo ut obstricta illis fidem habuisse, qui diligentiae suae potius quam fidei meae confidebant, nullo iure condemnari possim: imò libera fide atque sine vlla obligatione me ad meos receperim. Quare quod addit Caesar fuisse sibi antequam ego dimitterer indicatum, ex me plerosque audiuisse, non seruatum iri eius pacis & foederis conditiones: equidem id me dixisse non dissimulabo. Videbam enim eiusmodi esse conditiones, quas seruare, neque si poteram, debuissim: neque ut vellem, potuissim. At foederis Italici societas, a qua sibi Caesar, ut liberos mihi meos restitueret, denuntiatum fuisse inquit, eò contracta fuerat, ut per eam ipse ad aequiores adduceretur conditiones, & pro redemptione mea contentus pecunia esse vellet. Lautrecanā verò expeditionem, sicut omni asseueratione confirmo ad liberandum captiuitate Pontificem initio susceptam fuisse, ad quod maiorum meorum exempla me inuitabant: ita fateor me liberato eo, & Caesare ita pertinaciter om-

nes recusante conditiones, omnis ut spes pacis iam sublata esset, opportunitatem hanc ex adornati iam exercitus occasione amplexum fuisse. In quo bello si (quod obiecit Caesar) occubuit Lautrecus Dux strenuus, imò (quod dissimulare nequeam) bona pars exercitus foede periit: tamē negare non poterit, quin si Deo Optimo Max. visum fuisset, ita meum exercitum a pestilenti clade, sicut ab hostium vi adhuc fecerat, defendere: aliò atque inclinauerit, rem omnino inclinaturam fuisse. Samarobrinensis porro conuentus indictus cum fuisset, ad ea mitiganda, quae in Madrilienfi pactione iniqua nimis, neque tolerabilia videbantur, non modo non remissum aliquantum & relaxatum est, sed iniquis conditionibus iniquiores etiam sunt adiectae: quas ego tamen accipere sum coactus, quod me taderet indignae ac diurnae liberorum captiuitatis, quorum calamitas ex dulcissima commendatione naturae, mea mihi calamitas esse videbatur. Quae cum ita sint, nunquam tamen vel in maximis rei gerendae opportunitatibus, ut a pactione discederem, aut in eam quicquam offenderem adductus sum: imò vero quo tempore Turcarum exercitus bellum in Austriam circuntulit (ad cuius me rei mentionem Caesar reuocat) ego Balansono qui ab eo missus cataphractos equites, & pecuniarium a me flagitabat subsidium, quanquam de pecuniis quidem non assensu, quod nummularius non sim, a quo pecunias

flagitare Cæsar debeat: cui tum fati esse oportuit, quod vices centena millia nummum aureorum à me recens accepisset: tamen obtuli liberaliter, quod maiores mei, quibus nihil vnquam est præscriptum, vbi de ipsorum aduersus hostem religionis ageretur officio, præstare sunt soliti, id me perlubentem esse Christianæ reipublice præstaturum: vt copias scilicet meas omnes (etsi multæ mihi tum proponebantur à bello quiescendi occasiones) tamen ipse præsens, vel ad tuendam Italiã, cui tum etiã Turca imminabat, vel aliò quocumque rei postularet necessitas, educerem: ita tamẽ vt Cæsari nihilominus principem ea in expeditione locum nõ grauarer ex officio cedere: ac ne suspectæ cuiquam essent vires meæ, potiorem exercitus mei numerum ex milite Germanico conscribere. Quò vocatus si fuisset, eo proculdubio descensusus eram apparatu, bonã vt partem eo ex bello accepturus fuerim, vel gloriæ vel periculi. Iam quod attinet ad Bononiensẽ foedus, atque eadem Marauillia mei apud Franciscum Sfortiam Legati, non video quare horum mentionẽ Cæsar hoc loco facere voluerit. Nam Bononiensẽ quidem foedus, quem ad finem ictum fuerit, plane omnes recordamini. At Marauillia cædes, etiã vt ille quicquam aliter molitus sit, atque Oratorem decuerit, (id quod minimè mihi persuadeo, certe nullum à me huiusmodi habuisse mandatum scio) tam indigna tamẽ fuit, tam sceleris & nefandi flagitii plena,

vt antea nunquam existimauiẽm Sfortia factum istud à Cæsare probatum iri: qui quò amplius habet, atque latius patens Imperium, eò plurius Legatorum opera, atque apud plures vt indigeat necesse est. quamquam (vt verum ingenuè fatear) vbi me intellexi de tam immani scelere apud ipsum Cæsarem affinem & foederatum meum, Sfortia verò dominum, à quo tam atrocem acceperam iniuriam, frustra querimoniam detulisse, commotus sum sane: neque dissimulabo, nihil quicquam vnquam mihi accidisse tam improbitum ac inopinatum, quam hoc turpissimum Sfortia facinus laudatorem Cæsarem habuisse. Quò subinde Cæsar obiectare ausus est, à me præter Samarobrinense foedus, quædam aduersus se in Germania esse constituta atque inita consilia: maximèque bellum Virtembergicum meo ære fuisse gestum: profiteor hoc ego iterum, atque agnosco, me in Germaniam sæpenumero Legatos misisse. Nam & ego & maiores mei, coniunctas semper habere volumus cum Germanis Principibus & ciuitatibus rationes. Nostra etiam memoria visum est, quanuis inter se nonnunquam Cæsares & Galliarum Reges bello contenderent, Germanicæ tamen & Gallicæ nationum amicitiam ac societatem non ideo fuisse dissolutam. Tum à me pecunias esse Virtembergæ Duci numeratas, nunquam ire inficias volui: ex quo Duce montis Pellicardi oppidum emeram, quod is tamen vertente

anno reddita (vt inter nos conuenerat) pecunia redemit atque recepit, me non perlubente profecto, qui oppidum illud quam pecuniam mihi maluissem. In quos autem usus ille pecuniam esset conuersurus, nunquam ad me pertinere ut sciscitarem, arbitratus sum. At hoc magis miror, non fuisse hoc loco à Cæsare prætermisum, (de quo ego quam honestè queri possit non video) aliquot uidelicet eius ex ditione bello à meis captos homines, diutius fuisse in triremibus asseruatos. Simul enim meminisse illum oportuit, quam indignè meos triremium suarum addixisset remigiis, præter æquum & honestum, ac per summam iniuriam à liberorum meorum obsidum famulatu comitatuque vi abstractos: simul suos quum fateatur ipse Cæsar statim meis à se missis per me quoque fuisse liberatos, ignorare non potuit à seipso moram fuisse, quominus ipse suos quoque maturius ex me reciperet. Quod adiicit quosdam in se principes Italiae viros, à me fuisse per Dinteuillanum sollicitatos: ego id mihi certe non facile persuaserim: etenim neque ullum à me Dinteuillanus mandatum ea de re acceperat, neque ullum mihi cum Cæsare bellum id temporis intercebat. Quod si mihi aliquot insignes ex Italica nobilitate viri mereant, haud video quemadmodum Cæsar initorum in se consiliorum aut violatorum foederum insimulare me hoc obtentu possit. Qui si uoluerit, dum tam creber est in commemoranda li-

bertate Italiae per se restituta, hoc interim Italicae nobilitati iugum imponere, ut ab eo cum recesserint, nulli hominum dare nomen audeant: hoc certe fuerit libertatem eorum simulatione propugnationis expugnare, ac re ipsa seruitutem ementito nomine libertatis imponere. Atque ut iam ad Mediolani Principatum veniamus, sæpe mihi Cæsar per Legatos ad me suos significauerat, nisi fidem ipse Francisco Sfortia iam obstrictam habuisset, eum se Principatum mihi omnino traditurum fuisse. Itaque mortuo Francisco, sublataque ea excusationis causa, quum venisse tempus viderem, deesse mihi ea in occasione nolui. Misi qui eum Principatum mihi à Cæsare repeteret. Significauit ille sese vni ex filiis æquiore animo traditurum. Aureliorum Ducem nominavi, in quem ut ego potius quam in aliorum quemuis hunc transferri Principatum cupere, multa me & magna rationes inuitabant: quas, quoniam ego non ad regni mei pacificationem tantummodo, sed ad totius etiam Christianae reipublicae pacem, otium & quietem pertinere maxime arbitrabor, Cæsari commemorandas & explicandas curavi: etiam atque etiam rogans & obsecrans, ut quae sua, esset ea de re mens & cogitatio, mihi aperte atque ingenuè indicare vellet: quemadmodum & ego mea omnia consilia candidissime, citraque omnem dissimulationem, eius Oratori exposueram. Tandem post multas ultro citroque nuntiorum & li-

terarum missitationes, Orator eius acceptis, vt aiebat, ea de re mandatis, mihi asseueravit postulatis esse meis assensum: tantum vt Principatus eius vsufructu cederem, quem deberi mihi cōtendebam. Nolui hanc vnam vsufructus controuersiam retinendæ inter nos amicitiaē moram vllam asferre. Cessi, renūtiaui, Cæsarem de animo ac sensu meo certiore feci. planè, vt iam nihil videam quod pacem inter nos atque amicitiam impedire possit, modò quæ Legatus eius est pollicitus, ea duntaxat præstare Cæsar, & cauere sibi æquis tantum & honestis conditionibus velit, quemadmodum ipse quidem eo tempore, quo hæc inter nos tractabantur, se facturum affirmabat: quippe qui fateatur, si alias proponeret conditiones, satis signi se daturum, nolle omnino vt inter nos conueniat.

Igitur dici nō potest, per me stare quominus pax inter nos fiat, quū in easdē ipsas conditiones, quæ mihi sunt ab eius Legato propositæ, descenderim. à quibus ipse si discesserit, omnis in eo neglectæ pacis culpa, nulla in me residebit. Ego enim retinendæ pacis tam sum & fui studiosus, vt etiam superiori tempore quo nec mihi Cæsar nec liberis meis Mediolani Principatū restituit, nihil aduersus eū molitus sim: imò quo tempore Turcicus exercitus in Austriam mouit, non modò à bello quieui, sed copias etiā meas (vti modò dicebam) obtuli. Et cum Cæsar expeditionem adornaret in Aphricam, ego,

vt ipse voluit, cum omnibus pacem colui: & quod facere tum poteram, minore, quàm nunc obtinente Italiam Cæsare, impediō meo & periculo, à repetendis & recuperandis meis abstinui. Qua in re tuā in primis conscientiam Paule Pontifex Maxime implorare mihi libet. In cæteris verò omnibus, quæ ad Christianæ reip. quietē & cōmoda pertinent, nulli concedere velim Christianorū Principum, vt ea maiore quàm ego, prosequatur affectu ac studio, cuius mei instituti esse possunt indicia solida satis & expressa, Gallorum meorum mores ac disciplina. Quāobrem Beatissime Pater, vosque amplissimi Cardinales, & clarissimi Legati, ea omnibus nota patientia, qua mihi factas iniurias hucusque tuli: hæreditaria mea, & meorum filiorum bona tot iam annos me ferente per alios occupata: interdiktū nequid mei quod in re aut possessione Cæsaris esset, attingerēt: copiarū mearū à Vercellis de medio quasi iam despōsæ ac destinatæ victoriæ cursu reuocatio, & nequid tumultus excitaretur in statius collocatio: cōstituendæ pacis amplissima & libera facultas Cardinali Lotharingo permessa: postremo vsufructus, de quo memini, cessio, satis declarant, pacēne an bello recuperare nostra maluerim. Neque verò sanctitati tuæ mirū hoc loco videri debet, si, quod sentio, liberius profiteor. Nam si occupator alieni quiritari audet interim ac dolere, ego quid facere debeam, qui tam ampla patrimo-

nia videam mihi ac liberis meis per iniuriã auferri, & nostra cum ignominia retineri: Quod verò ad Sabaudia Ducem pertinet, nō video qua ille se tueri aut defendere ratione possit, apud quē toties expostulatum sit, à quo toties flagitatū, vt decidere iudicio mecum vellet de iis rebus, & quas à maioribus suis nullo iure occupatas, meo damno possidebat, & quas hæreditario iure pertinere ad matrē meã, cuius mihi sancta semper erit memoria, ambigere non poterat. quæ ipsa quidem mater mea dum viueret, sæpe ad eum certos viros repetitum sua quum miserit cum mandatis (vt sororem decebat) humanissimis: ego quoque ab ipsius morte viros meæ causæ peritissimos, quique vel disceptatoribus iis, qui sunt illi à consilio, eadem in iudiciū deducerent, legauerim: neque quicquã in legationibus tandiu profecerimus, necessario mihi veniendum ad arma fuit. Qua in re verò nihil à me peccatum est in ea foedera, quæ cū Cæsare mihi intercedunt: quibus etsi prohibeor, vt ne cum vllò Italiae Principe aduersus illum cōsilia communicem, non video qua ratione bellum istud Allobrogicū ad se spectare Cæsar arbitretur, vel ad eam causam vllò modo pertinere: quum interim exercitus meus, vti nunc dicebam, nihil earum rerum prorsus attigerit, quas intellectum sit ab eo quo iure quæue iniuria possideri: atque vt ne id fieret, diligēter omnibus à me fuerit interdictū. Neque enim

si foedere Samarobrinēsi Sabaudia Ducis mentio inter Cæsaris foederatos iniecta est, cōtinuò tamen earum rerum quas is ad me pertinētes occuparet, ius in eum esse translatum intelligo: quum nec eo in foedere nomen eius vt nobiscum transigentis ascriptum sit, nec vox de rebus meis, quæ ab illo tenebantur, vlla eo in conuentu missa. Itaque foederis eius tabulæ me cessisse iure meo nulla coarguere ratione possunt. Atqui ego & antea speravi semper, & nunc etiã spero fore vt Carolus pro necessitudine affinitatēque nostra, meã potius iure ac legibus nitentem, quàm iniquam Sabaudienfis causam, sibi esse suscipiendam ducat. Tametsi hoc ego tamen video (id quod satis mirari nō possum) cæterorum factum, qui & ipsi armis in Sabaudienfis bona inuaserint, à Cæsare non reprehendi: duntaxat reprehendi meum, qui cum illo sim maximis vinculis & propinquitatis & necessitudinis coniunctus: neque mihi vindicare quicquam in quo perspicuū ius, & clarius ipsa luce non habeam, voluerim: neque nisi rite repetitis rebus arma ceperim. Atque adeò Beatissime Pater, paratus sum sanctitati tuæ, si hoc ita libuerit, rationes omnes meas ex tabulis authenticis comprobare, vt quæcunque dixerim, nihil omnino discrepare à vero intelligas. Quod si ille in animum induxerit, mea mihi reddere: vicissim ego, siquid mei præterea occuparunt, nō grauabor illi restituere. Iam quod Cæsar in-

quit, si de pacis inter nos retinendæ conditionibus conuenire nō possit, e re atque cōmodo fore Christianæ reip. nostras vt cōtrouersias singulari certamine dirimamus, ego quum hæcenus (si quis vitæ meæ splendori notam vllā allinere tētauerit) abunde mihi satisfecisse videar: & quū hæc duelli à Cæsare commemoratio, voluntatis tātum declaratio, non etiam prouocatio esse videatur, aut decōris atque honestatis nostræ oppugnatio: ego inquā breuiōres esse nostros enses, quam vt tanto interuallo disiuncti cōgrediamur, existimo. Quod si nos propius occasiō aliqua stiterit (id quod mihi credibile est futurū, si res ad arma redierit) atque si tum Cæsar eandem retineat, quam nunc se habere ostēdit, decertandi mecum voluntatem, mēque tum ipse ad certamen prouocare velit: nō recuso, quin si estimationis meæ defensionem defuero, prohi me atque graues viri quasi profligatæ famæ hominem repudient. id quod mihi tamen acerbius multo futurum esset, quam cū illo singulariter armis decertare formidolosius. Quod subinde declarauit, neque a se quicquam accusandi, aut sugillandi mei causa dictum, neque dicta sua velle à quoquam ita accipi, quasi spe pacis omni sublata, iam classicum veluti cecinerit, ego verò non minimam ex ea re voluptatē me cepisse profiteor. Hæc sunt porrò Beatiss. Pater, ampliss. Cardinales, & clariss. Legati, quæ apud vos commemorare volui, non accu-

fatorie id quidem, aut lædendi cuiuspiā animo, sed purgandi mei causa: vt omnes intelligat quam ego in publicæ pacis studia & commoda reip. propensa sim voluntate: perspiciantque omnes ad arma cum Cæsare deueniendi culpam, sicut à me adhuc abfuisse, ita semper abfuturam: id quod omnes sine vlla dubitatione iudicaturos spero, & confido; quicumque secū accurate reputauerint, ad quas ego me cōtinendæ pacis studio dimiserim cōditiones.

Literæ Christianis.

GALLIARVM REGIS AD ORDINES sacri Romani Imperii.

FRANCISCVS Dei gratia Francorum Rex, Reuerēdissimis, illustrissimis, amplissimis, inclytis, magnificis & spectabilibus sacri Romani Imperii ordinibus, amicis & foederatis charissimis
S. P. D.

ITTEM VS istuc ad vos ex nobilibus cubiculariis nostris, Gulielmum Bellaïū Langiū, nostrū Bailliuum Ambianēsem, vobis nostro nomine certa quādam expositurum. Ei fidem si adhibueritis, rem no-

bis feceritis gratissimam.

Reuerendissimi, illustrissimi, &c. Altissimus vos cōseruet. Datum Lugduni die XXX mēsis Maii. Anno. D. M. D. XXXVI. Sign. FRANCOYS. & paulo inferius à secretario, Bayard. In superscriptione autem, Reuerendissimis, illustrissimis, &c. sacri Rom. Imperii ordinibus, cōsanguineis, amicis, & foederatis charissimis.

Ad eosdem literæ se-

RENISSIMORVM EIVSDEM REGIS liberorum.

FRANCISCVS Dei gratia, Christianissimi Galliarū Regis primogenitus Delphinus Viennensis ac Britannia Dux, &c. Henricus Aurelianorum, & Carolus Engolismorum Duces, &c. eiusdem Christianissimi Regis etiam filii: Reuerēdissimis, illustrissimis, generosis, magnificis & spectabilibus sacri Romani Imperii ordinibus, consanguineis, amicis, & foederatis charissimis s.

VLIELMO Bellaio Lāgii domino Christianissimi Regis patris, ac domini nostri semper obseruādi consiliario & intimo cubiculario, ad vos de arduis ac magnis rebus nūc Legato, quādam etiam ad vos mādata communiter dedimus, super hāreditariis quibusdā nostris rationibus: quarū nomine quum eiusdem sacri Rom. Imperii beneficiarii & clientes simus, visum est nobis, apud alios quā apud vestros ipsos amplissimos ordines conqueri non de-

bere de iniusta ac violenta nostrarum rerum occupatione. Cuius indignitatem vobis coram exposituro, eandē à vobis fidem adhiberi velimus, quam nobis ipsis, si præsentes vobiscū vnā loqueremur, haberetis.

Reuerēdissimi, illustrissimi, &c. Deus Opt. Max. sacrosanctum istud vestrum Imperiū tueatur semper atque etiam augeat. Datum Lugduni Calendis Iunii, M. D. XXXVI. Sign. FRANCOYS, Hēry, Charles: & paulo inferius à secretario Clauffe. & in superscriptione, Reuerēdissimis, illustrissimis, &c. sacri Romani Imperii ordinibus, consanguineis, amicis, & foederatis charissimis.

Literæ à legato Chri

STIANISSIMI REGIS, ET SERENISSIMORŪ eius liberorū, ad Principes Electores & alios sacri Romani Imperii Principes, Data mense Iulio, M. D. XXXVI.

Reuerēdissimi, illustrissimi, & excelsi loco nati Principes, &c. Quo tēpore vēturus in Germaniā à Christianissimo Rege dimittebar, is & serenissimi eius liberi, quum & literis & sermone multorū accepif-

sent, atque ita persuasi essent, amplissimos sacri Romani Imperii ordines conuentū inter se hoc tempore habituros, literas & mandata communiter ad eum conuentū mihi dederāt, vt senatū sibi dari flagitarem, quo vos libere ac tutò, citraque omne offensionis vilius periculū, tam de suis rationibus ad Insuores atque alias hæreditates abs se vi atque iniuria abstractas, per Legatos earum actionum peritos edocerent, quàm apud hoc sacrosanctū Imperium, in quo dignitatis suæ splendorem obtinere semper cupiunt, sui facti rationē probarēt, & singula in se intentata maledicta potius quàm crimina

diluerēt. Verum postquā in Germaniam perueni, simul didici, neque in præsens haberi, neque propediem habitum iri concilium: simul mihi minime tutum fore, vestras singulatim adire atque appellare amplitudines: quin à plerisque summa dignatione viris amicè ac seriò sum admonitus, mihi extrema omnia intentari, si vspiam in Germania publicè apparerem. Cōmotus sum ex eo sanè nō mediocriter, neque meo tantū & Regiæ causæ periculo (quanquā & eo quoque) sed ipsius etiā rei nouitate, simul & indignitate, quòd nō magis Regem meū violari, quàm vos ipsos, quàm sacrosanctam huius Imperii & Germanicæ nationis auctoritatē intelligebā. Quibus olim cū diuina clementia eam animi & roboris excellētiam impertierit, vt non sua tantum, verum aliena quoque ab omni iniuria vindicare, propugnare, tueri in animum inducerent suum, quis nō dignum omni commiseratione iudicauerit, huc iam vestram recidisse libertatem, vt hoc vobis ferentibus atque conuenientibus, admittere quisquā, aut repudiare pro suo arbitrio, Regum & Principū legationes iubeat: quibus velit aditum ad vos patere, aut intercludi edicat: & iis edicat nominatim, qui authores generis eosdem habent, quos habetis Imperii, siue Francos esse, siue Frācogermānos malueritis, quique supra ea quæ in Germania & Italia, & vbiuis gentiū multo suo sudore ac sanguine huic ipsi per se vobis cō-

ciliato & veluti postliminio ad Latinos è Græcia redacto Imperio pepererāt ornāmētā pacis ac libertatis præsidia, iis etiam quas per amplas ex suorum antiquo patrimonio proprias ad vtrāque Rhēni ripam obtinebāt prouincias, liberaliter auxerunt nomen, atque fines Germaniæ, honestarunt hoc Imperiū: tum res suas ita vobiscū semper amicè cōstitutas habuerunt, vsu, ratione, cōcordia, vt ne in grauiissimis quidē & pertinacibus bellorū, inter Reges suos & Cæsares vestros incendiis (quod nō ita pridem experti estis) vestra cū illis societas, & mutua inter vos cōmunicatio dissoluta vnquā aut dissipata fuerit. Ab iis inquā ius gentium in hoc Imperio desyderabitur, vt sociorū Legati sint apud vos sacrosancti, quorū nomē eiusmodi esse debet, vt etiā inter hostium arma versetur incolume? Sed hanc, Principes amplissimi, & alias tam indignas quàm insolitas sibi factas iniurias permittit Rex æquissimo Dei omnipotentis arbitrio. Ego verò, qui me videbam ab illo, & serenissimis eius liberis nullam magis ob aliā causam in Germaniā esse missum, quàm vt vobis quibus vt ius designādi Cæsaris, ita permissa sunt beneficiorū & clientelarū Imperii iudicia, controuersas illorū causas explicarem, & eorum patrimonii occupatores ex iure manu cōsertum vocarem: de quo patrimonio iudicium detrectasse deferuntur, & quo proculdubio eò carent ægrius, quòd illius causa inter huius Imperii amplif-

simos ordines haberi enumerariq; possunt, atque adeo gloriosum sibi esse ducunt. Ego inquam, ne omnino mea illis legatio frustra esset, quod me coram facere summo sine periculo non posse admonitus erā, per literas id exequi cōstitui, atque ad illustrissimū Principē Ludouicū Comitem Palatinū, quod is Gallia finitimus quū esset, in Galliā ab eius ditione receptus, minus habere videbatur periculi, quas a Rege meo & liberis eius habebā literas, adiecta illis mandatorū summa, per nuntium misi, enixè orans, vt cum suis collegis, & cæteris item Imperii ordinibus, ad quos eius rei iudicaret notionem pertinere, communicare de causa vellet, deque iustis illorum postulatis statuere. At is mihi per literas significauit, se ad serenissimum Regem Ferdinandum omnia missurum esse, per quem ad Cæsarem de iis referretur, qui se quemadmodū ea in causa debeat gerere, probe norit. Sed quid ego sapientissimi Principes, à Cæsare aut Ferdinādo sperē, nisi vt mādata cū literis supprimāt? Alter enim, meorū Principum ornatus est spoliis, auctus patrimonio. Vterque dum id agunt, id cogitāt, in eo laborant vt Regē apud omnes traducant, studiosissime (vt videtis) nequid ipse de inuidia deoneret, quod in eos traiciat, itinerum obfessione curant: & hunc interim criminantur nunc Insubres sine iure repetere, per iniuriā prius occupasse, nec subire vilius vnquā iudicium voluisse: quū nihil horū sit ta-

men, contra verò sint omnia. Nam in possessionē Insubriū, Ludouicum Regem, & hunc generum & propinquū eius, ex hæreditario, auito, & proauito (vt sic loquar) iure Maximilianus Cæsar re quæsitā & deliberata misit, in fidemque & clientelā Imperii more maiorum ac de procerum cōsilio accepit. Tum Rex meus, huius Imperii ordines, totius controuersia disceptatores non modo nunquam recusat, sed vltro etiam ac sæpe depoposcit: tantum abest vt vel in hac, vel in Sabaudienſi causa (quæ aliter etiam vobis atque habet exposita est) cōflictarī iudicio detrectauerit. His ego igitur tot ac tantis difficultatibus affectus, vt offensionem negligentia vitare tamen atque effugere possim, & pro eo officio, quod Christianissimo Regi meo, & serenissimis eius liberis debeo, illorum mandatis si nō plene, saltem aliqua ex parte satisfaciā, & aliquid certi atque testati referre ad illos possim, ecquod in æquitate vestra paratum habeant perfugium, ecce, Principes æquissimi, cōmuniter ad vos vniuersos has literas per proprium hunc tabellarium scribo, & priuatis singulos nominatim appello, vestra omnium & singulorū fidem imploro. Respicite regni nostri, atque Regū eius cum hoc sacrosancto Imperio antiquissimā fœderis sanctitatē, & cū vestra Germaniæ Principibus renouatæ toties cognationis, neque vnquā intermissæ amicitia necessitudinē. Cogitate qui sitis, quo loco, quod sit antiquæ

vestræ veræq; Germanicæ libertatis officiū. Expēdi te quid vos dare huic Imperio, quid authorū eius memoriæ reddere, quid præstare reip. Christianæ debeatis. Ne finite concuti ac debilitari præcipua eius capita, quorum ex amplitudine præsidia periculis, & adiumenta honoribus quærere ac sperare potest: quorū maiores præ cæteris semper, res, corpora, vimque omnem suæ potestatis, in cōmoda eius & incrementa cōsumpserunt. Hoc enim vnū omniū maximopere vos oro & obsecro. Hæc est Regionum ad vos mādatorum summa, vt omnia deponatis, si qua ex falsis auditionibus iam omnino concepistis præiudicia, vt à quo stant iura omnia, ad eum transire opinionem iustitiæ patiamini, vt in memoriam redeatis iuris eorum hæreditarii, iam inde à proavis atq; atavis certi ac testati, tamque luculento Maximiliani Cæsaris testimonio ac iudicio cōprobat, vt consyderetis cū animis vestris vosmetipsi, Maximilianū à Regis mei focero pro ea (quā vocant) inuestitura, supra cētena quinquagena nummūm aureorū milia extorsisse: neque ita multo post coacto exercitu, (atque iisdē fortasse diuisis in eum vsū pecuniis) eūdem ipsum exegisse: meum Regem ab eodem Maximiliano Mediolani Ducē agnitū, quū iam multos annos receptum ab occupatore Principatū possedisset, à Carolo Cæsare etiam indicta causa deturbatum: quum hoc tamē iure & maiores vestri, & vos semper vsi fueri-

tis, vt Imperii vestri beneficiū ab altero in alterū trāfferendi ius & facultas in lege, nō in vllius cōsistat volūtate atque audacia. Cuius legis, cum vestrum sit, æquissimi Principes, propriū ac peculiare iudiciū, constituite iam apud vos, quid sit vobis ad hæc serenissimorū Principum æquissima postulata respondendū: qui vos orant, vt se quoque (sicut cæteros sacri huius Imperii Principes) dignos existimetis, quorum causam intelligere nō aspernemini. Mihi proculdubio, si vos esse, qui estis, recordamini, hoc est, Imperii Romani liberos ordines, & supremos eodem in Imperio cōtrouersiarum iudices, serio videtur à vobis vrgēdus Cæsar, vt senatū illis dari, vt parere iudicato malit, quàm vt in illa permaneat, quam nescio an satis digne iactet opinione, vt conferre vires suas omnes, & in Regem meum experiri malit, quàm in Turcā ipsum, in Christiani sanguinis & nominis hostē hæreditarium: seque profiteatur dimoueri nulla re ab hac sentētia posse, quin omnia potius, atque suas ipsius omnes prouincias, quas à tergo relinqueret, expositurū prædæ Turcicæ, quàm à bello caput auersurum, semel in eū Regem cōcepto: cuius à maioribus ea profecto accesserunt familiæ Austriacæ opum & facultatū incrementa, quibus maxime in hoc, quo nūc eam videtis eluctata est, culmē atq; fastigiū. Quod si maluerit in hac perseverare volūtate, & in nostros fines (vt aperte mi-

nitatur, & iam fortasse aggressus est) impressionē fecerit, nihil sanè Rex Christianissimus, aut liberi eius omiffuri sunt, atq; Deo propitio iā ad omnia egregiè instructi sunt, quæ ad eum intrepidè excipiendū spectant, & curari debent à patriæ suæ atque ciuiū suorum amātibus ac vigilātibus patronis. Sed antequā tanta excitetur in rep. tēpeftas, ex qua ipsi, quicquid CHRISTO audiens est, ad exitiū & vastitatē vocari nō ignorāt, iam inde ab initio vt iniretur via, qua sanguini parceretur, aut aliquid saltē adhiberetur tēperamenti, hæc me apud vos cōmemorare voluerunt, vt intelligatis, si ad arma cum Cæsare veniant, nō suam eos voluntatē, sed tuendi se, atque iniuriæ propulsandæ necessitatem adduxisse. Quod quum præfenti mihi perficere non licuerit (multa enim frustra & apud multos sum expertus) ad extremū literarum subsidio esse vtendum duxi, amplitudines vestras interim obsecrans, vt quid super hac æquissima Regis mei ac liberorum eius petitione statueritis, mihi per hunc nuntium rescribere ne grauemini.

Reuerēdissimi, illustrissimi, &c. Deus Opt. Max. easdem amplitudines & dignitates vestras tueatur & fortunet, atque in hoc graui & vrgēte negotio, verēque ad vniuersos pertinente, tā ea vobis inpiret consilia, quæ vestri officii ratio postulat, quàm quæ Christianæ rei exigit necessitas.

Christianissimi Re-

GIS EPISTOLA AD ELECTORES Imperii, data mense Decembri. Anno Do. M. D. XXXVI. qua conuentum ad disceptandam de Mediolano controuersiam, & se aduersus maleuolorum calumnias purgandum, indicati postulat.

FRANCISCVS Dei gratia Francorum Rex, &c. Reuerēdissimis atq; illustrissimis Principibus sacri Romani Imperii Electoribus, consanguineis, amicis, & foederatis charissimis, s.

ATIS superq; amplissimi Principes, amici veteres, foederati, & cōsanguinei charissimi, intellexisse vos existimo, quibus, quoties, & quàm inuidiosis criminibus, ex quo primum in fortunas meas hostiliter inuasit Cæsar, accersitus oppugnatúsq; fuerim. Quanta verò id ipsum iniuria, vt iniquorum meorum refutatis calumniis aliquādo vobis constet, atque vt controuersas meas & liberorū meorum causas vobis explicem, quarū est propria no-

Iz. ii.

tio iudicii vestri, quēadmodū ego mea quidē interesse duco, ita vestri fortassis officii fuerit, senatū iis de rebus mihi dare: cum pro ea quæ vobiscum intercedit mihi antiqua, & quantum in me fuit, sancta semper amicitia: tum vt incōmodis occurratis in dies eo ex bello gliscētibus, quod earū occasione rerum subinde renouatū esse conspicitis. Id quod ego sub initia renascētis huius belli, quū à vobis diligēter efflagitauerim (dolenter hoc, nō cōtumeliosē in vllum dicam) minorem mihi habuisse videmini, ac par erat, postulationis meæ rationem: vt qui nondum mihi tāto iam interuallo significaueritis, quid ab æquitate vestra ego ac liberi mei sperare debeamus perfugii atq; præsidii. Eam ob rem vt ne temerè fortè, neque tam ex animo quàm perfunctoriè postulasse id à vobis videamur, idem in præsentia ego etiā atque etiam eò quidē accuratius efflagito, quòd subinde atrocioribus affectus iniuriis atque indignitatibus, extare apud vos cupio (quicumque postea casus consequetur) & petitionum mearum & cōscientiæ testimonium aliquod sempiternum. Enimvero nō ignoratis quemadmodum Cæsar, vbi me satis in inuidiā rapuisse sibi visus est, longa illa & intemperanti oratione, qua publicè Romæ apud summum Pontificē, & confessum patrum, corū in me culpam deriuare conatus est, quæ contra me ipse multa egerat: tum ad eam se accingens prædam,

quam opinione ac spe velut explorata deuorabat, improuisò, atque ad eò cum de firmāda inter nos pace, conciliandāque sanctiore amicitia, cum Legatis meis trāsigere simulabat, instructissimis terra marique exercitibus, quadripartito me inuaserit: eo etiam animo & consilio, nunquam vt bello facturus finem esset, donec me, cæteris interim posthabitis cum priuatis tum publicis cōmodorum atque incommodorum cogitationibus, imperio, ac fortunis omnibus (vt publicè iactitabat) exuisset. Neque verò defuere, qui vt expeditius illi foret, hoc re ipsa præstare, quod ipse iam ante Neapoli scriptum, meditatū, cogitatū attulerat, Romæ non iracundè minus quàm insolenter effutierat, facinus ausi sunt, omnium post homines natos deterrimum & crudelissimū, quod iam dimanasse ad aures vestras puto. Ego verò tractare nequeo sine refricatione doloris, ex patrio sensu, & acerba recordatione miserabilis & indignissimæ necis nati maximi filii mei, cum quo quanta cōciderit huius florentissimi regni expectatio, non patitur mœror vt referam. Et sane id testificari possunt externi & domestici, quicumque egregiam adolescentis indolem recordantes, temperare ipsi lachrymis nō possunt. Huius ego nefandissimi sceleris, amplissimi Principes, nolim cuiusquam, nedum tanti Principis famam perstringere crimine, quod suspicionibus tantum & con-

iectione possit coargui. Verum ipse tam execrandi facinoris administer, cuius ex nominis recordatione totus horreo, Sebastianus Comes à Montecucullano, priuatim & publicè, etiam in ipso supplicii atque mortis articulo professus est, auctores sibi fuisse patranda huius atrocissimi sceleris, Antonium Lauam, & Ferdinandum Gouzagam, principes in exercitu Cæsariano viros, seque primum à Ferdinando multis oneratum promissis, quò tollèdos viros aliquot primarios susciperet, ad Cæsarem esse introductū: à Cæsare multa interrogatum de mea cibi atque potus ratione, ad Antonium vt quæ ille imperaret exequeretur, esse missum. Antonium, vt me primum, & ex meis item aliquot veneno tolleret, hoc mandasse. Si hæc amici veteres, foederati, & consanguinei charissimi, tam atrox accepta iniuria digna vobis nō videtur, quæ hominem possit à vitæ suo statu deducere, quænam tandem esse digna possit, non video. Tamen ego quidem tantis affectus indignitatibus, maledictis & contumeliis lacessitus, petulantibus libellis (indignissimo Regibus exemplo) traductus, clientum meorum ad defectionem sollicitatione oppugnatus, crudelissimo bello absque denuntiatione vexatus, talis filii crudeli & miserabili morte afflictus, cum me ad vlciscendas hæc iniurias efferret animi quidam dolor necessarius, occasionem afferrent Cæsariani exercitus, vbi cū-

quæ posuerunt vestigia, mutilati & affecti: tamen vt sanguini Christiano parcerem, & quòd auctorem huius victoriæ Deum dominum exercituum agnoscerem, quo nimirum vlciscente Cæsar ab audacissimo cœpto abstractus esset, potius quàm humanarum virium auxilio, venienti ad me Legato Pontificis, de pace cum hoste denuo cogmentanda, lubens parui: etiam meas liberorumque meorum res interuersas eiusdem hostis beneficio accipere non recusavi. Contrà, hostis ne fortuna quidem fractus minuit insolentiam, & Legati ad se Pontificii orationem, vt antea fecerat instructissimis & promittentibus sibi victoriam exercitibus, sic affectis & profligatis, contumaciter & superbè repudiauit, seque in Italiam recepit ardens & cumulatus ira, inueteratòque odio nostri, nihil quicquam nisi de pernicie nostra cogitans. Atque adeò sese de integro reparaturum vires minitatur, & eam vlturum in me, de qua conqueritur, iniuriam: quæ à me profecto nulla (quod sciam) in eum est profecta, nisi hoc ascribere iniuriæ voluerit, quòd me suprà quàm voluerit aut sperauerit, eius obsistente conatibus, vel numine potius eius vlciscente contumaciã, effectū esse intelligit, vt inuectus in me iracūdius, quàm fortius exequutus videatur. Quorsum hæc tandem omnis, dicetis, spectat oratio: nēpe vt quàm obstinato cum hoste bellum habeam, intelligatis: & cū iam

is mecum agat, non quam latè regnaturus, sed regnaturusne sim, eius etiam administri an victurus, mirū vt ne vobis videatur, si me posthac mea cautio adiget (vti adiget, si ab æquitate vestra nihil impetrauero) mihi ac rebus meis vt capiā vndecunque dabitur consilium: id quod mihi antea quidē licuit semper, & nūc necesse est etiā, loquatur licet in me hostis quicquid sibi libuerit. Ego verò semper habiturus sum (quod habui adhuc) præ oculis, tum vt ne vlllo scelere me astringam, tum vt cuiuscunque armis vtar, si erit necesse vti, siue ad propulsandam iniuriam, siue ad res meas & liberorum meorum repetendas: tamen iis quibus sine nostra reprehensione non possint, ea arma ne noceant.

Reuerendissimi & illustrissimi Principes, amici veteres, foederati & cōsanguinei charissimi. Deus Optimus Maximus sacrosanctum hoc vestrū Imperiū vobis ac reipublicæ Christianæ tueatur, atque etiā augeat: & ea vobis inspiret consilia, quæ postulare videbitur horum temporum occasio & necessitas.

Expostulatoria Chri

STIANISSIMI REGIS EPISTOLA, de violato tabellario, ad amplissimū Cardinalem Moguntinū: qua conuentus item ad disceptandam Mediolani controuersiam postulatur: tum alia quædam explicantur, ad retinēdæ publicæ concordia rationem facientia.

FRANCISCVS Dei gratia Francorum Rex, &c. Reuerēdissimo & illustrissimo principi Alberto, eadem gratia ecclesiæ Mogūtinae Archiepiscopo, sacri Ro. Imp. Electori, atque in Germania Cællario summo, sacrosanctæque Romanæ Ecclesiæ Cardinali dignissimo, &c. consanguineo, amico, & foederato charissimo s.

VVM proximam ad Septē virale istud amplissimum vestrū collegium à me scriptam epistolam tabellario ad te dabam, per te virum eo ipso in collegio principem cū collegis tuis communicādam, tum equidem ostendebam vehementer me demirari, neque id certe immeritò, nihil iam tātò interual-

lo responsum à vobis fuisse ad priores Gulielmi Bellaii Legati ad vos nostri literas: quibus videlicet ubi aditus eò perueniendi sibi cõperisset ipse omnes esse interclusos, postulata nostra detulisset, de priuatis illa quidẽ nostris rationibus, sed tamẽ ad officium propriè iudiciumque vestrum, & publicorum auersionem incõmodorum (vt quæ maxime) pertinentibus. Interea verò dum me responsionis expectatio vestræ suspensum ac sollicitũ habet, ecce tibi nõ admirationis nouæ tantũmodo, sed exostulationis quoque oblata causa est, & ea profecto non minima. Etenim quum iam tabellarium dimissem, tum mihi è Germania prior ille tabellarius, cui literas suas Bellaius ad vos perferendas crediderat, præsto fuit, à quo ego quũ itineris sui rationem acciperẽ, variè profecto & pro eo ac debui affectus sum. Initio enim quũ ex eo audiebam fuisse à plerisque vestrũ humaniter & acceptum & dimissum: rescripsisse item nõnullos ad Legati mei literas: quosdam promississe paratas literas se ad reditum eius habituros: mirificè vt par erat, ea in me beneuolentiæ significatione recreabar. verum ubi quam pro redditis literis ab illustrissimo Ioachimo Brandeburgẽsi Marchione, tui fratris filio accepisset iniuriã intellexi, tum verò hac contumelia grauissime non commoueri non potui. Eiusmodi enim ea fuit, nullam vt rem in hoc genere post hominũ memoriam, trifi-

gniore aut indigniore non modo ad vos vquam delatam, sed ne à quoquam quidem auditam esse arbitremur. Nam quid veteres illas commemorem Regum & populorũ exostulatas grauius inter se ac vindicatas acerbis iniurias? Ego enim adhuc nullam audire memini, quæ tam sine villo exemplo quidem ea sit, magis tamen ad exemplum pertineat. Berlinum tabellarius cum literis Legati mei, & mandatis ad Marchionem venerat: tabellarius ille inquã Principis, nec id tantum, sed (vt mihi meo hoc iure dicere liceat) Christianissimi Galliarũ Regis nũtius, credo & amicitia nostræ, & veteris societatis authoritatẽ aliquid valere alioqui debuisse. Sed vide, quàm pro nihilo eã mihi omnia fuerint, quominus ab eo quidẽ (à quo minime debui) indignissime contemnerer ac violarer. Venit ad Marchionem cum literis ac mandatis nuntius meus. Marchionem, vt fit, honorificè salutauit. reddidit etiam quas ad eum habebat literas. accipitur sanè, quod ad speciẽ & simulationẽ attinet, non omnino inhumaniter. diuertit, nec id iniussu Marchionis, in cauponã, vnde commodius posset, quandoocunque libèret, accersiri. Nec erat quicquam quare secus suspicari posset is, quem consuetudo inter nos, ac fides mutua, & libertas ad vtrosque vltro citròq; cõmeandi, securum præstabat: ita vt nihil omnino doli, nihil insidiarum vel periculi subesse videretur.

Atque nō multo post reuocatus ad arcis ipsius ingressum, humaniter in vaporarium est deductus, ibidemque cum aulicis aliquot iussus discumbere. Quò post paulo ingressi viri quinque primarii, ex quibus duos tantum se nosse dicit, alterū Marchionis magistrum equitum (Mareschallum vocant) alteri Eustathio Schlebello nomen esse: ceteros, quinā essent, ignorare. Eos inquit meus nūtius de suo primum, deque Legati mei toto itinere, atque vbinam ille tum ageret, & quo stipatorū numero iter faceret, ex se quæsiisse: deinde ad incutiendum terrorem & trepidationem, minaciter esse percontatos, quoniam ipse in loco, & quibuscum, eadem eam fecisset, cuius reus ageretur: postremo nunquid ex eorum esset incendiariōrum numero, qui tum Germaniā nocturnis incendiis deuastarent & perderent. Cum negaret, vllius se homicidii aut incendii sibi consciū esse: se nuntium nostrum affirmaret: eius mandati administrum, à quo cum nihil discessisset, nihil in quēquam hominum scienter fecisse, quod ab vllō reprehendi posse arbitraretur: tum ii nihilo hac responsione facti æquiores, dum nuntium nostrum, vt latronis satellitem excutiunt, in earum exemplaria literarum inciderunt, quas Legatus meus communiter ad vos dederat, & formis vt excuderentur ea tantum gratia curauerat, vt quā ego ad aquas medemissem conditiones, vniuersi per Germaniam

intelligerent. Ea quidem exemplaria & aliquot præterea literas Legati mei, nondum iis ad quos mittebantur redditas, tum vnus atque alterius vestrum ad Legatum eundem meum epistolas tabellario nostro per summam contumeliam abstulerunt, subinde sciscitantes annon satis sciret quā inter me & Cæsare bellè cōueniret:annon edicto publico Gallos omnes, & quicūq; Gallicæ ditionis essent, regionis illius aditu prohiberi: quæ tāta illi fuisset confidentia, vnde is contēptus esset, vt nō impetratis publicæ fidei literis eò per se venire ausus esset, vbi libellos dissiparet huiusmodi, quo vno facto incēdiarius verè dici possit atque debeat: vtpote qui Cæsari, ac rebus eius plus inde incōmodi atque periculi attulerit, quā si pagos duodecim igne immisso aliquādo cōsumpsisset. Quum iterū ille mādata patroni excusaret, cū nihil offensionis à se prudēte fuisse ostēderet, cum testaretur antiquissimā Imperii vestri, cum hoc regno meo societate, quæ publicæ fidei literarū loco esse sibi debuisset, quo etiā nomine & abs te Marchionis patruo, & à cæteris quos ante adiisset principibus, & acceptus & dimissus fuisset humaniter, illi miserū hominē diuina humanaque iura atque auxilia implorantē, onustū grauibus catenis, quas tum collo tū sinistro brachio inuolutas miserabili aspectu gestabat, sprete Dei religione, ac humana societate, gentiumq; omniū iure violato, in custodiā

crudelissime & inhumanissime coniecerunt. Habes hæctenus quàm honesta & iusta de causa nuntium meum foederatus & amicus in vinculis habuerit. Iam venio ad reliqua. Ibi cū ille totos dies quinque, grauiora morte supplicia expectasset, rursum iidem ad eum ingressi, diligentius exquirunt, quidnam rerum toto itinere fecisset, dixisset, audiuisset: minati etiam, se de eo quæstionem habituros, nisi vltro confiteatur omnia. Addunt illum à patrono suo iis periculis fuisse de industria expositum, & Principes illos, qui se dixerant rescripturos, hoc ideo promississe, quòd sciret eum nunquàm ad se reuersurum. Quibus ille minis tam præsens certumque sibi supplicium capitis significari ac promitti intelligebat, vt ne nunc quidem dubitet eas poenas se daturum fuisse, nisi diuino potius beneficio quàm humano subductus fuisset cõsilio. Quo in loco mira Marchionis in me iniquitas, & improbior quædam maleuolentia & iniuria extitit. Nã cū miser ille forte fortuna elapsus esset è vinculis, ac tum fuga, tū latebris, sibi salutem quæuisset: Marchio edicto suo, florenos quingētos præmium ei proposuit, qui ad se fugitiuum illum retraxisset incendiarium, (ita enim tabellarium ille designabat meum) quem rex Galliarum ad vastandam igne Germaniam summisisset, quique magicis artibus & præstigiis è carcere aufugisset. Dignumne per Deum immortalem edictum, quod

in Regem Galliarum, à Germano Principe, hoc est à foederato in foederatum nõ temerè tantum, sed (nequid durius dicam) tam malignè emitteretur: Quid enim, patiensne, an dissolutus hoc in edicto videar, si æquo animo dispedium hoc famæ, hæc atrocem iniuriã à Marchione illatã paterer: præsertim quum non modò nulla esset à me prouocatus iniuria, sed non obscura etiam mea in eum voluntate, officiis etiam meis vel in hoc ornatus, quòd ego ad eum quoque inter cæteros causam meã vltro detulissem. Ad quam tantam contumeliam & hoc quoque accedere voluit, quòd miser ille hoc edicto rusticorum obiectus est furori: qui cum iacturam (vt audio) magnam ab incendio fecerant, tum etiam præmio inuitabatur ad illius perniciẽ. Cuius si nihil innocẽtia commouebat Marchionem, nihil miserrimi hominis & peregrini apud exteros solitudo, nihil afflicti & planè perditæ calamitas: an etiam illum nihil nostri nominis, nihil Imperii vestri maiestas, nihil nostræ societatis & amicitie reuerentia, nihil humanæ communitatis leges, nihil religionis ac pietatis obseruantia debuit commouere: Audiueram antea quidem apud vos agi & traduci à quibusdã honorem meum & opinionem in circulis & conuiujs, quibusque niterentur authoribus probè notis: scilicet quos sciebam ex cõscientia suorum in me factorum & cõsiliõrum maledicta solitos depromere quæcun-

que ad me inuidia obruendū esse iudicabant appositissima. Quorū ego procacitatē & petulantia existimare non poteram vestros vnquā amplissimos ordines esse laudatores habituram. Nec me præteribat, quoties in Germaniam Legatos mittebam, siue ad refutandas istorum in me calūnias, siue ad alia quæcunque procuranda negotia, eos passim intercludi, obseruari, obsideri. Verum hoc ego totum istorū ascribebam improbitati & impotētiæ, qui conatu omni prouiderent, ne purgandi mei, & quod deonerarem de inuidia, in seipso traiciendi à quibus omnis staret iniuria, locus mihi ac facultas superesset. Dimanarāt ad me item & aliæ clientū aliquot meorū querimoniæ, qui se dicerent aliena quædam à cōmodis suis in Germania esse passos. sed tum mihi persuadebā istos eosdē (id quod erat) vt qui nollent intentatū aliquid relinquere, quo sperarent antiquā illam inter nos cōsuetudinem aliquando posse dirimi, ad vim etiā animos eo in primis cōsilio intendisse, quòd sperarēt nostris hominibus iniuriosè in Germania habitis, si (quod existimabant fore) ego paria vestratibus in hoc regno meo rependerē, tum inter nos vt cōmitteremur futurum, & quos nullis dum potuerant artibus disiungere, acerbitate certe suppliciorū vt ab eadē inter nos beneuolentia & cōiunctione tandem auertērent. Postremo & hoc etiam intelligebā, de quo ego sic vobiscū

expostulādum esse duco, vt quā ab æquitatē vestra sit, & à nostra illa coniunctione alienum, vometipso cogitare, pròq; societatis inter nos & fœderis ratione statuere maximopere cupiā & flagitem. Intelligebam inquā nihilo mitius hodie cum vestratibus agi, qui mihi ad retinēda vel obtinēda mea nomen darēt, quā si vobis, Imperio vestro, tēplis, delubris, calamitatē omnē & solitudinē attulissent. Hæc tametsi omnia vt indigna erāt, ita mihi videbantur, quòd Rex amicus, quòd socius, quòd in legitimo atque hæreditario regno, more maiorum cōstitutus, quòd alieni nunquā appetens, quòd maiorum meorum in omnes officiis meis, etiā in plurimos mihi viderer esse meo iure commendabilis: tamē ea, quoad eius fieri poterat, sic ferebā moderate, nulla vt interim mihi oblata sit bene devobis merendi occasio, in qua non experti sitis, sicuti & in posterū (nisi vobis aliter videbitur) experiemini, summā meam in cōmoda Imperii vestri cōmunia diligentiam, in singulos ordines benignitatem, in omnes homines beneuolentiam & fidem. Ego enim meopte ingenio quā grauātē de amicis bene mereri defino, tā inuitus malè quicquā suspicari de illis incipio. Atq; adeò istas omnes iniurias nō à vobis arbitrabar, aut ab vllō in quē statuendi ius esset vobis, sed ab istis tantummodo aduersariis & iniquis meis proficisci: At postremā hęc iniuriā tantū abest vt eodē quo priores gradu ponā, vt ne dis-

simulare quidē eam possim. In eo scilicet Imperio quicum semper amicē vixerim, quod quo sponte offenderem, ne minimum quidem vnquā in me fuit, quōdque à maioribus meis acceperit præcipua pacis ornamenta, & libertatis suæ in periculis præsidia tutissima. In eo inquā Imperio, & ab eo Principe ad quem ego Rex amicus & socius veluti ad arbitrum scripseram, idque de re vniuersorū etiā coniunctissima periculis, meum nuntium ad eum ea de re missum insidiosè capi, contumeliosè haberi, vinciri, custodiri, veste, zona, pecuniis, armis, equo, sarcinis, meis ad Principes eiusdem Imperii, & Principum ad me literis spoliari: & quò mihi grauior in amico & socio Imperio conflaretur inuidia, pro summis incendiario, atque à me subornato, capitali supplicio destinari, ad hunc præterea retrahendum, trucidandum, quem seruatum Diuina voluit benignitas, efferatū vulgus & persuasione iniuriæ, & præmio proposito inuitari, concitari? Ego proculdubio dum ille miser etiamtum iniuriæ illius ac violentiæ immanitatem pallore, macie, trepidatione præ se ferens, catenarumque adhuc impressa ostendens vestigia, flens apud me miserabiliter casum suum deploraret, cum hoc ipso commotus sum vehementer, tum edicto illo insolenti esse me tam insigniter violatum grauissime doleo. Tuam verò, amplissime Princeps, hic appello conscientiam & memoriam, ecquid aliud Legati mei ad vos li-

teræ, ecquid mandata nostra continebant, præter meam de iniuriis, deque itinerum obsessione iustissimam querimoniā, cum postulatione iuris mei coniunctam? idque præsertim apud eos, à quibus vt non postulassem, expectare tamen debueram? Marchionem porrò intelligo nunc quoque se hac vna ratione defendentem, quòd dispersa circum Germaniæ ciuitates earum literarum exemplaria plus Cæsari attulerint incommodi, quàm si opulentissimi pagi duodecim incendio illi periissent. Quodnam verò eiusmodi esse potest incommodum, nisi quòd iis literis aduersus maleuolorum & obtreptatorum nostrorum calumnias, aliquando est defensa veritas? Sed hæc ratio non video quid habeat in quo possit consistere, nisi fortè vnus hic fuit ab Imperio ad vos translato Cæsar, cui non modò iura Imperii omnia tradidisse Germania videatur: sed à cuius etiam præscripto nihil audeatis recedere, cuius vel iniuriis omnibus patrocinari vos oporteat: qui si cuiusvis existimationi notam inurat, si quem de possessione vi eiiciat, si clam, si dolo malo in alienæ rei possessionem obrepit, eam vos confestim esse eius propriam atque legitimam iubeatis: quicumque autem re aut verbo eidem restiterit, vel ad vos prouocarit, quorum esse debet earum rerum peculiaris ac propria cognitio, hunc vos in hostium publicorum, hunc incendiariorum in numero habere cogamini. Neque enim

adduci possum, vt voluntate vos potius adductos, quam impotenti eius tyrānide adactos, hæc videre ac pati posse putem. Veruntamen si acceptā à maioribus vestris libertatis, æquitatis, ac religionis gloriā retinere vultis, cur alios potius, quam vos ipsos respicitis? Cur non aliorum securi, vestri memores estis in æqui boniq; iudicio? aut si patimini æquo animo, diuina humanaque iura impunè violari, cur non libèter etiā de antiqua illa laudis possessione deceditis? An cū apud vos toties, nunquā tamē nisi iustè querar, nunquā animos vestros, nūquam aures æquas habeā? à plerisque repudier? senatum petens violer? cum hoste interim bellum habeam; qui omnes cum omnibus reconciliationes gratiarum in meam vnus ambiat perniciem? Cur non igitur mihi liceat iam tot annos, & has, & alias multas indignitates passo, contumeliis omnibus onerato, amicitiiis, clientelis, contra foederum leges nudato, bello crudelissimo, absque denūtiatione vexato, Legatorum offensione, per eum etiam à quo ius expectari oportuit, violato, rarissima indole filii, crudelissima & indignissima necati morte afflicto, veneno ipse quoque vt tollerem, appetito, à vobis denique neglecto, deserto, derelicto: cur nō liceat, inquā, mihi ac rebus meis aliunde capere, vnde cunq; dabitur consiliū: modò tamen vt quam ego mihi ac rebus meis adhibebo cautionē, ita eā adhibeam, vt si maledicta quidem nō potero, certe

crimen effugiā. Sed redeo ad postremā hāc, qua de nunc agitur, iniuriā: de qua prius quam ego apud istud amplissimum vestrū septemuirale collegium publicè cōqueror, mihi visus sum facturum operæpretium, si apud tuā familiariter amplitudinē expostulauero. Etenim cū tu primas isto in collegio feras, sis in Germania istius Imperii Cancellariorū summus, ingenii grauitate polleas, iis dotibus fueris in ordinem patrū ecclesiæ cooptatus, iis nominibus abhorrere omniū maxime debeas (vti meā quidem sententia facis) ab iis omnibus quæcunq; vi ac iniuria tentari, agiue à quocunq; cōtigerit: maxime verò eidem Marchioni cum sis patruus, à quo violari ius gētium, & quantum in eo fuit, disturbari vitæ societate, molestè, vti par est, sis laturus, non dubito quin omnem sis operam, omnem curam, atque sollicitudinē adhibiturus, vt ille in salutaribus tuis monitis acquiescēs, memoriam huius offensionis, cū animi æquioris, atque resipiscendi significatione, tum insigni aliquo debeat officio. Quod si pro ea, qua valere apud eum debes auctoritate perfeceris, proculdubio pro eius personæ quā sustines officio, pro mutua inter nos fide ac necessitudine, pro maiorū opinione nostrorū, pro Christiana pietate, pro communi omniū & in præsens & in futurum otio, pace, tranquillitate laudabiliter ac sanctè feceris. Sūma igitur meæ apud te postulationis hæc erit, vt de Marchionis facto ita sta-

tuas, meã vt dignitatem possim apud omnes integram obtinere. deinde vt communicato cum amplissimis istis & prudentissimis tuis collegis consilio, illam seueritatem moderemini (nolo enim grauius quicquam dicere) qua in Germania passim (vt dicebam) animaduerti audio in vestrates omnes, quicumque mihi meruere milites. postremo vt iisdem istis de rebus, deq; eo quod sperari vultis, mihi ac liberis meis esse relictũ in æquitate vestra, perfunctio, dilucidè mihi, & significantibus verbis aliquando rescribatis. Ego sane nihil rerum omnium inter homines magis ex animo cupio, quàm publice ac priuatim sic inter nos conuenire, nõnihil vt potius ad amicitia nostram cõiunctionemque pristinam accedat, quàm vel tantillum de ea decedat.

Reuerendissime, illustrissime Princeps, cõsanguinee, amice, atque fœderate charissime, Deus Optimus Maximus amplitudinem tuam tueatur semper, atque etiam augeat.

Ad vniuersos Impe-

RII ROMANI ORDINES CHRISTIANISSIMI Regis de indicendo conuentu, deque sibi oblati per Solimanum Turcarum Regem pacis conditionibus, Epistola.

FRANCISCVS Dei gratia Frãcorũ Rex, &c. Reuerendissimis, illustrissimis, generosis, inclytis & spectabilibus sacri Rom. Imp. ordinibus, cõsanguineis, amicis, & fœderatis charissimis s.

QVVM per hosce dies crebris amicorũ ad me literis, mihi significatũ fuerit, Cæsarem Carolũ certoshomines misisse, qui à vobis auxilia peteret: tum ad nostros aduersus sacrum vestrũ Imperium conatus (vt dicebat) reprimendos: tum vt Solimano Turcarum Regi occurreret, quem aiebat etiam inuitatu atque hortatu nostro exercitum in vos cõparare: visum est mihi pro antiqua illa inter nos iã inde à primigetis vtriusque origine cõtracta cõiunctione & amicitia, nõ temerè ferendũ esse, vt inter vos inauspicata hac de mea erga vos omnes volũtate opinio

l.iiii.

taciturnitate mea diutius senesceret: quin potius vestram duxi omnium & singulorum æquitatem, & prudentiam etiam atque etiam implorandam, vt ne continuo fictis huiusmodi & commentitiis accusationibus aures vestræ pateat: quas accusationes nō modo me refutaturum, sed traiecturū etiam in eum ipsum accusatorē spero & confido: modo vt vos nihil grauemini, senatū iis de rebus mihi dare, quēadmodū ego id à vobis, & antehac sæpe ac diligenter petii, & nunc denuo etiā atque etiā efflagito: tum verò officii vestri & quā sustinetis personæ ratio, mihi videtur, vt concedatis, exigere. Atque vt ad primū accusationis eius caput veniam, prætermittis iis omnibus quæ cōtra me Cæsar nulla fœderū habita ratione multa egit, & quæ tametsi quidem tuendæ nostræ integritatis ratio vt exponam hoc loco postulat, quia tamen nō flagitat, præterire malo. Ego, amplissimi ordines, quā ii sint mei conatus quos apud vos Cæsar tantopere vt à commodis Imperii vestri alienos criminatur, quos publico Germaniæ consilio vindicandos quiritatur, non video. Enimuero si posteaquā omnes frustra sum aggressus retinēdæ atque stabiliendæ pacis inter nos & concordia rationes, ea tandem armis recuperare tentauero, quæ mihi per vim atque iniuriam ablata Cæsar retinet: vel si sanguinem vlcisci meū aliquando in animū induxero, quē vos quibus artibus, quāque crudeliter & scelerate isti ap-

petierint, audiuiſtis: ego verò neque non recordari, neque recordari sine lachrymis vnquam possum: vel si bellum in Cæsarē hoc tēpore suscepero, quo is scilicet (postquā ab eius me infidiis liberauit Deus Opt. Max. causæ meæ complexus æquitatē & innocentiam) iactitare publice non erubescit, se nullius gentis aut hominis auxiliū aut fauorē aspernaturū, dum eam vlciscatur, quam in se queritur à me profectā esse iniuriā: an me ideo amplissimi ordines cōtinuò perduellionis reū esse, cōtinuò vestri Imperii hostē iudicabitis? Tametsi ego quidē huius de me querimoniam nullam agnosco omnino causam, nisi fortē quòd obuiā illi cum exercitu in me irruenti, supplex & reuinctis à tergo manibus, non prodierim, neque me ad eius pedes illico abiecerim, quēadmodum ipse sibi persuadebat fore: certe apud summum Pontificem, apud Cardinalium Ecclesiæ Romanæ sacrū ordinē, apud omnes omnium Principum, ciuitatum, populorum Legatos ita se facturum dictitauerat, si se habere militē existimaret adeò & rudem & inexercitatū atque me iudicio quidem suo habere prædicabat. Verum ad rem vt redeam, ego, amplissimi ordines, etiā vt vindicaturus sim aliquādo tam atroces eas neque homini vel dissoluto ferendas iniurias, tantum abest tamen vt aduersus vestrū istud Imperium moliri ac tentare quicquam velim, vt e contrario nihil minus cupiā eius causa laborū suscipere, quā maio-

res olim mei susceperunt, quàmque ego me suscepturū antehac sæpe obtuli. Iam quod Cæsar addidisse fertur, Solimanum se hortatu atque impulsu meo, ad inferendum Christianis atrox bellū accingere: equidem de illius apparatu nō ita pridem ex multorū ad me literis intellexi, in quibus erat etiā adornare Solimanum eos exercitus quanta maxima vnquam fecisset cura, celeritate, diligētia, idque uti vulgō ferebatur, ad vlciscendum id quod in Africa proximè dānum acceperat. Cur id autē existimabitur meo fecisse vel hortatu, vel cōsilio, si quū olim à Cæsare vocarer in eiusmodi suspiciōne criminis, æquē atque nunc etiā vocor, exitus adhuc fidem fecit me fuisse purū planè atque innocentem? Aduersus autem hunc tāti hostis apparatus, ut se potius cōpararet Cæsar, quàm ut bellū in me (quod nunc omni conatu facit) de integro instauraret, æquū proculdubio vel hac vna ratione foret, quòd cum illi causam dedit arma in nos cōuertendi, dū pro Rege Afro bellum intulit, tum verò id longe audacius & maiore spe aggrediēdi occasiōē vnus affert, misera inter nos virium nostrarū accisione, ex hoc tumultu intestino: quem non minus obstinatè nunc tuetur, quàm eiisdē prius volūtarius author fuit. Sed veretur, opinor, atque refugit leuitatis & inconstantia sibi notā inurere, si cōtra quàm se publicè testatū meminit, non omnia sūsque deque ferat tum priuata sua, tū publica rei Christia-

na incōmoda, potius quàm ut caput sit vnquam à suscepto semel in me bello auersurus. Quin & plerique mihi nuntiant, etiā quidā à Constantinopoli recētes (ego verò temerè vobis affirmare nō ausim) eundē ipsum vestrum Cæsare hoc nūc vnum agere, hoc cogitare, in hoc laborare, ut quibus ego Solimani eiusdem viribus & opibus, antehac mihi ne cogitanti quidē oblati, uti nolui, nō modò ad inferendā, sed ne ad arcendā quidem iniuriā, illis ipse inquam Cæsar viribus vltro & ambitiosè expetitis, ad me vnum exercendum, diuexandum, conficiendum abutatur. Sanè verò vtcūque se res habet, mirè instat Solimanus, atque inter hos apparatus mihi iam apertè denūtiat nullū se amplius dubitationi locum reliquum esse velle, quin apertè significem, pacatōne me, an hoste uti sibi sperandū sit, in re præsertim nihil ad me præcipue, nihil ad Christianorum commune pertinēte. Cogitate porrò vosmetipsi cū animis vestris, amplissimi ordines, consanguinei, amici, socii, atque fœderati veteres, quorsum tandem hæc mihi proponatur optionis hoc maxime tēpore necessitas: quo ego scilicet in extrema sum positus fortunarū omnium, ac vitæ, salutisque nostræ dimicatione. Cogitate inquā ac redite quæso in memoriā eorū omnium, quæ tum iis ipsis ad vos literis, tū aliis nō vnis, ad eos Principes, ad quos designandi Cæsaris cura pertinet, cōmemorāda duxi. Recordamini, me iam statim ab

initio, cum res adhuc in apparatu magis quam in administratione belli versaretur, Legatū ad eos misisse cum mādatīs amplissimis, petitū atque oblatū Cæsari, iuris nostri ex moribus & exēplis disceptationem. qui cum ipsi hortari me ad id atque in primis vrgere debuerint, tamen postulata mea nō repudiarūt modò, sed Legatos etiā & nuntios meos violari passi sunt: neque id tantūmodo, sed accurrere suos clientes, & certatim ei nomina dare, qui me indicta causa, contraque ius & fas omne opprimendū, exigendūque regno susceperat: neque id tantum etiam, sed in eos quoque animaduertere, quicūque mihi ad propulsandam iniuriam atque perniciē, adducti coniunctionis nostræ memoria meruissent: atque ita animaduerti, quasi Imperio illi vestro, aris, focus, templis periculū, vastitatē, solitudinē attulissent. Quæ cū ita omnia se habeant, quæso vos, si vt implacabili, si vt contumacissimo omnium hosti, facilius possim obsistere: si vt de altero sim securus, æque formidabili quidem ipso, sed neque adeò vel iniquo vel implacabili: si vt ne cū illo se coniungat iste (à quo intelligo non iam fortunas meas, vt antea, sed vitā hanc atque animam peti) cum illo ego pacē fecero: addite si placet, nulla interim eorū habita ratione, qui nullā ipsi periculorum, & incommodorū meorū habuerūt: quæso vos, inquam, ecquænam mihi assignari eo nomine culpa, vel cōflari iuste inuidia poterit: vel si po-

terit, annon illam iustus dolor excusabit atque diluet? Mihi verò, dilectissimi cōsanguinei, amici, socii, atque foederati veteres, cogitata diu ratione constitutum est, pertentare malle omnia, quā vt nostram antiquam illam coniunctionem non omnino retineam: aut si minus retinere possim, testatissimum certe non relinquam, omnē à vobis eius rei culpam, à me partem illius nullā exitisse. Vos itaque re integra cōmonefaciēdos esse duxi, quidnam ego in præsentī rerum mearū acerba ea quidem & anxia, sed inculpata difficultate, mihi capiendum esse consilii existimem. Cuius sanè consilii, atque adeò cautionis, & vos quoque, nisi per vos steterit, participes fore velim & cōfido. Etenim ego ita omnino constitui, si quo Solimanus apparatu contendere dicitur, eo contendat: neque animum suum Cæsar ad clementiorem inclinauerit sententiam: cæteri verò Christianæ reipub. ordines incommodorū meorū interim spectatores, quidā etiam impulsores, authores, fabricatores esse perseverauerint, quasi salus illius in mea vnus consistat pernicie, cuius in salute consistere potius bonā partem & salutis & ornamentorū illius existimo: ego inquā omnino ita constitui, cum eo me de pacturum, si quas aliquando potui, etiamnum impetrare possim pacis aut induciarū cōditiones. Vestrum porrò erit de iis omnibus, si quidē ita placet, & videtur, mihi per literas respondere, atque voluntate

tem significare vestram, gratumne vobis futurum sit, si quanto vos huic incendio propinquiores video, propter loca quædam in limitibus vestris ab illa iam capta, tentem ego apud illum, ut ipsi quoque ad me iisdem pacis ac induciarum conditionibus adiungamini. Atque utinam ceteri omnes Christiani nominis ordines eo essent affectu, ea voluntate, ea denique propensione, & animorum inclinatione ad pacem, ut unusquisque rationi obediendum sibi duceret: atque alter alteri ut ne nocere vellet, quò nos simul omnes, quicunque CHRISTO eidem domino militamus, communi animorum cõsensione viam inueniremus, qua ille ab inuasionem nostri deflecteret: atque in alienas à fide nostra gentes tantummodo, vires suas & instructissimorum exercituum robur conuerteret.

Reuerendissimi, illustrissimi, generosi ac spectabiles, cõsanguinei, amici & foederati charissimi, Deum immortalem enixe precor, vestrum ut Imperium vobis & reip. Christianæ perpetuò cõseruet ac tueatur. Lutetiæ, die XXI. Ianuarii. M.D. XXXVI. ad calculum Gallicum.

Christianissimi Gal-

LIARVM REGIS, AD PRINCIPES & alios Imperii ordines Vormaciæ conuentum habentes epistola, qua senatum de Mediolanensi controuersia sibi dari postulat, & alia quædam super Solimani expeditione significat.

FRANCISCVS DEI GRATIA Francorum Rex, &c. Vniuersis & singulis sacri Romani Imperii ordinibus, foederatis, sociis, & amicis charissimis s.

VANQVAM EGO, amplissimi ordines, ex superioribus non paucis meis ad vos literis, quæ ut ad vos vniuersos & singulos aliquando peruenirêt, quoquo modo potui, operâ dedi, cõstare omnibus ar-

bitror, nihil profus intentatũ nos reliquisse, vnde imminētibus ex renouato inter me ac Cæsare bello, reip. incõmodis occurri posse sperauerim: Quia tamen ex amicorũ ad me literis conuentũ à vobis Vormaciæ Vangionũ propediẽ esse habendũ intellexi: cõquiescendum adhuc mihi nõ putauĩ, quin eadem quoque ipsa repeterem, quæ prioribus illis

epistolis non postulauerã modò, sed enixè etiã flagitauerã: nempe vt pro eo quẽ geritis magistratu, pro eo quod in cõmune Christianorum nomini, quod maiorũ nostrorũ inter nos cõmunium memoriã, quod mutuis vicissim inter nos acceptis & collatis beneficiis debere videmini officio, conuentum tandẽ indiceretis, ad quẽ mihi Legatos actionum mearũ omniũ peritos liberè ac tutò securòsque offensionis omnis mittere liceat: qui tam aduersariorum meorũ refellere possint maledicta (si quod forte superest eiusmodi, cui virorũ illustrium famam esse subiiciendã arbitremini) quam etiã nostrã liberorũque nostrorũ causã rationes ad eas res cõfirmare, quibus rebus sub Imperii quidẽ vestri clientela positus, ad nos verò pertinētibus, nullo nostrò merito sumus, nullo neq; more, neque exemplo spoliati: qui tamẽ quemadmodũ earum rerum causa inter eiusdem Imperii vestri cliētes enumerari, dicique nõ inglorium nobis esse ducimus, ita nos vobis neque incõmodo neque dedecori futuros arbitramur. Et Legatos quidem nostros, amplissimi ordines, quanquam accipere à me legationẽ vlla de re imperiis atque edictis prohibeamini, iam nũc tamẽ vestra nixus æquitate dimitterẽ, nisi serius de indicto cõuētũ vestro accepissem: quẽ fortassis, & vt ego existimo, eo animo, deque industria Cæsar improuisum & inexpectatũ indici voluit, ne indictionis ad me perueniēte fama, causã mihi

per Legatos eo in cõuentu exponendã explicandãque (vt quam in tenebris ipse versari, quã in luce malit) occasio daretur & facultas. Duo porò percrebuisse iam video, & in ore atq; sermone omniũ esse, de quibus referendũ Cæsar esse ducit. ac de quibus à nõnullis consultus istius vestri ordinis nõ infima autoritate viris, quidnã sibi ducerem esse respõdendũ: quoniam ad me quoque, atque ad eã quã apud vos petitionẽ institui, pertinere puto, visum est nostri esse officii, nostram vt vobis iis de rebus sententiã aperirem. Conqueritur apud vos Cæsar de impensarum immanitate, quas gerẽdo, vno eodẽque tẽpore tot disũctissimis in locis bello, sustinere cogitur: accedere ad id nouũ à Solimano Turcarũ Rege in Christianos omnes præcipuẽque in Germanos bellũ, imparẽque ferendo ei oneri se testatur. Proinde cõpit vt interim Imperii vestri senatoribus salaria, vt militi aduersus Solimani apparatus stipẽdia, vestro ære persoluãtur. Horum primũ Imperii vestri senatum videlicet profitetur (vt est reuera) dirimendis cliētũ inter se controuersis, iuri omnibus dicũdo, tuendã proborũ innocentia, cohibendã improborũ audacia, præ cæteris rebus omnibus accõmodatissimũ: atq; ob id multis ante seculis à priscis illis Imperatoribus sanctissime institutum. Alterũ, vt Solimani occurratur conatibus, Christianis inquit in vniuersum omnibus,

priuatum verò Imperio vestro, vt si vnquã aliàs, hoc tempore maximè necessarium. In vtroque, vt video, idem spectatur Cæsari scopus, idem finis: nimirũ vt ad nũmos vestros celeriter perueniat. Ad vtrunque ita respondebo, viam vobis vt aperiã, qua impensis vt quã minimè grauemini, atque honoribus interim vestris & dignitatibus fruamini sine periculo. Tametsi ego quidẽ nõ ignoro ad Cæsarẽ debere hoc potius pertinere, vt quẽ existimem eò fuisse priscis illis Imperatoribus susceptum, vt qua illi olim, eadem nunc ipse solertia, cura, vigilantia ius vnicique reddat, Imperiumque vestrum nõ tueatur modò, sed augeat etiam. Quò magis mirari subit, amplius. ordines, audere Cæsarem ad vos scribere, sibi ad ius reddendum, ad tuendum Imperiũ, hoc est ad officium propriè suum, pecunias deesse: quã abundè tamen illi ad inferendam iniuriam, ad interuertendas Imperii opes suppeditant. Nam hoc bello, quod causatur, sicut iniusto illo quidem, ita voluntario (vt excusationẽ hanc prætexere nequeat) vtrunque per eũ agi confirmare liquidò possum. Sed quum mearũ quoque partium esse ducã, & Imperio prodesse, cuius me clientẽ agnosco Insubrium Principatus ergò, & auertere omnia quã inimica esse videantur vestro nomini, atque dignitati: ego ad posterius hoc ita profiteor, quoniã aliquo suspencionis odore à quibusdam est deprehensum qui eius me rei

admonitum voluerunt, hãc à Cæsare denegationem salariorũ aliqua in causa esse, quominus ego qui sæpenumero conuentũ indici, senatum mihi dari, exẽplis ac moribus me deduci petierim, & eo tẽpore quo Cæsar nobis in spem verã pacis obtinendã ingressis, de integro eam subuertit, & quoniam iam volente Deo, incitatos impetus eius retardaueram, adhuc tamẽ id impetrare potuerim, quod negari mihi certe sine summo Cæsaris, sine famã atque nominis vestri aliquo detrimento non potest: profiteor inquã me potius quã vt hãc vestro decõri denegatã vel dilatã iustitiã nota infideat, vel de vestro salariũ dare iudicibus cogamini, id me quãdiu nostra causa senatus habebitur, deque nõstra controuersia disceptabitur, suppeditare de meo velle: tãtum vt disceptatore Imperii populiq; Romani Senatu (qui vspiãme sit haud satis scio) nõ Caroli Cæsaris redẽptorum iudicum cõcilio decidatur. Tametsi ego quidẽ (vt planè loquar) nihilo leuioribus ad me defendendũ, quã Cæsari ad me offendendũ impensis opus esse mihi cẽseo. Sed cum videam eò rem adductam esse (bonam in partem accipi hoc à vobis velim, quẽadmodum dico animo amicissimo) non graua- bor, vt exemplum hoc in me Cæsar instituat, si qui posthac (vestris Cæsaribus ærarium publicum ad opprimẽdos eos exhauriẽtibus, quos tueri magis deceat) ius ab Imperii Senatu postulaturi sint,

salaria iudicibus vt præbeant. Iam vt ad alterũ petitionis Cæsareæ caput veniã: Ego, amplissimi ordines, quum viderẽ Cæsarẽ (qui occupasse adeò possessionẽ fortunæ sibi videatur) ardẽtẽ odio, atque in me plus quàm hostili animo, publicè testari ausum, sua omnia prædæ Turcicæ permissurum, potius quàm vt bello in me abstineret (quod ipsum sanè aliud nihil erat, quàm Solimanũ ad paratam & indefensam prædã inuitare) quum viderẽ Cæsaris orationi reliqua cõuenire, id pugnare illum scilicet, id agere, vt me (quãtum esse in eo potuit) fortunis omnibus euerteret: ad apparatus Turcici famã, ad vtriusque Siciliae trepidationẽ, ad populorũ suorum diuina humanaque auxilia implorantiũ obtestationem & obsecrationem, nihil vel parum cõmoueri: postremò cum viderem ita me à Solimano vrgeri, vt differre nõ possem, quin vel illi pacatũ me fore promitterẽ, vel hostẽ ex professo experirer, quo pacato vti poteram, & quo vti erat necesse: adactus sum ea necessitate, quũ iam vel minima dilatio tẽporis plena esse periculi mei videretur, cum altero placabiliore scilicet hoste Solimano depacisci inducias, vt aduersus impotentẽ, implacabilem hostem Cæsarẽ facilius me tuerer ac defenderẽ. Verum istas inducias tamen ea ratione sum depactus, vt quoad eius fieri potuit, nõ vni mihi tantũmodo, quasi vestra cæterorũ Christianorũ pericula pro nihilo mihi ha-

benda esse ducerem, sed Christianis in vniuersum omnibus consulere prouiderẽque studuerim. Cuius rei vos ego testes appellare possum, si quidem ad vniuersos meæ literæ peruenerunt, quẽadmodum eas proximo Ianuario mẽse ad amplissimũ Cardinalem Moguntinum, vt cum cæteris communicaret, dedi: ad quẽ eas peruenisse certò scio. Vtcunque est, etsi responsi nihil à vobis tulerim, Legatus tamen meus hãc ipsius Solimani vocem excepit, nihil se, nisi prouocatus fuerit, Germaniæ nociturum. Ac tum fortasse factu facile fuerat, vt vos mecum ad easdem pacis aut induciarum cõditiones adiungeremini, idque vt mihi relinqueretur integrum, quantum per obstinationem hostis importunissimi licuit, curavi atque prouidi. Porrò autem vestrum erit ea de re (dum est integrum) statuere, mẽque, si vobis ita videbitur, consilii vestri atque volũtatis admonere. Vos me sanè ad eam rem (vt quam maxime omnium velim) interprete fidelissimo, sponforẽque officiosissimo vtemini: vt qui persistere cupiam in illa ipsa eadem erga vos animi beneuolentia, vobis meo iudicio nõ incognita. Vicissim verò & hoc à vobis, amplissimi ordines, quod non semel antehac feci, diligenter etiam atque etiam postulo, & veluti meo quodam iure debitum efflagito, vt qui è vestratibus milites ad me tuendum, ad constituendum aut recuperãdum fortunarum mearum sta-

tum, stipendia mihi fecerint, eo apud vos esse velitis loco, quo ii esse debent, qui mutuae originis, societatis, necessitudinis, amicitiae memores, depellere ut decuit à cognatis, à sociis, à necessariis, ab amicis iniuriam voluerunt. Tum pueri huius, per quem vobis haec reddentur literae, tutum itum & reditum, non à vestra ipsorum quidem (à quibus ea timere nolo quae ne barbaris quidem in mentem ut committant venire debeat) sed ab eorum praestetis iniuria, quibus nihil esse sanctum experior, & fortasse non nemo vestrum intelligit.

Reuerendissimi, illustrissimi, inclyti, generosi, splendidi, amplissimi, spectabiles, & prudentes amici, socii, foederatique charissimi, Deum Optimum Maximum veneror, ut quod isto conuentu statueritis, decreueritis, foelix, faustumque sit vobis, cunctae Germaniae, Imperio vestro, & Christianis in vniuersum omnibus. Medone, Parisiorum agro, Pridie Cal. Aug. M. D. XXXVII.

Christianissimi Re-

GIS AD IMPERII ORDINES
epistola, mense Februario data, Anno M. D.
XXXIII, calumniarum in eum disseminat-
arum refutatoria.

FRANCISCVS Dei gratia Francorum Rex,
&c. Reuerendis. illustris. inclytis, genero-
sis. splendidis. amplissimis, spectabilibus, &
prudentibus sacri Romani Imperii Electori-
bus, Principibus, Comitibus, equitibus, ciui-
tatibus, ciuiumque magistratibus, ac ceteris
ordinibus, amicis, foederatis, & sociis charis-
simis s.

VELLEM, amplissimi
ordines, eam haberent
omnes illustri & excel-
so loco nati, veritatis
honestique rationem,
ut quum aliquem ne-
que verè, neque per se
ipsi honestè accusare
possunt, indignum sua
existimatione ducerent clam summissis caluniar-
toribus, falsos & commetios rumores dissipare:
profecto non inuenirentur, qui tam licenter apud
m.iiii.

vos in circulis omnibus & conuiujs (vt nunc fieri audio) meo nomine abuteretur ad inuidiam. Qui si tamē rationis essent atque sensus vllius participes, plane intelligerent longe aliā & maiore artificio fuisse in me instruēdam accusationem, & quæ similitudinem veri saltem aliquam præ se ferret, si nos modò iactis inde discordiarum seminibus cōmittere, si cōmunis inter nos originis, si tot ac tantorum inuicem collatorum & acceptorum beneficiorum memoriā posse sperent aliquando cōuellere. Solimani Turcarum Regis & Christianæ religionis hostis Legatos, apud Christianissimum Galliarum Regem honorificè ac liberaliter aiunt excipi: Germanos ad eundē Regem aditu prohiberi: per huius aulam, per vicos & fora, per cōpita omnia, volitare homines cultu ac vestitu Turcico: Germanico incedere, flagitii loco esse: Germanis omnibus, nullo discrimine impingi violatæ religionis crimē, vt huius obtentu capi, vapulare, cædi, & ad omne suppliciū rapi possint: plena esse in Galliis eiusdem gentis hominū ergastula, quibus spei nihil iam sit reliquū, nisi vt publico Germaniæ consilio cōparetur ad eos vinculis eximēdos numerosus, idēque instructissimus exercitus. Quænam ista (malū) est hominum amentia & stupiditas: Si quū nihil habent quod in me possint verè iacere, neque apertè meam famam atque dignitatem apud vos oppugnare audent,

ob idque eam subuertere per cuniculos & fraudē moliuntur, cur non fingunt aliquid ad eam rem vel aptius vel solidius: Cur in istis hærent malè concinnatis & frigidis calumniis: Adeone vos recordes arbitratur ac stupidos, vt temerè huiusmodi rumorum & concionum ventis agitemini vt consyderare nesciatis quid, in quē, à quo vobis proponatur: vt à supposititiis vera, à translaticiis propria, tanto rerum vsu, prudentia præditi fecerere nequeatis: Proculdubio amici, socii, ac fœderati veteres, siquid eorum criminum, quorū intentione ab istis ego vapulo, non est omnino compositum: id isti calūniarum artifices ab iisdem ipsis, à quos mihi subornati sunt, in me transtulerunt. cui sanè nō criminationi (eā enim ne texere quidē possunt) sed cōuitio potius atque petulantiæ, nō tam ad respondendū adducor, vt ne famā negligere, quæ ab istis apud vos, hoc est, ab impudentissimis & leuissimis hominibus, apud grauissimos & prudentissimos viros detrimentū accipere nequeat: quàm ne hanc in eorum artificum auctoritate aliquando recasuram inuidiā diutius velle videar alere silentio ac taciturnitate mea. Quos nimirum pro ea quæ cum illis mihi intercedit affinitate, próque eius Imperii maiestate quod gerūt, honoris tantum atque amicitia gratia nominari à me posse velim. Id quod ego quum videam à me perfici nulla ratione posse, quòd hæc in pri-

mis ad eos pertineat oratio: sic enitar tamen more ac modo respondere, ut si dicenda quædam mihi erunt (viti erunt profecto) quæ sint eorum aures offensura, perfacile intellecturi sitis incidisse me in ea potius, quam ex industria descendisse. Atque hoc primū magnopere velim ex iis quærere, quū ad Turcarum Regem iidem ipsi abhinc annos aliquot iterum atque iterum Legatos miserint, & ab eo vicissim acceperint, cum literis & mandatis fortasse minus honorificis, idque incōsultis & insciētibus iis, quos maxime cōsuli oportebat, quorum scire quidnam rerum illi molirentur intererat: cur id mihi de re omnium maxime ad vniuersorum decus, & singulorum quietem (viti statim audietis) pertinente non liceat: Egone sic ad eorum sim factus arbitrium, ut mittere ad neminem, à nemine accipere Legationem audeam, nisi impetrata prius ab iis venia, ut Legatos quos omnia omnium gētium iura, vel ab hoste venientes esse sacrosanctos volunt, ego pro illorum arbitrio debeam violare? Hostis autē appellatione Solimanum ut censeam (seposita interim religionis causa) vestræ quietis, amplissimi ordines, vna ratio, meūque in vos præcipuum studiū effecit: dum eidem scilicet in vos armato, mei capitis & fortunarum periculo bellum indixi: dum accito in societatem eius belli serenissimo Britannia Rege, quicum omnia soleo habere communia, ego me

in illum, si vnquam in vos bellum moliatur, ducē fore & antesignanum recepi: dum equitum cataphractorum tria milia, peditum quinquaginta, atque ex eorū numero ad triginta Germanorū milia, per literas ad vos, ad Cæsarem, ad Pontificem, ad vniuersos, quarum exemplaria etiā ad Solimanū ipsum perlata sint, authoraturū me sum professus. Et interim tamen criminabantur isti, quasi contulisset, atque adeò cōmunicasset ille mecum sua consilia, imò quasi ego illum essem, ut in Germaniā armis inuaderet, adhortatus. Hoc est scilicet, Solimanū in vos excitare, quòd illi me ipse atque meas opes omnes opponam, quòd in illum vos armare, quòd alere meo sumptu nō recusem: At is (inquiunt) Legationem ad me misit hoc tēpore. Misit sanē. Atqui si nos omnes sano vti consilio voluerimus, ab Opt. Max. Deo primū, deinde mea simul industria, simul in religionē eximia pietate, factum esse intelligetis, vti ex cōmuni piorum omniū vsu ac dignitate, quam chariorem semper habui meis omnibus cōmodis & rationibus, eam ad me Legationē miserit. Etenim quam ii pacem ab eo tam indignis ambirent legibus, ut eius fieri vectigales nō erubescerent, quo scilicet expeditionum eius securi, minore vsurparēt negotio affectatam in Christianos omnes tyrānidem: ego eam mihi ab Solimano vltro oblatam pacem, minime quidem reiiciēdis conditio-

nibus: tamen constanter ac diu accepturū me pernegavi, nisi pios ceteros eriperem mecum omnes ab eiusdem hostis iniuria. Neque verò aliam ille ob causam in mora est, quominus eam ab se pacē impetrari quamprimū sinat, quàm quòd istos intelligit monarchiā in nos haud obscurè, ac veluti certa propemodum spe cōplecti: quibus si res (dū nobiscum ille pacem colet) ex animi sententiā successerint, inuidiosa illi futura sit eorum potentia. Quòd si bello inter nos cēsuerimus omnino abstinentium, & quæ iustè quisque potest, ea retinere tantummodo voluerit, nihil ille magis cupiat, quàm vt sibi liceat, omnis itē belli à nobis securo, extra nostros fines adornare alios, aut persequi armorum apparatus. Itaque in manu habemus nostra positum, vtrum sine cæde & sanguine potentissimum hostem longissime à nobis cōtinere, an vt priuatam vnus aut alterius alamus ambitionē, cuius neque finem vllum prouidere, neque fidam potentiā diutius sperare possumus, rempublicam nostram incertissimis bellorum euētis, & ancipiti vel post victoriā fortunæ malimus exponere. Quid ceteris esse optimū factū videatur, in medium ipsi afferant. Ego quidem si quis vllam honestæ pacis, vel induciarum duntaxat cum eo cōditionem esse repudiādam censuerit, illum officii sui parum esse memorem (nequid grauius dicam) existimo: hoc præsertim difficillimo tēpore, quo

afflicta bellis ciuilibus, atque peruersis non paucis in religionē inuectis opinionibus saucia respublica, nihil magis spectare videatur, quàm vel tantillum in secura pace laxamenti: dum seipsa reficiat & recreet, dum coacto vniuersorū cōcilio, statuamus in his pugnantiū inter se dogmatum fluctibus, quid dignitas ecclesiæ, quid temporum ratio, quid suæ cuiusque in præsens salutis, & in futurū quietis cura postulet. Atque vtinā numinis benignitate, superstitem annos aliquot adhuc habere nobis licuisset Clementē V I I. Pont. Max. vidissetis profectò, idque perbreui, nos iterum omnes in vnum velut corpus coalescere. Intellexistis enim propè omnes, certe multi ex Legato ad vos nostro, quid iam essemus ego & ille inter nos ea de re cōmentati, ac propè iam pacti: atque ne tūc indiceretur cōcilium, vnū hoc nobis impedimento fuisse, quòd is Cæsari, eum se cōuentum in Italia habiturū receperat. Contrà, ego contendebā efficacissimis, vt mihi videbar, rationibus, quū haberent ipse ac Cæsar in Italia, nulli non formidolos exercitus, illos magis vt in decreta sua nos cogerent, quàm adducerēt, eò nos quodāmodo velle pertrahere, pro certo haberi oportere. Addebā (id quod erat) tot initis à Cæsare foederibus, quo videlicet me accessu Italiæ procul summoueret, armatū citra rerum nouandarū suspicionem, inermem citra periculum, cōmittere illis me locis nō

posse: atque adeò nō sublatis in ea bellī atque diffensionū causis, debere potius ad vestræ Germaniæ limites, quæ vix vlli Christianorū iniuriæ suspecta sit, hoc tēpore indici concilium: cuius sanè indictionē, sicut Christianæ reip. necessariā, modò loco libero, neque conuenturis infido, ita diuerso in loco, ne aliud oriatur ex alio diffidiū, metus & periculi plenā esse iudicabam. Sed quod Clemēte Pōtifice perficere nō licuit, faxit Deus Opt. Max. Paulo tertio Pōtifice vt liceat. Is quantū intellexi ex omnibus iis, quicumque bene cognitū hominē habēt, semper ab omni diffensione inter pios abhorruit. In quo quidem Pontifice creādo sic fuisse libera suffragia, sic est ab omni ambitu & largitione, sic ab omni vi tēperatum, censuram nullius synodi vt timere possit, quæ fortasse conscientia quosdam superiores Pōtificates hoc infelici seculo reuocare ab indictione concilii potuit. Et hæc sanè constans de illius eximia virtute opinio, quodque nullarum esse partium diceretur, sic apud me valuit, vt cum penes eos Cardinales, qui meā hætenus secuti sunt autoritatē, creandi quem velent, potestas esse, & eorum comitorum cardo in eorum verti calculis videretur: ego tamen nō vt meæ gētis aut factionis hominē (quod facilè quidem factu erat, & nonnulli adhuc summa ope ac studio perfecere) verū vt hunc ipsum deligerēt, omnis mihi adhibita est cura & diligētia. Quod-

que profiteri palam auisim, vt qui eius rei testes locupletissimos habeā, omnes omnium partiū Cardinales, vnū hoc in designationis eius gratiā impetrare volui, vti primo quoque tempore piorum omnium concilium indiceret, opportuno omnibus atque tuto loco, vtque vnus Dei (quod fecisse antehac semper dicitur) spectaret in primis decus, & cultū, sarcindāque & restituendā inter omnes concordia rationes. Habetis de Legatione Turcica, in qua vobis exponenda, quum ego tam appositè in hanc inciderim Christianorū concilii & publicæ trāquillitatis mentionem, magnopere vos etiā atque etiam rogo, cum vt vestros quisque cōcionatores moneatis, vt quam de mitigandis iis quæ circa religionem inoleuerunt cōtrouersis, cogitationem & curam susceperunt, eandē ne abiciant: tum vt me certiorē faciatis super hac indicendi cōcilii ratione, quid perfici à me, quid apud hūc Pontificē curari maxime cupiatis. Ego quicquid gratia apud eum valeo, & quantum ipse per me possum, id omne ad hāc rem vnā perficiendam collaturus sum & cōsumpturus. Iam de vestratium cæde aut captiuitate (quod isti alterū caput cōflandæ mihi inuidiæ constituunt) res omnis quomodo gesta, vnde collecti rumores, & ab istis calūniæ ansa quæsitā sit & arrepta, intelligite. Superiore Autumno sub Legati mei à vobis reditum, quū is ab iisdē vestris cōcionatoribus quos-

dam velut isagogicos libellos de sedandis iis con-
trouersis attulisset, & cur non spe imbuerer opti-
ma, initio nihil esset: ecce nobis dissensionū & mē-
dacii parēs, veritatis & quietis hostis, quosdā exci-
tauit furiosos magis quam amētes, qui omnium
expetēdarum rerū subuersionē haud dubiē moli-
rētur ac tentarēt. Quorū ego paradoxa malo iis-
dē sepeliri tenebris, vnde subito emerserāt, quā-
m apud vos, amplissimi ordines, hoc est, in orbis ter-
rarū luce memorari. Tantū hoc dico, si qui vnquā
inter vos eorū similes, aut longo etiā ab iis inter-
uallo superati extiterūt, abominati (vt debuistis) il-
los atque execrati estis omnes. Quæ nimirū cōta-
giosa pestis, atq; ad teterrimā spectās seditionē, ne
latius in Gallia serperet, omni sollicitudine, indu-
stria, opera restiti. In cōscios omnes quicūque fue-
re deprehēsi, vti more maiorū ac legibus animad-
uerteretur effeci, nulli hominū generi parcens aut
nationi. Quod si aliquis inter hos fuisset Germa-
nici sanguinis homo deprehēsus, certe in eū (pace
hoc esse dictū vestra velim) eadē oportuisset me
lege vti, qua nisi vicissim ego vt in meos vtamini
concedā, si (quod nolim) vllū huiusce genus piacu-
li apud vos aliquādo admiserint, indignus sim &
amicitia vestra & Christianissimi Principis cogno-
mēto. Sed quod mihi periucundū accidit, nemo
vestri generis homo (vtinā neque nostri) inter de-
prehēsos inuentus est, ad quē vel vlla suspicio, ne-

dum affinitas huius culpæ pertineret. Igitur (nisi
quod improbè isti videntur velle) hæretici omnes
pro Germanis habeantur, nemo vestrarium in Gal-
lia cæsus est, nemo ad vllum suppliciū raptus, ne-
mo (quod sciam) habetur in vinculis. Patet aula, pa-
tent fora, patent omnia denique loca Germanis in
Gallia omnibus. Germanici nominis aliquot Prin-
cipes, multi equites, scholastici cōplures, mercato-
res, & opifices quamplurimi inter nos tuti agunt:
quibus (vt absolvam) in Gallia liberū est, quicquid
Gallis, quicquid ipsis meis liberis est liberum. Ego
verò amici, socii, ac foederati veteres satis credo vos
dudū illustribus argumentis perspexisse, quā in-
fidiosa sit, & quò tendat hæc in me perquam impu-
dens & cōmentitia criminatio, qua me deferri qui
volūt, proculdubio infensiores mihi nō sunt quā-
m ipsis vobis, quā ipsi toti Germaniæ. Quādiu enim
hæc duratura est, Gallogermanorum & Germano-
gallorū inter nos (ita enim loqui placet) germani-
tas, infirmiores futuros sese perspiciunt, quā vt si-
mul vtrosque possint opprimere. Sūt igitur in hoc
toti, vt collidi nos mutuò faciant, vtricumque parti
malè cesserit, suam fore occasionē rati, quo inuali-
dioribus vtrisque effectis, in alterutros maiore cō-
pendio bellum capeffant, & minore negotio con-
ficiant. Sed hæc inter nos amicitia (quod ponere
soleo inter Dei Optimi Maximi in vtranque gen-
tem, Gallicam dico & Germanicā, immortalia &

maxima beneficia) hæc inquam amicitia quam isti adeo subuertere cōnituntur, longe firmioribus innititur radicibus, quam vt machinis huiusmodi conuellere eam possint, aut vos in amicum & socium Regem cōcitare, cuius nulla in vos nisi ficta commemorari possit iniuria: imò verò qui maiorum suorum exemplo ornamento semper esse vobis studuerit, atque vsui: quemque nemo sit mortaliū, infirmū experturus vel hostem vel amicum.

Reuerendissimi, illustrissimi, inclyti, generosi, splendidi, amplissimi, spectabiles, & prudētes amici, foederati ac socii, Deum Optimū Maximum deprecor, opes ac dignitates vestras vt tueatur, atque etiam augeat. Datum Lutetia Parisiorum, Calend. Feb. Anno Do. M. D. X X X I I I I.

Ad Imperii ordines

DE INDICENDI COMMVNIS
Christianorum omnium concilii ratione, Christianissimi Regis epistola.

FRANCISCVS Dei gratia Frācorū Rex, &c.
Reuerēdissimis, illustrissimis, inclytis, generosis, splendidis, amplissimis, spectabilibus, & prudētibus sacri Romani Imperii electoribus, Principibus, equitibus, ciuitatibus, earūque magistratibus, ac cæteris vniuersis & singulis ordinibus, amicis, foederatis, & sociis charissimis, s.

VP E R I O R I B V S
ad vos literis, quum ad quasdam responderem passim apud vestrates in me disseminatas calūnias, obiter vobis, amplissimi ordines, meum super indicendo communi Christianorū cōcilio, sensum, animum, & expectationem significauī: id quod fortasse tum fecissem accuratius ac diligentius, si vel leuem coniecturam habuissem fore vnquam vt (quod postea & literis multorū & sermone omnium ad me perlatum est) ista quorūdam obtrectatione sugillarer: me scilicet ad eam rem vltro sese accingenti Pontifici moram vnum

attulisse, atque etiã (si C H R I S T O placet) tã sanctã, piãque volũtati eius me intercessorẽ obtulisse. Vt nunc autẽ se res habet, hoc est, quũ iam dubitari apud omnes desiisse debeat quo ego sim in eãdem rem animo, atque testes habeã locupletissimos, & grauissimos omnes omniũ partiũ Cardinales, nihil me ab ipso Pontifice cõtendisse obnixius atque efflagitasse, quã ut primo quoque tẽpore omnes cõueniremus: nihil sanè hoc tempore optare potui accõmodatius, vel ad eorũ, quibus solo vitã meã cursu offensis, quãuis semper visa est satis iusta mei criminãdi causa, vobis prodendã audaciã & imposturã, vel ad meã apud vos ipsos fartã tectã ab eorũdem iniuria conseruandã dignitatẽ, quã ut rumores de me sererẽt huiusmodi, & sermones quos res ipsa confestim esse falsos quũ arguat, nullã istis in posterũ nõ modò credulitatis & fidei, sed ne estimationis quidem partẽ relictura sit. id quod illis cõtigisse spero, atque planè cõfido. Sub id enim tẽpus, quo ii ad me rumores sunt perlati, suspensum quidẽ & expectantẽ, quid Põtifex statueret, & quẽ ipse locũ indicẽdo cõcilio capiendũ designaret, cõmodum aduenisse nũtiatur ab eodẽ ad me missus Rodolphus Pius Fauentiã episcopus, singulari vir ingenio, iudicio, atque doctrina, cõmunicaturus videlicet mecũ his ipsis de rebus, ad quas eundẽ ego Pontificẽ suapte incẽsum natura, meis quotidianis precibus & flagitationibus inflãmaram. Quũ igitur res per se satis ipsa loquatur, nihil posthac futu-

rũ video, cur istorũ ego animos, qui me tã graui-ter suis maleuolẽtissimis obtreccionibus premere voluerũt, vel leuiter debeã, quãuis laceffitus repungere. Animi verò mei magnitudinẽ & in religionẽ studiũ vt inflectã, nulla vnquã cuiusquã faciet iniuria, quin communi cõfilio (quoad eius fieri poterit) affectã reip. Christianã & afflictã remediũ, atque opẽ presentẽ vnã vobiscũ afferamus. Facturos porro nos operãpretium existimo, si (quod vestro fieri velim arbitrato) aut vos ad me, aut ego ad vos virũ mittã rem totã edoctũ, vti facilius inter nos omniũ cogitationũ nostrarũ rationes explicemus. Multa certe vobis & quod ad rem, & quod ad conuentus ipsius locũ ac tẽpus attinet, nõ æquo modò animo, sed libentes etiã dabimus, quò certatim ad nostras inuicẽ volũtates (quantũ nobis per Deũ ipsum licebit) aggregemur. Pium verò interim apud me retinendũ censui, dũ certũ nobis quid actũ, quid cõstitutũ à vobis fuerit, quid curari per me, quid perfici cupiatis, referatur. Dabitur autẽ semper omnis omnino à me opera, vt nec vnũueriã respub. verè Christiani à me animum, nec vos, amici, desyderetis.

Reuerẽdissimi, illustrissimi, inclyti, generosi, splendidi, amplissimi, spectabiles, & prudẽtes, amici, focii & foederati, charissimi, Deum Optimũ Maximum deprecor, dignitates & amplitudines vestras vt tueatur, atque etiã augeat. Ex Laiano saltu, die X X V Februarii, M. D. X X X I I I.

Christianis . Regis

LITERAE DE RATIONE CON-
stituendæ inter Christianos omnes ecclesiasticæ
concordiæ, ad Imperii ordines Eßlingæ conuen-
tum habentes.

FRANCISCVS Dei gratia Francorum Rex,
&c. Vniuersis & singulis inclytæ Germaniæ or-
dinibus cõuentum Eßlingæ nunc habentibus, a-
micis, sociis, & foederatis charissimis, s.

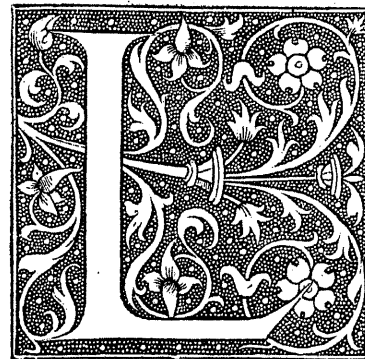
VANTO PERE fem-
per hactenus elaboraue-
rimus, vt pro iis opi-
nionibus quæ in Chri-
stiana ecclesia cõtrouer-
sæ factæ sunt, vnum in-
sensum ac decretum ad
omnipotentis Dei cul-
tum & gloriã reducen-
dis, celebrando vniuersorum concilio indiceretur
locus ac tempus, nemini vestrũ nõ satis esse com-
pertum existimo. Sed quũ horũ cõditione tempo-
rum viderẽ multorũ promptã ad hoc volũtatem
retardari, dum de loco ac tẽpore idoneo nõ planè
constat, decreueram (& nunc totus in eo sum) Gu-
lielmũ Bellaiũ consiliariũ & cubiculariũ nostrum

intimũ istuc ad vos mittere, certas quasdã rationes
executurum, à me pridem super hoc omnium in-
ter mortales pulcherrimo sanctissimoque instituto
iam initas, ac per eũ vobis aut plerisque vestrum
meo antea quidem iussu propositas, vt pro ea scili-
cet quæ Frãcicæ meæ genti vetus cũ vestra interce-
dit cõmunis originis & subinde renouatorũ foede-
rum memoria, conuentũ inter nos piorũ & docto-
rum vtriusque gẽtis hominũ ageremus, quæ velu-
ti cõsultatio quædã esset rerũ ad religionem perti-
nentiũ, cuius interuentu scilicet ac diuinæ bonitatis
auspicio, iam nunc etiã, ne hoc nobis tẽpus frustra
pereat, dũ ecclesiæ iusta synodus rite cogitur ab o-
mni recedẽtes controuerfarũ inter nos opinionum
contentione, ad amicã veniamus earundẽ opinio-
num pacificatiõem & concordia. Quod ipsum vti-
que si quibus expectamus à vobis cõditionibus, &
vestra iam mitigata dogmata nos sperare iubent,
aliquando tandem cõstiterit: nihil dubie speramus
quod inter nos ea in re cõstitutũ fuerit, id cũ à San-
ctissimo Paulo tertio Põtifice, tum à futura illa iu-
sta synodo, laudatũ omnino atque approbatũ iri.
Sed quum istius apud Eßlingam vestri conuentus
ferò admodum ad me fama perlata sit, verendum
mihi vt sit ne Legatus ad vos noster tempestiuus
eò non perueniat: committere tamen nolui, quin
his saltem meis literis, & per hunc expeditum cur-
sorem testatum hoc vobis facerem, simul omni ra-

tionē confirmarem, nullum esse nos vnquā vel laborem detrectaturos, vel sumptū recusaturos, quò eandem vnā omnes assequamur rectæ religionis atque vitæ rationem: simul nullā vos alia in re de nobis mereri posse melius, quā in eo quod hanc in rem præstiteritis officio ac studio prout fufius ex eodem nostro Legato intelligetis, cui nos hūc curforem breui sequuturo nostram omnem super eo instituto mentem, animum, sensum, & cogitationem aperuimus, & cui vos tātundem habere fidei volumus iis omnibus in rebus quas meo nomine vobis expositurus est, quātum nobis præsentibus & rem vnā tractantibus haberetis. Quod reliquū est, amici, socii, ac foederati charissimi, Deū Optimum Maximum deprecamur, vt fortunas, dignitates, ornamentaque vestra omnia tueatur semper, atque etiam augeat. Ex Gynuilla Campaniæ Gallicæ oppido, die decimo Septembris. M. D. X X X V.

Legati Regii oratio

AD EOS IMPERII ORDINES
habita, qui conuentū Schmalcaldiæ habuerūt
mense Decembri. Anno M. D. X X X V.

LEGATIONIS meæ testimoniū, illustrissimi & excellentissimi Principes, vosque cæterorū ordinum amplissimi & præstantissimi viri, habetis ex his quas affero à Christianissimo Galliarum Rege ad vos literis. Causas quæ omnino duæ sunt, si me, quod spero, & vos aliis cōuentibus adhuc fecistis, attentè ac beneuolè audieritis, fideliter ex eius verbis ac breuiter expositurus sum: & earum quidē vna in eiusdem apud vos purgatione, altera in gratulatione versabitur, & commēdatione sanctissimi vestri instituti, conuentusque huius quem ad constituendam vnanimem inter vos, tam de religione, quā de tuenda vestra dignitate consensionem esse à vobis indictum intelligit. Priore dum probari vobis cupit sua omnia instituta & cōsilia, quāta & quā sancta sit apud eum vestra omnium existimatio, declarabit. Posteriore intelligetis, si eam quam er-

ga se adhuc habuistis, voluntatē retinetis, eandē & se, quā erga Germanos omnes semper habuit, retinere velle, vt quam veluti per manus à maioribus suis sibi traditā acceperit: quorū ipsorum ductu ac virtute, Germaniā hāc vestram, domicilium atque sedem Imperii constitutam esse, vos ex annalibus vestris recordamini. Atque ad rem vt veniamus, Superiore hyeme, illustrissimi & amplissimi viri, Christianis. Rex, cum in Germania plenissimi calūniarum rumores de se, verbo, scriptura dissiparentur, quibusdam authoribus, qui quoniā aliquem per se aditū ad aures vestras habere posse diffiderent, ideo credulitatem ambiebant ex eumentitā legationis titulo, respondere coactus est, diuisis passim & euulgatis literis, ne silentium eius iniqui rerum aestimatores conscientiarum assignarent. Et ex quidem literarum quum ad ipsum dimanassent (cuius isti abutebatur nomine) Augustissimum Cæsarem: nihil ille antiquius habuit quā vt illustrissimo & excellentissimo Principi, Palatino Comiti Friderico, vtriusque Bauariæ Duci, tum ex Hispania in Germaniam per Gallias properanti hoc mandaret, vti Regi suis verbis fidem faceret, atque prolixè confirmaret, nihil horum aut volente, aut laudante, aut sciente se vnquam in illum esse factum. Quod Cæsaris de seipso & in istos luculentum adeo testimoniū quum abundè coarguat licentiosam & impudentem eorum audaciam & petulantiam, planè sperat & cō-

fidit Rex Christianissimus recentiores eorundem obtreccionem, quas denuo isti ad splendorem eius maculādum, ad vocandum eum in inuidiam adornarūt, fidem auribus vestris non fecisse. Quæ vt valeant quidem apud imperitorum aures, tamē ab ingeniis prudentū, hoc est vestri similiū, refutandæ omnino sunt atque repudiandæ. Duo sunt autem quæ in eum isti cōstituunt, inuidiæ capita: alterum à religione, alterū à Legatorū ad vos missione deriuatur. Atque horum duorū prius illud, quo miscere cælū terræ conati sunt, hoc vno videtur niti, quod in suorum quosdam Rex animaduertendo, quos isti sentire vobiscum aiūt, inuidiosum de vobis præiudicium ferre, atque in eis causam vestram reprehensione tacita condemnare quodammodo videatur. His ego eos quidem commoueri pro sua intemperantia & stultitia nihil miror: vestram prudentiam eousque despexisse, vt vos secū sperauerint permouere posse, hoc demiror. nā vt doctrinæ vestræ Rex non faueat, nō ignoratis hoc illi esse cum plerisque aliis & Principibus & nationibus commune. Sunt profectò & in hac vestra Germania multi, qui à iudicio vestro partim magnopere abhorrent, partim nō omnino iisdē verbis ei subscribūt: atque inter vos ipsos qui eandem profitemini doctrinam, nō fuit semper idem omnium sensus. Quod autē iam in vnū coiistis, hoc ipse Rex vobis, hoc boni & pii omnes gratulatur. Non estis porrò

vos eiusmodi, neque præ vobis hoc vnquam tulistis, vt omnibus velitis præscribere, aut hoc vobis arrogare, vt volentes nolentes ad eam quam velitis omnes religionem adigatis. Et sane de vobis solet ipse amanter & perhumaniter loqui: agnoscit quædam à vobis esse sanctissime declarata, sed moderatius quædam fieri voluisset. Videt plane atque perspicit interuallo temporū & humana imbecillitate, fortassis & aliqua præsectorum ecclesiæ incuria, vel superstitiosa præposterâque pietate (gravius enim loqui non placet) irrepsisse in ecclesiam inutiles quædam, & antiquatione, vel moderatione dignas ceremonias. Siquis tamē omnes ideo ceremonias euertēdas putet, siquis iis omnibus pro vniuscuiusque siue voluntate, siue opinione & clamore multitudinis imperitæ, siue vlllo publico vel decreto, vel consilio interdictum nobis iri velit, abhorere illum putat à maiorum cōcessis, si dicere non libet institutis. Est & fuit semper (quod nobiscū & vos agnoscitis) ceremoniarum traditio Christianæ comes & administra religionis. Quando enim ceremoniæ in ecclesia non fuere? quando reprehensæ? quando non permixtæ? quando denique fuit, vt quod licet, temerè damnantes, imò quæ si retenta non iuuant quidem, at non obsunt tamen, arbitratu suo cōuellentes, atque ob id in pacata repub. tumultuantes, supplicio digni non haberentur? aut non comprimenda duceretur temeritas concitata

multitudinis, & occurrēdum perditorum audaciæ? Si vos autem ea prudentia, humanitate, clementia præditi, fortiter pro eo ac debuistis, rusticorum sceleris atque tumultui restitistis, si vindicandam anabaptistarum insaniam iudicastis, si de vobis cogitari vultis vt sine causa nihil facere velle videamini: cur non æquū est idem & vos de amico Rege cogitare? aut cur eum, quoties aliquid sine vlla vobis cognita & aperta causa aliter egerit atq; vultis, ideo sine causa id fecisse cogitabitis? Proculdubio nescitis, vt est in prouerbio, qua parte illi calceus pedem premat. Cogitare debebatis potius ab iis esse tentatum aliquid, quare fuerit eorum cōsiliis, antequam latius malum serperet, occurrendum, & debilitanda illorū audacia. Egerit fortassis cum bonorum aliquo dolore, & propter multorum delicta peruenit etiam aliquando ad minus nocentum pericula supplicium: verum, vt id fieret non causa solum, sed & necessitas esse potuit, quæ quanta fuerit, aut quæ singulorum flagitiorū capita, nihil est hîc dicere necessarium. Quædam enim plerunque fiunt, quæ ne cum facta quidem fuerunt, sciri ab omnibus expedit quare facta ita sint: neque vobis ignotum est, quædam vno tempore vel dissimulanda, vel admodum leui castigatione reprimenda esse, quæ alio eadem tempore nullo satis seuerio supplicio cohiberi possunt. Et prudenti Regi in tam late patente regno non quod agitur tantummodo vi-

dendum est, verum & prouidendum quid postea futurum sit: & quod agitur, quò sit tandem, & quo cōsequentia periculo, erupturum. Hæc si vobiscum expendentes bene cognitum huius Regis ingenium habeatis, agnoscetis hunc eūdem ipsum artes quidem lenitatis & misericordia ab ipsa fuisse natura edoctum: verum horum iniquitatem temporum seueritatis ei personam imposuisse, quam vt sustineret ad tempus, necessitate naturam vinci oportuit. De hoc enim sic habete, Siquis ei cum ratione quicquam profert, attentè hic illū audit: iis succenset, qui temerè quicquam moliuntur, & ad eos non referunt, ad quos differendi atque definiēdi auctoritas iure pertinet. Quare ad supplicium eo sciente qui sunt rapti, non (quod isti aiunt) sentiebant ii vobiscū, sed à vestra planè aberrabant sententia. Nam quæ ipsi statuistis aut fecistis, existimare vult Rex Christianis. ea vos omnia communi consilio fecisse atque statuisse: recte autē an secus feceritis, aut statueritis, nihil hīc à se vult videri præiudicatum: sed nequid sentiat quidem ipse, in mediū esse prolatum. Nam si magna esse res omnino videri debet, de rebus tam magnis dicere, multo omnium maximum esse censet de iis statuere: temerarium verò, se iudicem præ aliis constituere. Habet vtraque pars aliquid & quod probari & quod reprobari possit. Verū iudem si iudicēt qui & differunt, etiam vt pii sint atque eruditi, euenire posse putat, vt si mi

nus consilio, tamen casu lapsi falsum aliquando iudicent, & quod non eadem ratione statuitur, eodem esse iure debere nō existimat. Sed ego fortasse nimis multum de re minime dubia loquor, quasi vos aliquid in hac causa de se temerè credidisse, aut imminutum de se vestrum iudicium suspicetur. Igitur venio ad aliud inuidia caput. Cauendum esse vobis denuntiant sagaces isti patriæ consiliarii ab externis Regum & Principum legationibus, qui aliud in speciē agere simulent, aliud interim obscure moliantur: & cum Legationem Gallicam non duxerint esse nominatim excludendam, quòd hoc sibi inuidiosum fore arbitrati sunt, ita designarunt tamen homines ad suspicionem vitandam ingeniosi, vt quod verbo non exprimunt, indicare digito videantur. Vos autem ego hīc appello, quicunque adestis illustrissimi, & amplissimi omnium ordinum viri, Quænam vnquam ad vos vniuersim, ad singulos priuatim, ab hoc Rege Legatio de re vlla profecta est, quæ non esset cum publico totius Germaniæ, sacrosanctiq; Imperii Romani vtilitate, dignitate, ornamētis cōiunctissima? Scio equidē de qua ipsi queri maximopere legatione soleāt. sed quū eius reprehensio tam sit refutatu facilis, vt Cæsaris ipsius debilitetur, aut frāgatur potius testimonio, qui literis suis vt ea fierent, quæ legatione illa quærebatur, interfuisse publicæ Germanorū pacis & otii testatus est: quidnā isti moliātur, aut quo hæc

animo dicant & faciant, vos pro vestra prudentia perspicere atque intelligere iam potestis. Ego fortasse, nisi iustis de causis statuisssem hinc mihi breuiter esse dicendum, ostenderem ad abalienandos à vobis sociorum Principum & populorum animos pertinere: docerē eos in re fortasse iudicio suo parua, meo autē magna, patientiam vestrā tentare voluisse: vt si hoc exemplū à vobis nō esse refutatum intelligant, progrediatur audacius ad cætera vestræ libertatis cōuellenda præsidia. Conuincerē ex hoc nihil aliud quæri, quàm vt vobis nullū relinquatur ab exteris posthac societatibus præsidium contra improborū hominum audaciā, & maligna cōsilia: vtque ab amicis nudi & inopes, nullaque fœderū societate muniti, opportuniore eorū sitis iniuriæ. Deprehenderem istorū deploratam, amentiam dicam, an impudentiam pari cum stupiditate coniunctā: qui vos adeo esse putēt rudes & ignaros rerum, adeo expertes ingenii & consilii, vt tutores vobis veluti pueris, vel vt mentis impotibus curatores dari oporteat: quasi discernere ipsi nequeatis, si à quoquā ad vos decernuntur legationes, accommodatæne sint vobis atque vtilis: aut tã obliotos esse vos libertatis vestræ, cuius propugnata nominelōge cæteris nationibus antecellitis, vt hoc pro nihilo habeatis, quod in Germania isti regnū cōstituant, libertatē vestrā tollāt. Etenim plane seruitus est, ab alterius nutu pendere, nec licere quem velis

admittere, aut quem nolis repudiare. Sed hæc vobis ostendere quæ sunt vobis perspicua, inutile cū sit & superuacaneū, hoc ego tantū breuiter hinc attingā, nullius tãtas opes atq; vires esse, vt sine multorū amicitias diutius stare possint: Legationibus verò & mutuis officiis retineri veteres amicitias, nouas allici, placari turbatas. Ad hæc vicinitatis & originis cōiunctione, & alterius alteri vtili auxilio, amicitia quū alligētur: vos nec habere hodie potestis, nec antehac vllū habuistis, in quē ista magis quàm in Regē Galliarum cōueniant. Nā quis vnquam Germanici nominis dignitatē Gallis Regibus industrius, quis alacrius, quis felicius honestauit, amplificauit: Contrà, cuius vnquā nationis miles quàm Germanicæ, paratior aut promptior fuit in discrimē se offerre pro Gallorū Regū statu, trāquillitate, pace, otio: quæ gens altera alteri vel sediū situ vicinior, vel generis, siue Gallū & Germanū, siue Francū & Alemanū spectes, origine cōiūctior: cuius alterius calamitas ab alterius magis calamitate pendet: quæ inuicē altera alteri nationes, maiore vel in pace ornamento, vel in bellis subsidio esse possunt: Itaq; cū intelligat Rex Christianissimus in cōcordia vestra & viriū vestrarum cōseruatione, suarū ipsius magnū firmamentum esse repositū, atq; ideo vtilitatibus vestris patere vicissim ipse velit, proculdubio quoties inter vos minus conuenire audit, nihil ducere prius solet (id

quod eius plerisque ad vos literis, & Legatorum eius sermonibus, & re ipsa, uti ego existimo, didicistis) quam ut suam ad vos unam reconciliandos interponat auctoritatem, curam, operam, diligentiam, studium. Atque adeo cum iam diu intelligeret, circa religionem vos dissidere, ac priorum interim affligi conscientias, ancipiti contentione distractas, dum dubitant quid fas, quid nefas, quid liceat, aut expediat: maximopere semper est veritus ne dissimilitudo ista rituum & distractae sententiarum disjunctionem etiam animorum, ea vero disunctio diffensionem inter vos pareret, quae ut tacitis initio contineretur discordiis, tamen erumperet tandem in domesticum aliquod bellum, in quo vincere quam vinci paulo minus esse duceret parti victrici luctuosum. Sed (quae altera est Legationis meae causa) postquam Regi Christianissimo de hoc conventu renuntiatum est, in eo vos statuisse inuicem vestrum studium ad commune retinendam dignitatem profiteri, neque si quis in religione sit disiectus, coniungi nihilominus amicitia velit, in animum ut repellatis induxisset: tum vero magnam in spe ingressus est, & quemadmodum confidit verissimam, optimum hoc iaci fundamentum ad diffensionum vias omnes intercludendas, & constituendam inter vos concordiam, muniendamque praesidia quietis & pacis vestrae: quinimo futurum, ut quos opinionum diffensio disiuxerat, consensus & societas conseruanda dignitatis ad opinionum etiam & doctrinarum concordiam reuocet & coniungat. Quocirca per literas a qui-

busdam admonitus (qui aliqua sunt in hoc conventu dignatione) viris, ad hanc vestram animorum inductionem ex ipsius auctoritate non nihil accessionis fore, si Legationem ad vos eam in causam decerneret, ostenderetque non abhorreere a societatis eius vestrae (cuius nunc satagitis) coniunctione: neque illorum ipse desiderio non satisfacere voluit, neque committere, ut hoc vobis non gratularetur sanctissimum institutum & consilium. Quod ipsum quidem ut caeteri amplectantur inter se Christiani omnes, quemadmodum esse votis omnibus optandum existimat, ita quum videat infelicia haec tempora moram afferre quominus in praesentia id perfici posse speret, dissidentibus inter se Christianis Principibus & populis: dum qui locus indicendo communi piorum omnium concilio, hoc maxime (si alio unquam) tempore necessario, vni & alteris arrideat, aliis ad hunc peruenire tutis, subsistere securis: & quod esse praecipuum videtur ad res rite constituendas fundamentum, sententiam libere dicere non liceat: Eam ob rem est totius Germaniae comodo fore ducit, atque ad perficiendi facilitatem pertinere, conventum ut Germani omnes inter vos interim ipsi habeatis, in quo in unam omnes studeatis convenire sententiam: id quod facile quidem factum erit, si quae quisque proposuerit, quum a diuersae partis rationibus esse falsa convincatur, aut aliquanto minus rectae caeterorum opinioni accommodata, sequatur is alterius sententiam, & mutet consilium: neque a sua quisque digni-

o.ii.

tate vel cōstātia esse alienū putet, aliquid alteri cōdonare, potius quā obstinatione etiā rectæ sententiæ diffensionē hāc alere. Ad hoc illustrissimi Principes & amplissimi viri, sanctissimū & pulcherrimū opus si (quēadmodū Rex Christianissimus intelligit) accingimini: id quod maximopere ad publicā Germaniæ pacē retinendā, atq; ad eō vestræ nationis cōseruādā amplitudinē pertinere putat, ipsum vos ad eā rē sociū fidelissimū, adiutorē fortissimū experiemini. Ipse etiā Paulus tertius summus Pōtifex sæpe ab eo per nūtiōs ea de re interpellatus, inficiādo non est nō eandē semper ab iisdē humanarū traditionū esse retinēdam rationē, sed quācūq; tēporū inclinatio & publicæ quietis vsus postulare videbitur. Ipse idem, modò rite omnia atq; ordine fiāt, multa se professus est tēporibus, multa cōmuni concordia permissurum. De se autē Rex Christianissimus vobis & Germanico nomini spōdet, quicquid vobis æquū est polliceri, id se omni cura, studio, opera gnauiter esse præstaturū. Quòd si vobis ex vsu fore videbitur ad decidēdas cōtrouersias, vt suffragia quoque nostratiū accedant, siue vobis selectos ex vestratibus doctos aliquot & pios viros mittere placuerit, siue ad vos vt ex suis mittat malueritis, habituros eū vos paratū & alacrē, & qui vobis penē sit in hoc omniū sanctissimo instituto præcursorus. Interim vos adhortari atque admonere nō desistit, quā inter vos

societatē inibitis, eā vt colatis omnes sanctissime, memineritisque munimēta hęc mutua inter vos defensionis, vincula esse pacis externæ, quòd qui singulos quidē aggredi, idem etiā facessere vniuersis negotiū fortasse nō audeat. Et ne incertis significationibus testatā vobis Rex faciat suam adiuturandi huius cōsiliū voluntatē, hoc vobis ego eius verbis palām ac dilucidē polliceor, atq; omni ratione cōfirmo, nulli eū vestræ societatis, aut vestrū vllius priuatim hosti, ope, auxilio, fauore, consilio esse affuturū: modò vt fecistis adhuc, parē à vobis in se respectare vestri animi voluntatem iubeatis. Quā inuicē vobis inter vos vltro delatā amicitia cōfirmationē, sicut sibi ipsi, ita & serenissimo Britāniæ regi Hérico, quicū habere omnia solet bello & pace cōmunia, iisdē legibus vt impetrarē, mādauerat. Sed quū eius adsint Oratores, ego æquū esse vt hac illis cedā prouincia, existimo. Carolū verò Gheldriæ Ducē, Regis item mei necessariū, fœderatū, & socium, si à vobis eadē vt amplectamini amicitia impetrauero, rem omniū ipsi Regi gratissimam feceritis, ac pariter vtrūque semper ab omnibus inimicorum vestrorum cōsiliis alienissimum, amicorum amicissimum habebitis.

EXCVDEBAT ROB. STEPHANVS
PARISIIS, ANN. M. D. XXXVII.
CALEND. SEPT. M.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Página 121. versu 13. pro me, lege, méque adeo
 Ibidem, versu 15. pro permanere. Ego, lege permanere: ego
 Pagina 123. versu 14. lege, vt ego
 Pag. 129. versu 10. & 15. lege, redditurum, pro traditurum.
 Pag. 130. versu 25. lege, sim. Imo verò quo
 Pag. 131. versu 13. lege, quum ego quoque
 Pag. 135. versu 10. lege, demiserim
 Pag. 140. versu 14. lege, quum diuina
 Pag. 154. versu 18. lege, audiebam se fuisse
 Ibidem, versu ultimo, lege, insigniorem
 Pag. 165. versu 20. lege, Quod

Francoys par la grace

DE DIEV ROY DE FRANCE, AV PREVOST DE
 Paris, Bailly de Rouen, Dorleans, de Touraine, Seneschal de Lyon, & a tous noz
 autres iusticiers & officiers, ou a leurs lieutenans Salut.

RECEV auons l'humble supplication de Robert Estienne imprimeur demeurât
 a Paris, cōtenant que depuis peu de temps en ca, il a eu par les mains de lung de
 noz seruiteurs ung Recueil, qui a este fait de plusieurs lettres escriptes tāt par nous,
 que par aucuns noz seruiteurs & bienueillās, par lesquelles sont cōfutees les calū-
 nies qui par noz ennemis ont este semees cōtre uerite, & pour denigrer nostre hon-
 neur. Et y sōt declarez les debuoirs esquelz nous sōmes mys tāt pour auoir que pour
 entretenir la paix entre Lepercur & nous, noz royaumes, pays, terres & subiectz.
 Aussi pour mettre bon accord & unio en nostre mere sainte esglise. Lequel Recueil
 & liure quil a mōstrē a plusieurs personnages de grad scauoir, loyaulte, uertuz &
 literature, il feroit uolūtiers imprimer: affin que la uerite des choses ne puisse estre
 calūniee, mais uenir a parfaicte cōgnoissance, Nous hūblement requerant luy per-
 mettre faire la dicte impression: & sur ce, luy impartir nostre grace. Pource est il
 que nous ces choses cōsideres, & qui desyrōs especiallemēt que cōme dict est, chascū
 soit sur ce dueument informē, & que la uerite ne soit calūniee, Inclinans a la suppli-
 cation & requeste dudict suppliāt: luy auons permis & octroye, octroyōs & perme-
 tons par ces presentes quil puisse imprimer & faire imprimer ledict liure, & les li-
 ures par luy imprimez, uēdre ou faire uēdre par tout nostre Royaume, pays, terres
 & seigneuries, sās ce que autre que luy, ou ceulx qui aurōt charge de luy, puissent
 imprimer, ne faire uēdre, ne distribuer insques au tēps & terme de six ans, a cōpter
 du iour & date de cesdictes presentes. Si nous mādons & cōmettons par cesdictes
 presentes, & a chascun de nous en droit soy, que de nostre presente grace & permis-
 sion uous faictes, souffrez & laissez ledict suppliāt, & ceulx qui auront charge de
 luy, iouyr & user plīnemēt & paisiblement, sans leur mettre, ou doner, ne souffrir
 estre fait, mys, ou donē aucun destourbier ou empeschement au contraire. Lequel si
 faict, mys, ou donē leur estoit: le reparer, ou faictes reparer incontinent & sans de-
 lay: en faisant, ou faisant faire expressement inhibitiōs & deffenses de par nous sur
 certains & grad peines a nous a appliquer, a tous libraires & autres personnes
 quelzcoques de non imprimer, uēdre ne distribuer ledict liure, ledict temps durant,
 sans le conge, licēce & permission dudict suppliāt. Et ce sur grand peines a nous a
 appliquer, & de perdition & cōsiscation desdictz liures, si aucuns estoient par eulx
 imprimez cōtre & au pruidice de la dicte prohibition. Car ainsi nous plait il estre
 fait. Mandons & cōmandons a tous noz iusticiers, officiers, & subiectz que a le-
 xecution de cesdictes presentes soit obey. Donnē a Paris, le septiesme iour Daoust,
 Lan mil cinq cent trente & sept, & de nostre regne le uingt & troisieme.

Ainsi signe Des Landes.

Seellē a simple queue de cire jaune.